

T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ VE
UYGULAMALARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ
ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA
BATMAN İL ÖRNEĞİ

ZEYNEL ABİDİN TAYMUR

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bölümü
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZİANTEP
OCAK 2015

T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ VE
UYGULAMALARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ
ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA
BATMAN İL ÖRNEĞİ

ZEYNEL ABİDİN TAYMUR

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bölümü
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. ÇETİN TAN

GAZİANTEP
OCAK 2015

T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
GAZİANTEP

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

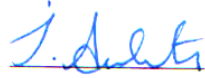
Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Programı Yüksek Lisans öğrencisi Zeynel Abidin TAYMUR tarafından hazırlanan “İlkokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Ve Uygulamalarına Yönelik Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Batman İli Örneği)” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, 21/01/2015 tarihinde aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

İmza

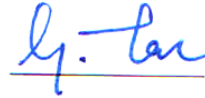
Prof. Dr. Fatih TÖREMEN
Ana Bilim Dalı Başkanı

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. İsmail ARSLANTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Çetin TAN (Tez Danışmanı)

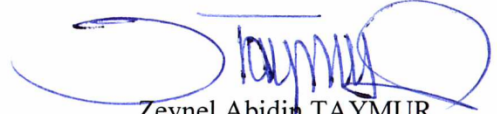
Yrd. Doç. Dr. Sevda KOÇ

Doç. Dr. Abdullah DEMİR
Enstitü Müdürü

T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
KAHTAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
GAZİANTEP

Bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, materyal ve sonuçların tam olarak kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (21.01.2015).

Zeynel Abidin TAYMUR

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinin başlangıcı ile var olduğunu bildiğimiz değerler ve değerler eğitimi, hemen her kutsal dinde bu kavramların kazandırdığı üstün insanî özelliklerle kâmil, erdemli insan yetiştirme ve böylece kâmil topluma ulaşma gayretleri mevcuttur.

Tarihimiz boyunca dinî, edebî, sosyal ve kültürel alanlarda dünyaya ışık tutan âlim ve mütefekkirlerimizin eserleri, öğütleri, nasihatleri ve yaşam öyküleri son derece yüksek ve zengin değerlere sahip oluşumuzu ve değerler eğitiminin tarihimiz boyunca en iyi örnekleri ile var olduğunu ve değerler eğitiminin son derece önemsendiğini göstermektedir.

Bu araştırmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından son derece önemsenerek öğretim programlarında da yer verilen değerler eğitimi ve uygulamalarına ilişkin ilkökul öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırma bulgularının değerler eğitimi çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Yüksek lisans öğrenimim ve tez çalışmam süresince her konuda istifade ettiğim hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Çetin TAN başta olmak üzere derslerinde kendilerinden çok şey öğrendiğim hocalarım Sayın Prof. Dr. Behçet ORAL'a, Sayın Yrd. Doç. Dr. Abidin DAĞLI'ya; değerli vakitlerini ayırarak tezimin tekamülünü sağlayan jüri üyesi hocalarım Sayın Doç. Dr. İsmail ARSLANTAŞ'a, Yrd. Doç. Dr. Sevdâ KOÇ'a ve Yrd. Doç. Dr. Kamil AYDIN'a teşekkür ederim.

Son olarak; kendilerini erdemli şahsiyetlerin inşasına adanmış ve bugünlere gelmeme vesile olan saygıdeğer aileme, bu tez çalışmasında sonsuz desteği ve örnek gayreti ile beni yönlendiren Annem Zekiye TAYMUR'a sonsuz teşekkür ederim.

Zeynel Abidin TAYMUR

ÖZET**İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ VE
UYGULAMALARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR
ARAŞTIRMA (BATMAN İL ÖRNEĞİ)**

Zeynel Abidin TAYMUR

Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, 127 sayfa, Ocak 2015

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Çetin TAN

Bu çalışmanın amacı, ilkokul öğretmenlerinin değerler eğitimi ve uygulamalarına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu çerçevede, amaçlı örnekleme seçimi ile oluşturulan çalışma grubuna; gerekli izinler alınarak ve uzman görüşlerine başvurularak, benzer bir çalışmayı yapmış olan İstanbul Yahya Kemal Beyatlı Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretmeni Fatih Ateş (2013) tarından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışma grubu, Batman il merkezindeki on ilkokulda görev yapan 12 öğretmenden oluşmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılarak öğretmen görüşleri yorumlanmıştır. Araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğretmenlerin, değerler eğitiminde; değeri açıklama ve telkin etme, rol model olma, drama, araştırma, film izletme, gezi ve inceleme gibi yöntem-teknikler içeren uygulamaları bulunmaktadır. Ayrıca öğretmenler değerler eğitimi ile ilgili kaynak, materyal ve ders içeriklerinin yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlere göre değerler eğitiminin sonunda öğrencilerde olumlu davranış değişiklikleri meydana gelmektedir. Öğretmenlere göre kitle iletişim araçları, öğrencilerin kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Öğretmenler, değerler eğitiminin okuldaki ve toplumdaki bazı sorunların çözülmesinde etkili olduğunu düşünmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler Eğitimi, İlkokul

ABSTRACT**PRIMARY TEACHERS 'VIEWS ON QUALITATIVE RESEARCH VALUE FOR
EDUCATION AND PRACTICE
(BATMAN SAMPLE)**

Zeynel Abidin TAYMUR

Zirve University, Graduate School of Social Science

Department of Educational Sciences

Master Thesis, 127 pages, January 2015,

Supervisor: Assistant Professor Çetin TAN

The aim of this study was to determine the views and values of primary school teachers for training and practice. In this context, the purpose of the working group formed by sampling selection; taking necessary permission and expert opinion has been taken, which has conducted a similar study in Istanbul Yahya Kemal Beyathlı Secondary School of Religion and Moral Course Teacher Fatih Ateş (2013) semi-structured interview form developed from the tar was applied. In this study used qualitative research methods, case study design was used. The working group is comprised of 12 Batman teachers in ten primary schools in the province. Teachers' views by using descriptive analysis method to analyze the data are interpreted. In the study reached the following conclusions: teachers, values education; description and to inculcate values, role modeling, drama, research, watch the movie, there are applications, including methods such as travel and study-techniques. Furthermore, teachers and resources related to the value of education, they think it is insufficient material and course content. Values according to teachers is composed positive behavioral changes in students at the end of training. Mass media according to the teachers, the students' personality development affects negatively. Teachers believe that the values to be effective in solving some problems in the school of education and society.

Key Words: Values, Values Education, Primary School

İÇİNDEKİLER

v

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
EKLER	viii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2 Araştırmanın Amacı	3
1.3 Araştırmanın Önemi	4
1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.5 Varsayımlar	5
BÖLÜM II	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
2.1 Değer Kavramı	6
2.2 Değerler Eğitimi	8
2.3 Değerler Eğitimi Yaklaşımları	13
2.3.1 Değer Aktarma Yaklaşımları	14
2.3.1.1 Değer Telkini	14
2.3.1.2 Davranış Değiştirme	15
2.3.2 Değer Geliştirme Yaklaşımları	16
2.3.2.1 Ahlakî Muhakeme	16
2.3.2.2 Değer Analizi	17

2.3.2.3 Değer Açıklama	18
2.3.3 Bütüncül Değerler Eğitimi Yaklaşımları	20
2.3.3.1 Adil Topluluk Okulları	20
2.3.3.2 Karakter Eğitimi	22
2.3.3.3 Örtük Program	24
2.4 Ailede Değerler Eğitimi	25
2.5 Okulda Değerler Eğitimi	31
2.6 İlgili Araştırmalar	35
2.6.1 Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	35
2.6.2 Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	38
2.6.3 Araştırmaların Değerlendirilmesi	42
BÖLÜM III	44
YÖNTEM	44
3.1 Araştırmanın Modeli	44
3.2 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	44
3.3 Veri Toplama Aracı	45
3.4 Verilerin Analizi	46
BÖLÜM IV	47
BULGULAR VE YORUMLAR	47
4.1 Değerler Eğitiminin Amaçlarını Kazandırmaya Yönelik Öğretmenlerin Ne Tür Uygulamaları Olduğuna Dair Bulgular	47
4.2 Değerler Eğitimi Uygulamalarında Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular	53
4.3 Değerler Eğitimi Uygulamalarından Sonra Öğrencilerde Ne Tür Davranış Değişiklikleri Olduğuna Dair Bulgular	63

4.4 Öğretmenlerin; Değerlerin Kazandırılma Düzeyini Nasıl Ölçtüklerine Dair Bulgular	64
4.5 Okulun Değerler Eğitimi Kazanımlarını Sağlamaya Yönelik Olarak Öğretmenlere Nasıl Bir Sorumluluk Yüklediğine Dair Bulgular	66
4.6 Okul ve Öğretmenler Değerler Eğitimine Yönelik Faaliyetler Yapmalı mıdır? Sorusuna Ait Bulgular	69
4.7 Değerler Eğitimindeki Değer Kavramının Öğretmenlerin Değer Anlayışı İle Uyuşup Uyuşmadığına Dair Bulgular	71
4.8 Değerler Eğitiminin Okul ve Toplumda Yaşanan Bazı Sorunların Çözülmesinde Etkili Olup Olmadığına Dair Bulgular	77
BÖLÜM V	90
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	90
5.1 Sonuç	90
5.2 Tartışma	94
5.3 Öneriler	110
5.3.1 Millî Eğitim Bakanlığı'na Yönelik Öneriler	110
5.3.2 Okul Yöneticilerine Yönelik Öneriler	113
5.3.3 Öğretmenlere Yönelik Öneriler	116
5.3.4 Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Yönelik Öneriler	119
5.3.5 Araştırmacılara Yönelik Öneriler	120
KAYNAKÇA	121
EKLER	123
EK 1: Değerler Eğitimi Katılımcı Öğretmen Görüşleri İle İlgili Görüşme Formu	123
EK 2: Görüşme Formu Kullanım İzin Onayı	125
EK 3: Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğünden Alınan Uygulama İzin Yazısı	126
ÖZGEÇMİŞ	127

EKLER

EK 1: Değerler Eğitimi Katılımcı Öğretmen Görüşleri İle İlgili Görüşme Formu..	123
EK 2: Görüşme Formu Kullanım İzin Onayı.....	125
EK 3: Batman Milli Eğitim Müdürlüğünden Alınan Form Uygulama İzin Yazısı..	126

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan konular başlıklar halinde ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar, varsayımlar ve tanımlar yer almaktadır.

1.1 Problem Durumu

Tarih boyunca insanlar eğitime ve eğitilme işi ile hep karşı karşıya gelmişlerdir. Her dönemde o devrin en iyi eğitimi verilmeye çalışılmıştır. Eğitim ve öğretim esnasında amaçların başında bilgi kazandırmak, meslek edindirmek gelmişse de insan davranışlarının, karakterlerinin ve kişiliklerinin oluşturulması içinde eğitim ve öğretim etkili bir rol üstlenmiştir. İnsanlar hep bilgili, becerikli, eğitilmiş, kendini iyi yetiştirmiş insanları kabul ederken aynı zamanda bu insanların davranışlarını da kontrol ederek, inceleyerek onlarla olan veya olacak olan ilişkilerine yön vermişlerdir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 1).

Eğitim, yetiştirmek istediği kişilerin en iyi donanıma sahip olmasını istemenin yanında bireylerin en iyi karaktere ve bilince de sahip olmasını ister. Dünyanın her yerinde eğitim, kişilerin içinde doğup büyüdükleri toplumun değer yargılarını benimsemelerini de ister. Türk millî eğitim politikalarında da hedef olarak belirtilen; toplumun ihtiyacı olan bilinçli, kültürlü, değerlerine sahip, özellikle Türk millî eğitiminin amaçlarında vurgulanan hedeflere ulaşmada ve yurttaşları bu doğrultuda yetiştirme konusunda eğitim sistemimize önemli görevler düşmektedir (Ulusoy, 2007; Akt: Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 1).

Hökelekli (2013)'ye göre; Gerek evrensel dinî ve felsefî öğretiler gerekse günümüz insan ve toplum bilimlerinin önde gelen temsilcileri, insan tabiatının iyi ve kötü yönde etkinlikte bulunan zıt güçlerin çatışma alanı olduğu konusunda ortak bir noktada birleşirler. İnsan doğal yaratılışı bakımından ne iyi ne kötü, ne kuzu ne de

kurttur. Duruma ve şartlara göre iyi yönde bir kişilik yapısı geliştirebildiği gibi, bir canavara da dönüşebilir. İnsanın iyi ve olgun bir karakter geliştirmesine rehberlik eden en önemli kılavuz değerlerdir. Aklın ve sağduyunun onayladığı, dini geleneklerin kuvvetle desteklediği, toplumsal hayatın ortak tecrübesinin talep ettiği değerlere uygun bir karakter geliştirme tüm insanlar için en önemli hayat görevidir. Değerler, iyi ya da kötü olma insan olmanın parametrelerini gösteren şaşmaz bir ölçüt, bireysel mutluluğun, toplumsal barış ve huzurun en önemli kaynağıdır.

Aydın ve Akyol Gürler (2013)'e göre; değerlerin işlevlerinin başında bireysel ve toplumsal huzur gelir. Ahlâkî değerler, bireylere olumlu hedefler göstererek olumlu davranış ve eylem imkânı verir. Dünyada görülen ahlâkî bunalım, şiddet ve menfaat odaklı olaylar insanın iç dünyasında mevcut olan değer yoksunluğu ve bu yoksunluğun görünür hale gelmesidir. Birey, toplum ve insanlığın varlığı, gelişmesi değerlere ve onların gerçekleşmesine bağlıdır. İnsanları bir arada tutan etkenlerin başında, sahip oldukları değerler gelir.

Değerler, bireylerin hayatında işaret levhaları gibidir. Tehlikeli eğimlerde, kaygan zeminlerde bireylerde hazırbulunuşluk oluşturup yol gösterirler. Değerler göz ardı edilerek yaşandığında olumsuzluklar yaşanması kaçınılmazdır. Bununla birlikte değerler, kişinin varlık sebebinin farkında olmasını, yakın ve uzak çevresinde gelişen olayları, durumları anlamlandırmasını, değerlendirmede ölçütler oluşturmasını sağlar. İnsanlar değerler sayesinde mensubiyet bilincine ulaşır, bir olur ve birlikte yürür. Değerlerin aktarımı ve etkin olarak hayata geçirilmesi ne kadar güçlü olursa hedeflere ulaşma o oranda başarılı olur (Aydın ve Akyol Gürler, 2013: 5).

Değerlerin aktarımı ve hayata geçirilmesi aile ve toplum tarafından da sağlanmakla birlikte bu işi bilimsel, sistematik, planlı ve amaçlı olarak gerçekleştirenler okul ve öğretmenlerdir. Okul ve öğretmenler kazanımları aktarabildiği, öğrenmeyi gerçekleştirebildiği, ve öğrencilerin hayatında somutlaştırabildiği yani davranışa dönüştürebildiği ölçüde değerler eğitimi başarıya ulaşır. Öğretmenlerin bu eğitimi başarılı bir şekilde verebilmesi de okul yönetiminin,

velilerin ve öğrencilerin değerler eğitimine önem vermesine; öğretmenin yeterli kaynağa ulaşabilmesine, öğretmenin tutum ve algılarına da bağlıdır.

Araştırmanın problemini öğretmenlerin; değerler eğitimi ile ilgili neler düşündükleri, değerler eğitimi programını nasıl uyguladıkları, uygulamada karşılaştıkları güçlükler ve çözümleri ile değerler eğitimi sayesinde okulda ve toplumda yaşanan olumsuzlukların giderilmesi mümkün müdür düşüncesi oluşturmaktadır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin değerler eğitimi ve uygulamalarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Araştırmaya katılan ilkokul öğretmenlerinin değerler eğitimine yaklaşımları ve bakış açıları nasıldır?
- 2) Araştırmaya katılan ilkokul öğretmenlerinin değerler eğitimi ve uygulamalarına ilişkin görüşleri doğrultusunda;
 - Değerler eğitiminin amaçlarını kazandırmaya yönelik öğretmenlerin ne tür uygulamaları bulunmaktadır?
 - Uygulamada karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri nelerdir?
 - Değerler eğitimi uygulamaları öğrenci davranışlarında değişiklik meydana getiriyor mu?
 - Öğretmenler, öğrencilere değerlerin kazandırılma düzeyini nasıl ölçmektedirler?
 - Değerler eğitiminde okul öğretmenlere nasıl bir sorumluluk yüklemektedir?
 - Okul ve öğretmenler değerler eğitimine yönelik faaliyetler yapmalı mıdır?
 - Değerler eğitimindeki değer kavramı öğretmenlerin değer anlayışıyla uyuyor mu?

- Değerler eğitimi okul ve toplumdaki bazı sorunların çözülmesinde olumlu etkiler meydana getiriyor mu?

1.3 Araştırmanın Önemi

Modernleşme ve teknolojik gelişmelerin Batı Dünyasında meydana getirdiği toplumda ve ailede çözülme, insanî değerlerden ve ahlaktan uzaklaşma, psikolojik sorunların yaygınlaşması, okullarda ve toplumda yaşanan saldırganlıklar, cinayetler gibi toplumsal enfeksiyonlar Batı Dünyasının gözünü ilim, erdem, ahlâk, fazîlet ve hikmet yönünden dünyadaki en zengin medeniyetler olan Doğu Medeniyetlerine özellikle Türk-İslam Medeniyetlerine çevirmesine ve bu medeniyetlerde çözüm arayışları içine girmesine neden olmuşken maalesef bizler sahip olduğumuz medeniyetlerin ve değerlerin önemini uzun bir süre (Osmanlı'nın son dönemlerinden 2000'li yıllara kadar) göz ardı ettik. Hatta kendi medeniyetlerimizi ve değerlerimizi Batı'ya tebdil etme, dönüştürme gayretlerini ısrarla sürdürdük. Yaklaşık iki yüz yılı bulan medeniyetlerimize yabancılaşma ve kimlik arayışlarımız sonunda yeniden kendi değerlerimizin hem kendimiz hem de Batı Dünyası için önemini farkına vardık. Ülkemizde, bilgi ve beceriyi esas alan yetiştirme düzeninin aksine derslerin öğretim programlarında da yerini almaya başlayan değerler eğitimi ile maddî ve manevî boyutlarıyla insan yetiştirmeye yönelik sistem geliştirme çalışmaları daha çok önem kazanmaya başlamıştır. İlim, erdem, ahlak, fazîlet ve hikmet dolu değerlerimizi yeniden yaşamak-yaşatmak ve onları sonraki nesillere aktarmak, insanlığın istifadesine sunmak böylece toplumlarda yaşanan buhranların iyileştirilmesini sağlamak öncelikle sağlam bir değerler eğitimi ile mümkün olur. Bu nedenle okul, aile, toplum, topyekun devlet olarak değerler eğitimi önemseyerek etkili bir şekilde yürütmeliyiz.

Bu bağlamda yapılan araştırmanın; ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin değerler eğitimi ve uygulamalarına ilişkin görüşlerini, karşılaşılan sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koyacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın değerler eğitimi ve uygulamalarının önemi konusunda farkındalık meydana gelmesine, bu konuda duyarlılık geliştirilmesine yardımcı olacağı ve konuyla ilgili bundan sonra

yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

- 1) Araştırmada elde edilen bulgular, görüşmeyle toplanacak veriler ile sınırlıdır.
- 2) Araştırmanın sonuçları, 2014-2015 öğretim yılı içerisinde Batman il merkezindeki ilkokullarda görev yapan öğretmen görüşleri ile sınırlıdır.

1.5 Varsayımlar

- a) Veri toplama aracı olarak kullanılan ölçek, ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin değerler eğitimi ve uygulamalarına ilişkin görüşlerini yansıtacak nitelikte olduğu varsayılmıştır.
- b) Katılımcıların görüşme formunda yer alan sorulara samimi ve doğru cevap verdileri varsayılmıştır.
- c) Değerler eğitimiyle ilgili öğretmen görüşleri görüşme formunda yer alan soruların amaca dönük olarak, ölçölmek isteneni ölçtüğü varsayılmıştır.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde değer kavramı, değerler eğitimi, değerler eğitimi yaklaşımları, ailede değerler eğitimi, çevrede değerler eğitimi ve okulda değerler eğitimi konularına değinilmiştir.

2.1 Değer Kavramı

Değer, sözlük anlamı olarak; "1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha. 3. Yüksek ve yararlı nitelik. 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse. 5. *fel*. Kişinin isteyen, ihtiyaç duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey. 6. *mat*. Bir değişkenin veya bilinmeyen sayı ile anlatımı." anlamlarına gelmektedir (TDK, 1998).

Hökelekli, (2013)'ye göre gerek evrensel dinî ve felsefî öğretiler gerekse günümüz insan ve toplum bilimlerinin önde gelen temsilcileri, insan tabiatının iyi ve kötü yönde etkinlikte bulunan zıt güçlerin çatışma alanı olduğu konusunda ortak bir noktada birleşirler, insan doğal yaratılışı bakımından ne iyi ne kötü, ne kuzu ne de kurttur. Duruma ve şartlara göre iyi yönde bir kişilik yapısı geliştirebildiği gibi, bir canavara da dönüşebilir. insanın iyi ve olgun bir karakter geliştirmesine rehberlik eden en önemli kılavuz değerlerdir. Akim ve sağduyunun onayladığı, dini geleneklerin kuvvetle desteklediği, toplumsal hayatın ortak tecrübesinin talep ettiği değerlere uygun bir karakter geliştirme tüm insanlar için en önemli hayat görevidir. Değerler, iyi ya da kötü olma insan olmanın parametrelerini gösteren şaşmaz bir ölçüt, bireysel mutluluğun, toplumsal barış ve huzurun en önemli kaynağıdır.

Değer kavramı sözlükte (www.tdk.gov.tr, 2011) "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü" gibi farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Kelimenin sözlükteki anlamlarına baktığımızda değer insanın varlığı anlamlandırma ve değer-

lendirme çabasının sonucu olarak ortaya çıkıp zamanla topluma mal olarak toplumun ortak mirasını oluşturan öğeler olduğunu söyleyebiliriz. Değer kavramının sözlük anlamı itibarıyla sahip olduğu çok yönlülük değeri bir kavram olarak ele aldığımızda da karşımıza çıkar (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 24).

Turan ve Ulusoy (2014)'ya göre Değerler bir bakıma bireylerin öteki insanların, toplumsal olguların ve şeylerin değerlerini ölçmede kullandıkları ölçütlerdir. birey, grup ya da toplum tarafından paylaşılır, ciddiye alınır, coşkularla birlikte bulunur ve öteki nesnelerden soyutlanabilirler. Neyin iyi neyin kötü, neyin güzel neyin çirkin, neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair kararlarımızı değerlerin kılavuzluğunda veririz.

Türkiye 'de değerler ile ilgili ilk çalışmaları yapan Güngör (1998) ise değerleri bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç olarak tanımlayarak aralarında bazı farklara işaret etse de değeri inanca eş tutar (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 24).

Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle toplumlar arasındaki sınırlar ortadan kalkmakta, farklı coğrafyaya, kültüre, dile mensup olan insanlar aynı yaşam alanını paylaşmak durumunda kalmaktadır. işte bu noktada, bireyler arasında ortak anlaşma zemini oluşturan kavramlardan birisi “değerlerdir. Kişinin inançlarını, duygu ve heyecanlarını etkilemekle kalmayıp, tercih ve davranışlarını da etkileyerek insan hayatında önemli bir yer tutan değer kavramı; aynı zamanda toplumdaki hızlı değişimle birlikte kendisi de sürekli bu değişimden etkilenmektedir. Bir toplumda, kültürün etkisinde kalan davranış örüntüleri, o kültüre ait değerleri yansıtır. Her toplum kendi kültür varlığı, her kültür de kendine özgü değerlerini ortaya çıkarır. Değerler toplumdan topluma değişiklik gösterebileceği gibi toplumlarca da ortak benimsenebilir, bunun yanında her bireyin farklı değer örüntüleri de olabilir. Hem toplumla» hem de bireylerin davranışlarını etkileyen değerler, bireyin bir kültür varlığı olarak kendini gerçekleştirmesinin yanında, kendi varlığını da soruşturması ve bilmesi bakımından da önemlilik gösterir. Bu açıdan, değerlerin hem eylem hem de

bilme noktasında insan varoluşunun temeli olduğunu söylemek yerinde olacaktır (Günay, 2003; akt. Dilmaç ve Bircan, 2014: 1).

Hökelekli, (2013)'ye göre değerler; davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inançlar ve kurallardır. Eylem ve davranışlarımızın yerindeliğini, etkililiğini, güzelliğini, ahlakiliğini belirlemeye hizmet eden ilke ve standartlardır. Bir davranışın veya amaç ve hedefin diğerinden daha üstün olduğuna, kabul ettiğimiz değerlerle karar veririz. Seçimlerimize ilişkin olarak bizi sürekli tedirgin eden sorumluluğun bir kısmının omzumuzdan kalkması için, güvenilebileceğimiz, bel bağlayabileceğimiz yol göstericilere ihtiyaç duyarız. Bireylerin sahip oldukları değerler, politik ya da dinî ideolojilerinin tercihinde kriter rolü oynar. Bu bakımdan değerler bireylerin tüm düşünce yapısının oluşmasında etkilidir. Birey, değerlerinin etkisiyle oluşturduğu düşünce yapısı aracılığıyla dünyayı anlamaya, sosyal çevresindeki olayları anlamlandırmaya çalışır. Grupların seçtikleri değerler, kimliklerini betimleme; kendilerini, etkinliklerini ve hedeflerini değerlendirme ve özellikle diğer grupların asıl hedeflerini ve etkileşim yargılarını değerlendirme için ölçütler oluştururlar.

2.2 Değerler Eğitimi

Yaman (2014) değer ve değerler eğitimi kavramlarını; "Değer, insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve sahip olduğu donanımlardır. Sahip olunan değerler bireyin gelecekte kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu kazanma/kazandırma süreçlerine "değerler eğitimi" denilmektedir şeklinde açıklar.

Modern toplum, özellikler bilim ve teknoloji alanında yaratıcılığı cesaretlendirmekle birlikte bu yaratıcılığın ahlâkî anlamlarıyla ilgili uzun vadede bir karşılık sağlayamıyor. Günümüzde okul eğitiminin "olgun insan" yetiştirme gibi bir hedefi yoktur; okul eğitimi insan karakterini yüceltecek değerlerden yoksun, bilgi depolama ve aktarma işlevi ile kendisini sınırlandırmıştır. Bilgi ve yaşam araçlarının

çoğalmasına karşılık değerler alanının daralması ya da zayıflaması bireysel ve toplumsal pek çok sorunu da beraberinde getirir. Anomi, yabancılaşma, yaşamdan haz almama, köksüzlük, değer patolojisi, varoluş bunalımı, manevî açlık, başarı nevrozları, amaçsızlık gibi bilimsel kavramlar bu durumun bireylerin psikolojisinde meydana getirdiği sonuçları anlamada yeterli bir fikir verir. Bunun sosyal karşılıkları ise; güç ve tahakküme dayalı bir dünya görüşü bağlamında şiddet ve cinsellik kültürünün öne çıkması, bölgeler arası dengesizlik ve yetersiz beslenme, çevre kirlenmesi, aile kurumunun zayıflaması, cinsel sapmalar; sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı, terör ve savaş, yüksek intihar oranları, paraya tapınma, medde bağımlılığı gibi göstergeler olarak karşımıza çıkar. bütün bunlar, gelecekte toplumda etkin görev ve sorumluluklar yüklenecek yeni neslin yaratıcı güçlerinin önce kendi bireysel olgunlaşmalarına ve buna bağlı olarak da toplumda "haz ve menfaat ahlâkı" yerine "erdem ahlâkının" yaygınlık kazanmasına imkân verecek bir anlayışla eğitilip, yönlendirilmesinin önemini ortaya koyar (Hökelekli, 2013: 276-277).

Hökelekli (2013)'ye göre, İnsan eğitiminde bilgi kadar ve hatta ondan daha fazla önem taşıyan husus iyi bir ahlâkî karakterin kazandırılmasıdır. Bunun yolu da çocuk ve gençlere bazı temel değerlerin öğretilmesidir. Değerler, bireylerin davranışlarını yöneten güçlü inanç ve tutumlardır. Toplumun ruh sağlığı ve bütünlüğü, herkesin aşağı yukarı uzlaşmaya vardığı insanî/manevî ve ahlâkî değerlerin yeni nesillere sistemli ve kalıcı yöntemlerle aktarılması ve onların bu değerleri davranışa dönüştürebilmeleri ile yakından ilişkilidir.

Değerler eğitiminde başarılı olabilmek için öncelikle, uygun değerleri oluşturmak ve bu değerleri davranış haline getirmenin yollarını aramak gerekir. Değerleri özellikle çocuklara ve gençlere benimsetmenin ve özümsetmenin yolu, sözlü uyarılardan daha çok, söz konusu değerleri yaşamakla ve örnek olmakla mümkündür. Ebeveynler, eğitici ve yöneticiler, bu noktada örnek modeller olabilirlerse, değerler eğitimi süreci doğal mecrasında daha hızlı ilerler (Yaman, 2014: 18).

Eğitim programı, bir ülkenin millî eğitim politikasını uygulamaya döken süreçleri kapsayan etkinlikler bütünüdür. Öğretim programı ise eğitimin belli kademelerinde öğrenilmesi gereken ders konularını planlı olarak içeren bir alt sistemdir. Öğretim programı, ders programı, ünite programı ve en son halka olarak da konu planı takip eder. Bu durumu suya düşen bir damlaya benzetebiliriz. Suyu düşen ilk damla konu planı olurken halka halka eğitim programına doğru işleyiş devam eder. Bu manevra alanında öğretmenlerin sorumluluğu, sadece konu, ünite ya da dersin amaçları ile sınırlı değildir. Öğretim programı eğitimin yakın amaçlarına işaret ederken, eğitim programı uzak amaçları kapsayan genel bir yapıya sahiptir. Uzak amaçlar toplumun değerleri, idealleri oluşturur. Değerler eğitiminin dayanak noktası da uzak amaçlardır. Kaynaklarda kabul görmüş olan "uzak amaçlar" ifadesi değerler eğitimindeki zafiyeti açıkça ortaya koymaktadır. Uzak amaçlar derken adeta ulaşılma gereği uzağa konulan, önceliği ifade etmeyen bir kavram olarak anlaşılmaktadır. Oysaki eğitimde ulaşılacak istenen asıl nokta uzak amaçlardır (Aydın ve Akyol Gürler, 2014: 51).

Eğitim programlarında değerlerin nasıl kazandırılacağına açık ve net olarak belirtilmemiş olması, okulda değer eğitiminin gerçekleşmediği anlamına gelmemelidir. Aslında öğretmenlerin sınıfta ve okulda oluşturdukları kültür neye önem verip vermedikleri, neyi iyi ya da kötü olarak algıladıkları, öğrenciler için örtük olarak değer eğitimi oluşturmaktadır. Ancak, bu eğitimin formal eğitimin bir parçası olarak, planlı öğrenme yaşantılarıyla kazandırılması da gerekmektedir. (Doğanay, 2011: 227) Değerler eğitimi sırasında karşılaşılan sorunları en aza indirmek için ilk yapılacak olan şey, etkili bir değerler eğitimi programının hazırlanmasıdır (Yazıcı, 2006: 512; akt. Aydın ve Akyol Gürler, 2014: 52).

Son yıllarda ülkemizde özellikle özel okullarda, karakter eğitimi, değerler eğitimi çalışmaları yapılmaktadır. Bu çerçevede, bazı okullarda bu çalışmalara, anne babaların da katılımını sağlamak amacıyla veli toplantıları ve seminerleri yapılmaktadır, öğrencilere yönelik yapılan çalışmalarda; okulda her ay için bir değer belirlenmekte ve o ay içinde bu değer işlenmektedir. Bazen ayın değerini yaşama

biçimi ya da mesleği ile temsil edebilecek ünlü konuklar davet edilerek sınıf seviyelerine göre sohbet toplantıları düzenlenmektedir. Her sabah hazırlanma saati olarak adlandırılan on dakikalık sürede sınıf öğretmenleri, sınıflarında o ayın değeri hakkında sorular sorarak öğrencilerin düşünüp tartışmalarına ortam hazırlamaktadır. Yaparak, yaşayarak öğrenmenin etkisi düşünülerek öğrencilerin drama yoluyla değerleri özümsemeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayın değeri ile ilgili kısa hikâyelerin okunması, resim yapmaları, kompozisyon yazmaları sağlanmaktadır. Ayın değeri ile ilgili duvar gazeteleri çıkarılmaktadır. Öğretim yılı başında veya her ay başında öğretmenler toplantı yapıp programla ilgili uygulama önerileri alınmaktadır (Aydın ve Akyol Gürler, 2014: 52-53).

Yurt dışında değeri öğretmek için kişilik eğitimi adı altında zorunlu eğitim döneminin başında, yani anasınıfından başlanarak, sistemli bir program dahilinde devam edecek şekilde geliştirilmiş pek çok program uygulanmaktadır (Aydın ve Akyol Gürler, 2014: 53).

Uluslararası alan yazında değerler eğitimi, karakter eğitimi, toplumsal eğitim, vatandaşlık eğitimi ve ahlaki eğitim gibi farklı temalar içinde ele alınmaktadır. Değerler eğitimi ile sosyal, siyasal, kültürel ve estetik değerlerin öğretimi kastedilmektedir (Veugelers & Vedder, 2003). Alan yazında değerler ve değerler eğitimi konusunda öğretmen görüşlerine başvurulmuş araştırmalar ağırlıklı olarak öğretmenlerin değer tercihleri ile değerlerin öğretimi ve karşılaşılan sorunlar ile ilgili konulardan oluşmaktadır (Coombs-Richardson & Tolson 2005; Sarı 2005; Tay 2009; Thornberg 2008; Veugelers 2000; Willemse, Veugelers, Lunenberg & Korthagen, 2005; Yıldırım, 2009). Diğer çalışmalardan farklı olarak Yıldırım (2009) çalışmasında sınıf öğretmenlerinin değer kavramına ilişkin tanımlamalarına da yer vermektedir (F. A. Balcı ve Yanpar Yelken, 2010).

Toplumsal bütünlük ve huzurun sürdürülebilmesi, ancak değerlerin yeni nesillere aktarılması ile mümkündür. Değerlerden arınmış bir eğitim anlayışı düşünülemez. Bu nedenle, eğitimin hedeflerinden biri de toplumun ortak değerlerini

yeni yetişen nesillere aktarmak ve öğretmektir. Toplumsal yaşamda değişen değerlerin yerine uygun olan yeni değerler koyarak değerlerini davranış haline getiren bireyler yetiştirmektir. Çocukların ve gençlerin iyi insan, iyi vatandaş; kendi kendisiyle ve çevresiyle barışık ve uyumlu bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olmaktır (Hökelekli, 2010:7; akt.Turan ve Ulusoy, 2014: 7).

Kızıler (2014)'e göre, Ahlakî değerler ile kişilik arasında bir ilişkinin olduğu muhakkaktır. İnsan hangi durumda nasıl davranması gerektiğini içinde yaşadığı toplumun ya yetişkin fertlerinden ya da arkadaşlarından öğrenir. Sonra da öğrendiği bu değerleri kendinden küçüklere öğretir. Bu da değerlerin her şeyden önce bir eğitim meselesi olduğunu gösterir. Ancak değerler eğitimi, okullarda veya okul benzeri kurumlarda verilen derslerden ibaret değildir.

Değerler eğitimi açısından toplumun bütünü bir okul, her ferdi de bu okulun hem öğretmeni hem de öğrencisi kabul etmek gerekir. Bu durum, değerlerin yaşantı haline dönüştürülmesi açısından son derece önemlidir. Zira toplumun her ferdinin ahlakî değerler konusunda yerine göre öğretmen ve öğrenci hassasiyeti göstermediği bir toplumda, okulda verilecek değerler eğitiminden beklenen sonucun alınması mümkün olmamaktadır (Kızıler, 2014: 15).

Her ne kadar değerler ve değerler eğitimi kavramları ile ilgili araştırmalar geçmiş ve birikimi 1920'lere kadar gidebilen Batılı kaynaklar üzerinde yoğunlaşsa da binlerce yıllık geçmişimizde bu kavramların çok ayrıntılı olarak işlendiği görülmektedir. Nitekim tarihimizde sayılamayacak kadar çok olan alimlerin hemen hepsi ilmin fazileti, öğretme ve öğrenme adabı gibi konuları eğitim ve öğretimin bir arada sürdürüldüğü son derece hikmetli akademik kaynaklar da ortaya koymuşlardır. Hatta devlet büyükleri için hususî eserler kaleme alarak devlet adamlarını dahi yönetme adabı, ahlak ve bilgi yönünden beslemişlerdir.

İşte bu büyük alimlerden biri olan İmam Gazalî 11. yüzyılda özellikle İhyâ-u Ulûmi'd-dîn isimli eserinde doğumdan ölüme ve yaşamın her alanında dikkat

edilecek ve öğrenilecek fazilet, erdem ve değerlerin yanı sıra bugün batı kaynaklarının değer kavramı olarak sadece birkaçının üzerinde yeni yeni durmaya başladığı "tevbe (kötü alışkanlıklardan sakınma), sabır, şükür (kanaatkârlık), reca (ümid), havf (sakınarak, sevgiden ve saygıdan gelen korku), fakr, zühd, tevekkül (...sorumluluk), muhabbet (sevgi), şevk (bilmeye duyulan istek, ilim edinme ve Allah'ı tanıma arzusu), ünsiyet (dostluk, arkadaşlık), rıza, niyet, ihlas, sadakat, murâbata (bağlılık), tefekkür gibi değerleri "ilmî" olarak açıklamakla birlikte bu değerlerin zıttı olan ve "insanı değersizleştiren" kavramları da açıklamış ve tarihimizde değerler eğitiminin en güzel örneklerinden birini ortaya koymuştur ki bu eser günümüzde halen bir başvuru kaynağı, bir başeser olma özelliğini devam ettirmektedir.

Medeniyetimizin büyük alimlerden ve sûfîlerinden olan Ebu'n-necib Abdurrahman b. Nazır b. Abdullah Sühreverdi de 12. yüzyılda kaleme aldığı Nehcu's-sülûk fî siyaseti'l mülûk (Yönetenlerin Yönetimi) isimli eserinde İslâm'da siyaset, devlet idaresi ve siyaset adabını değerler ışığında ele alarak devlet yöneticilerine tavsiyelerde bulunmuş hatta Yavuz Sultan Selim'den Birinci Abdulhamid Han'a kadar birçok devlet yöneticimiz bu esere son derece kıymet vererek istifade etmişlerdir. Sühreverdî bu eserinde değerlerin inşasıyla kazanılan edebî iki temele dayandığını, bunlardan birisinin ilîm diğeri ise değerlerin zıttı olan davranışlardan yani nefsî istek ve davranışlardan kaçınmak olduğunu belirterek eğitim ve öğretim kavramını birlikte ele almış ve değerler eğitiminin bir devlet yöneticisi için dahi gerekli olduğunu ortaya koymuştur.

2.3 Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Literatürdeki genel eğilim değerler eğitimi yaklaşımlarını temel olarak, genel doğru kabul edilen değerleri öğrenciye aktarmayı hedefleyen tümdengelimci değer aktarma yaklaşımları ve öğrencilerin kendi değerlerini oluşturmalarına yardım eden, bu yolla onların genel doğrulara ulaşmalarını sağlamaya çalışan tümevarımcı değer geliştirme yaklaşımları olarak iki grupta değerlendirilebileceğini göstermektedir. Değerler eğitiminde işe koşulan bu yaklaşımlara karakter eğitimi ve adil topluluk

okulları gibi daha bütüncül ve her iki eğilimden de istifade eden yönleri bulunan yaklaşımları da bütüncül yaklaşımlar olarak ilave edebiliriz. Zira bu yaklaşımlar bir yandan saygı, sorumluluk, işbirliği gibi birtakım değerleri önceden belirleyip eğitim yaşantılarını buna göre düzenleme ve örneklik oluşturma gibi geleneksel yöntemlerden istifade ederken bir yandan öğrencilerin eğitim süreçlerine aktif katılımı ve yaşayarak öğrenmesi gibi değer geliştirmeci çağrışımlar yapmaktadır. Ayrıca bu yaklaşımlar çok daha kapsamlı ve sistemli bir eğitim reformu önermektedirler (Kaymakcan ve Meydan 2011; akt. Kaymakcan ve Meydan 2014: 168).

2.3.1 Değer Aktarma Yaklaşımları

İdealist ahlak felsefesine göre ahlak insanlarda doğal ve evrensel olarak bulunan ortak bir niteliktir. Ahlakın ortama, koşullara, zamana göre değişmeyen ortak ilkeleri, kuralları, yasaları vardır (Köknel, 2006; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 170). İdealist bir yaklaşımla ahlakın ele alınması ahlak eğitimi alanına değer aktarmaya yönelik yaklaşımlar olarak yansımıştır. İnsandan kendine ait doğrular bulması değil zaten var olduğu kabul edilen doğruları benimsemesi beklenmiştir. Bu durumda eğitilebilir insan tabiatı, telkin süreci boyunca başlatan olmaktan ziyade tepki veren bir anlayışla ele alınır. Toplumun hedef ve ihtiyaçlarının bireyin hedef ve ihtiyaçlarının üzerinde olması hatta onları belirlemesi gerektiğine inanılır (Mehmedoğlu, 2006; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2004: 170).

2.3.1.1 Değer Telkini

Toplumun ortak değeri olan ve yetişkin tarafından iyi kabul edilen değerler tartışılmaksızın kurallar olarak ortaya konur, öğrencinin bunları kabul etmesi beklenir. Öğrenciden önceden tespit edilen değer doğruluk ya da yanlışlığını sorgulaması, farklı bağlamlarda nedenler ve sonuçlar üzerine fikir yürütmesi yerine değer anlamını ve değer ile ilgili örnekleri bilip takdir etmesi beklenir (Dilmaç, 2007; Kaymakcan ve Meydan, 2011; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 171).

Ulusoy ve Dilmaç (2014)'a göre, değerler öğretiminde telkin yaklaşımı yaygın bir şekilde kullanılması ihtimaldir. Çünkü içsel ve dışsal kullanımı mümkündür. Değer öğretim sürecinde öğrenilecek değerler sisteminin yetişkinlerin yönlendirilmesi sonucu hangi değerleri öğretmek istiyorlarsa çocuklar da o değeri öğrenmek durumundadır.

Telkin yoluyla değerler eğitimi, öğrencilerin okuma metinleri ve diğer akademik uygulamalarla kendilerine iletilen birtakım değer ve erdemleri sınıf içinde almasıyla gerçekleşir. Bundan dolayı bu yaklaşımda ahlakî öğretilere yoğun bir şekilde yer veren ve öğrencileri taklide teşvik eden hikayeler, biyografiler, videolar vb. değer edindirme sürecinde bir öğretim aracı olarak kullanılır. Öğrenme öğretme sürecinde çocuklara, kazanmaları gereken değerler doğrudan söylenerek onların bu değerleri edinmeleri sağlanmaya çalışılır (Ekşi ve Katılmış, 2011: 16; akt. Aydın ve Akyol Gürler, 2013: 70-71).

Bu yaklaşımda öncelikle toplumca benimsenmiş ve öğrenciye kazandırılacak değerler ve bunların nasıl kazandırılacağı belirlenir. Çünkü yetişkinlerin uzun yılların sonunda tecrübeyle elde ettikleri değerler, toplumsal hayatın devamına olumlu katkılar sağlayan erdemlerdir. Bu nedenle yetişkinler doğru ve gerekli olarak düşündükleri (adalet, doğruluk, özgürlük, eşitlik, yardımlaşmak vb.) temel değerleri benimsetmeye çalışırlar (Ekşi ve Katılmış, 2011: 15-16; Doğanay, 2011: 236; akt. Aydın ve Akyol Gürler, 2013: 70).

2.3.1.2 Davranış Değiştirme

Bu yöntem değerler öğretim yaklaşımlarından doğrudan öğretim yaklaşımında kullanılan bir yöntemdir. Öğretilmesi istenilen değerlerle tutarlı bir davranış göstermesi için bireylere, amacın belirlenmesi, ölçütün belirlenmesi, uygulanacak yöntemi seçme, seçilen yöntemin uygulanması, seçilen yöntemin değerlendirilmesi ve gerektiğinde de tekrar etme şeklinde beş basamak işlem uygulanır (Sarı, 2007; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2004: 71-72).

Davranışçı yaklaşıma göre öğrenme temelde bir tepki göstermenin şartlanmasıdır; klasik şartlanmada tepki bir yansız uyarıcıya olurken, operant/edimsel şartlanmada davranışın kendisi pekiştirilir ve istenen ahlaki davranışın gelişimi sağlanır (Bacanlı, 2007; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 172). Davranışçı öğrenme kuramının doğurgularının değerler eğitimi alanındaki uygulamasını yansıtan davranış değiştirme yöntemi koşullanmaya bağlı olarak bireyin davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan yöntemdir. İstenen değerlere uygun davranış gerçekleştiğinde öğrenciler ödüllendirilerek değerleri benimsemeleri amaçlanır (Dilmaç, 2007; Kaymakcan ve Meydan, 2011; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 172). Değerlerin doğrudan öğretiminde sık ve vurgulu tekrarlar ile davranışçı öğrenme yaklaşımının olumlu ve olumsuz pekiştirmeye yönelik uygulamaları kullanılarak öğrencide istenen değerlerin yerleştirilmesi amaçlanır (Keskin, 2008; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 172).

2.3.2 Değer Geliştirme Yaklaşımları

1960'lı yıllardan sonra geliştirilen, bireyin tek tek özel yaşantı ve tecrübelerinden yola çıkarak kendini tanıma ve değerler sistemini kurmasını amaçlayan, dolayısıyla değerlerin kazanımında tümevarımcı bir yol takip eden yaklaşımdır. Ahlakî davranışın kazandırılmasında hümanist psikoloji ve hümanist eğitim hareketlerinden kaynaklanan bu yaklaşımlar belli bir değer demetinin telkin edilmesini onaylamaz ve değer biçmenin kendini gerçekleştirme süreci olduğuna inanırlar. Bu yaklaşım içsel bir bilinç ve etkin bir karar verebilmek için tercih oluşturma anlayışına dayanır (Mehmedoğlu, 2006; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 174).

2.3.2.1 Ahlakî Muhakeme

Bireyin ve toplumun ahlaki gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan ve bu amaçla "adil topluluk okullarını" kuran Kohlberg de öğrencilerinin ahlaki akıl yürütme becerisi geliştirmelerine çalışmıştır. Adil topluluk okulunun temelini adalet, eşitlik ve demokrasi oluşturmaktadır. Bu okulda kararların tümü ahlakî tartışmalar ve katılımlı proje grupları ile alınmıştır (Yüksel, 2005; akt. Akbaş, 2014:45).

Öğretmen uygulama sırasında sınıfı gruplara böler ve örnek olayda yapılacak en iyi davranışın ne olduğunu sorar. Her grup bu soru etrafında tartışır. Çıkmazlar öğrencilerin deneyim ve gelişim düzeylerine göre çözülür. Araştırmalar öğrencilerin görüş belirtme sırasında diğer öğrencilerin tesiri altında kalmadıklarını göstermiştir (Ryan & Bohlin, 1999; akt. Akbaş, 2014: 45). Bu yaklaşımda öğrenci, hayatın gelecekte ona sunması olası olduğu durumları dolaylı olarak tecrübe eder. Öğrenci gelecekteki davranışının toplumun genelinin tercih edeceği şartları karşılayıp karşılamadığını anlar (Brimi, 2008; akt. Akbaş, 2014: 45).

Öğretmen sınıfta öğrencileri ahlakî ikilemlerle yüzleştirecek olay ve ikilemler ortaya koyar. Öğrenciler bunun üzerine tek tek ya da gruplar halinde çalışarak olayın ahlakî çözümünün ne olduğu ve neden böyle olması gerektiğini belirtirler (Akbaş, 2008; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 175).

Ahlaki muhakeme yöntemi sınıfta kolayca uygulanabilecek bir yöntem olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Öncelikle bu yöntemin uygulanabilmesi için yöntemin dayanmış olduğu kompleks ahlaki gelişim kuramının iyi bilinmesi gerekir. Öğretmenlerin grup müzakerelerini verimlileştirebilmek ve öğrencilerin bireysel olarak verdiği cevapları kavrayıp yorumlayabilmek için çok iyi yetişmiş olmaları gerekir. Aynı zamanda sınıf içerisinde öğrencilerin her birinin bilişsel ahlaki düzeyini belirlemek ve süreci ona göre yönlendirmek de hem uzmanlık isteyen hem de zaman alıcı bir süreçtir (Suparka ve Jhonson, 1975; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 177).

2.3.2.2 Değer Analizi

Değer analiz yaklaşımı, Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulu tarafından geliştirilmiş bir değerler eğitimi yaklaşımıdır. Bu öğretim yaklaşımının amacı öğrencilere, karşılaştıkları değerlerle ilgili sorunlar hakkında karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanabilmelerine yardımcı olmaktır (Sarı, 2007; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 74).

Değer analizi, ahlakî değeri içeren örnek olaylar üzerinden sistemli düşünce becerilerini kullanarak öğrencilerin ahlakî değerleri kazanmasını sağlamaya çalışan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, öğrenciye sınıf içinde veya dışında nasıl davranması gerektiği konusunda öğüt ve direktifler vermeye karşı çıkarak karşılaşılan problemleri neden ve niçin soruları temelinde kanıtlarla birlikte analiz edilmesini öngörür. Değer analizinde öğrencilerin sorunu tanımlaması, sorun hakkında çeşitli kaynakları kullanarak bilgi toplaması, olası çözüm yollarını belirlemesi gibi bilimsel düşünce süreçlerinin değerler alanına uygulandığı görülür (Doğanay, 2006; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 178).

Değer analizi yaklaşımı ahlakî muhakeme yaklaşımında olduğu gibi mantıksal düşünmeye önem verir. Bununla birlikte iki yaklaşım arasındaki en belirgin farklılık, ahlakî muhakemede bilişsel ahlakî ikilemlere odaklanılırken, değer analizinde sosyal değerlere ilişkin konulara odaklanılır (Suparka ve Jhonson, 1975; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 179).

2.3.2.3 Değer Açıklama

Değer açıklama yaklaşımı 1970'lerde popülerlik kazanmış bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım ayrı eğitim öğretim ortamı öngörmek yerine, öğretmenlerin sınıflarda uygulayabilecekleri etkinlikler ve ders programları geliştirmişlerdir. Bu yaklaşımın temeli, bireylerin kendi hayatlarında neyin önemli olduğunu, nasıl belirlediklerine dayanmaktadır. John Dewey'in çalışmalarından etkilenecek, Rath, Harmin ve Simon tarafından 1966 yılında bir değer kuramı adıyla oluşturulan bu yaklaşımda, doğrudan öğretim yaklaşımının aksine bireyin, neye değer verip vermeyeceğine başkalarının telkiniyle değil, alternatifleri ve muhtemel sonuçlarını inceledikten sonra, özgürce kendisinin değer hakkında karar vermesi esastır (Doğanay, 2011: 238; Aladağ, 2009:29; akt. Aydın ve Akyol Gürler, 2014: 83).

Bu yaklaşım, bireyin kendi duygu, inanç, öncelik ve değerlerinin farkında olmasını, güçlü ve zayıf yönlerini bilmesini ve hayat onuruna sahip olmasını kapsar.

Bireyin hayat değerlerini fark etmesine, karar almasına, kararını uygulamasına ve başarmasına yardım eder. Hayat becerileri eğitimi olarak da anılır. Değişen dünyada öğrencinin hayatının tümünde ona rehberlik edecek bilgi, beceri ve duyguları öğrenmesine yardım eder (MEB 2008:99-105; akt. Aydın ve Akyol Gürler, 2014:83).

Değer açıklama yaklaşımı hümanist eğitim anlayışına dayanarak oluşmuş bir değerler eğitimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda değer kazanma süreci alternatif değerler arasından özgürce seçim yapma, alternatiflerin sonuçları üzerine dikkatlice düşünme, kıymet takdir etme, değerini teyit etme ve seçimine uygun davranma alt süreçlerinden oluşan bir kendini gerçekleştirme sürecidir (Suparka ve Jhonson, 1975; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 180).

Değeri belirginleştirme yaklaşımı 1960-1980'li yıllarda etkili olmuş bir ğretim yaklaşımıdır. Fakat 1980'li yıllardan sonra değerler belirginleştirme ğretimi yaklaşımı popülaritesini kaybetmiştir. Hatta değerler belirginleştirme ğretimi yaklaşımı öncülerinden Kirschenbaum da son zamanlarda bu görüşünü terk etmiştir. Kirschenbaum da kapsamlı gördüğü karakter eğitimi yaklaşımını benimsemiştir (Kirschenbaum, 2000 ve Sarı, 2007; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 73).

Değer berraklaştırma yaklaşımının öncülerinden olan Kirschenbaum (2000) bu yaklaşımı terk ederek daha bütüncül bir yaklaşım olan karakter eğitimi yaklaşımını geliştirmeye çalışmasını açıklarken değer berraklaştırmanın teorisini kurarken göz ardı ettikleri veya itiraf etmekten kaçındıkları bir noktadan bahseder. değerler eğitimi hazırlanan hangi program olursa olsun nihai amaçlarından birisi bireyi geliştirmek olsa da diğer bir nihai amaç da yapıcı bir şekilde sosyalleşmiş, diğer insanlara saygı duyan bir insan olmasını sağlamaktır. Günümüzde toplumsal yapıya baktığımızda böyle bir ihtiyacın daha da fazla olduğunu görürken değer eğitiminde yetişkinlerin sorumluluğunu reddeden bir yaklaşımın bunu daha iyi sağlayacağını söylemek zordur (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 182-183).

Birey yapacağı davranışın, doğru mu yalmış mı, iyi mi kötü mü olduğu konusunda bilgilendirilmelidir. Bu çerçevede özellikler çocuklara, niçin iyi davranışı yapması gerektiği, yanlış davranışının başkalarına verdiği zarar açıkça anlatıldığı zaman, bireyin kişilik gelişimi ile olumlu ilişkisi söz konusudur. Böylece çocuk, emir ve yasakların nedenini kendi zihin dünyasında anlamlandırabilir (Çileli, 1986: 110; akt. Aydın ve Akyol Gürler, 2013: 36).

2.3.3 Bütüncül Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Bu değerler öğretimi yaklaşımı, Kolhberg'in gelişim kuramına dayanan bu ahlak eğitimi geleneksel eğitim yöntemlerinden çok farklıdır. Bu yeni ahlak eğitimi anlayışında temel değerleri irdelemek, toplumsal etkileşimi sağlamak, mantıksal çözümleme ve akıl yürütmeyi güdülemek, sorumluluğu eşit olarak paylaşmak, demokratik bir ortamda rol almayı sağlamak esastır. Bu değer öğretimi yaklaşımda önemli olan düşünme ve muhakeme yapabilme gücünü kazandırarak öğretimi gerçekleştirmektir. Böyle bir programda öğretmenin rolü de diğerlerinden farklıdır; öğretmenin yargısı uyulması gereken tek ölçüt olmak yerine, farklı görüşlerden biri olarak sunulacaktır. Bu eğitim sürecinde öğrencilerin, bazı ahlakî yargıların diğerlerinden daha yeterli olduğu gereceğine, farklı yargı nedenlerini inceleyerek kendi akıl yürütmeleri sonucuna ulaşmaları söz konusudur (Çileli, 1986 ve Whitney, 1986; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 75).

Değerler eğitiminde bütüncül yaklaşımlar olarak kabul edilen adil topluluk okulları ve özellikle de karakter eğitimi, belli etkinlik ve yöntemleri bütünleştirip bir arada kullanmakta ve değer odaklı ve sistemli bir eğitim reformu önermektedirler (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 183).

2.3.3.1 Adil Topluluk Okulları

Adil topluluk okullarını uygulamaya dönük ilk girişimler Niantic Projesi ile bir hapisshanede gerçekleştirilmiş, mahkumlar ve personelin katılımıyla hapisshane kuralları belirlenerek bunların uygulanmasına yönelik herkesin sorumluluk yüklenmesi sağlanmıştır. Ardından 1974 yılında Irvine Unified School District ve

Kholberg'in yönetiminde Cambridge Public Schools tarafından okullarda uygulamaya geçilmiştir. Uygulamalar sonucundaki araştırmalar bu kurumlarda bireylerin demokratik değerleri diğerlerine göre daha yüksek oranda benimsediklerini ve daha hızlı sosyalleştiklerini (Scharf, 1975, 1976; Sandra, 2007:64; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 185) ancak çocukların bilişsel ahlaki gelişim düzeylerinin ahlaki muhakeme yönteminden daha farklı gelişmediğini ortaya koymuştur (Power, Higgins ve Kholberg, 1989; Power ve Power, 1992; Sarı, 2007: 64; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 185).

Adil topluluk yaklaşımı, kuralların okuldaki tüm personelce birlikte alındığı, sorumlulukların paylaşıldığı, demokratik okul sürecinin yaşandığı bir yaklaşımdır (Sarı, 2007; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 185). Adil topluluk okullarının katılımcı demokratik ortamında öğrencilerin okulun düzen ve yönetiminde sorumluluk alarak gerçek yaşam ikilemleri ile yüzleşmeleri sağlanır. Bu okuldaki sistemin kalbi okul meclisleridir. Düzenli olarak yapılan okul meclis toplantılarında demokratik kurallar çerçevesinde okulun yönetsel süreçlerinin de ele alınması sağlanmaktadır. Bu ana meclis dışında disiplin komitesi, danışma grubu, küçük grup toplantıları, sınıf içi ahlakî müzakere grupları ve personel-öğrenci danışma kurulları gibi çeşitli yardımcı kurullar bulunmaktadır (Sandra, 2008; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 185).

Adil topluluk yaklaşımında, toplum ve okulların arzu ettikleri ve işemiş oldukları değerleri öğrenciye kazandırmak ve kazandırılan bu değerlerin sürdürülmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşıma göre okulların önermiş oldukları değerler eşsiz ve temel değerlerdir. Bu yaklaşım Kohlberg'in zihinsel gelişim araştırmalarını esas alır (Hunt, 1981; Whitney, 1986 ve Warnock, 1996; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 76). Adil topluluk yaklaşımında, okullardaki uyulması gereken kuralların, okulda yer alan bütün personelin katılımıyla alındığı ve alınan sorumlulukların okulda yer alan bütün personel tarafından paylaşıldığı demokratik bir yaklaşımdır (Howard, 1995; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 76).

Adil topluluk okulu yaklaşımının değer eğitime/ahlak eğitime ilişkin boyutlarını iki ana çerçevede toplayabiliriz:

1. Okul değerlerin aktarılmasını içerdiği için, ahlaki konuları içeren tartışmalarla değerlerin geçerliliklerinin irdelenmesine olanak sağlamak, çocukların ahlaki yargı dengelerinin bir üst evre yapı özellikleri ile karşılaşmalarına olanak vererek, sarsılmasını sağlamak.
2. Okul yapısını, çocukların karar alma ve yürütme sürecine katılabilecekleri doğrultuda demokratikleştirmek, çocuklara demokrasinin prensiplerini öğrenirken paralel uygulamalara olanak sağlamak (Çileli, 1986; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 76).

Adil topluluk okulları, okul yaşamının ve okulda oluşan kültürün, çocukların değerlerin kazanımında önemli etkileri olduğunu göstermiştir (Doğanay, 2006; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 76). Adil topluluk okullarında, değerlerin kazanımında etkili olduğunu, hırsızlık, farklı görüşlere karşı hoşgörülü olmama ve şiddet gibi istenmeyen olaylarda azalma meydana geldiğini fakat bu okullarda çocukların ahlakî düzeylerini tartışmalardan ahlakî düzeyi daha fazla yükseltilemediği görülmüştür (Power, Higgins ve Kohlberg 1989; Power ve Power, 1992; Sarı, 2007; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 76).

2.3.3.2 Karakter Eğitimi

Karakter sözcüğü, sözlük anlamı olarak; 1. Bir nesnenin, bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen ana özellik, öz yapı, seciye. 2. Bir kimsenin veya insan grubunun tutumu; duygulanma ve davranış biçimi. 4. Basımda harf türü. 5. fel. Bireyin kendi kendisine egemen olmasını, kendi kendisiyle uyum içinde bulunmasını, düşünüş ve hareketlerinde tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özellikler bütünü. 6. ed. Bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse. anlamlarına gelmektedir (TDK, 1998).

Karakter eğitimi, çeşitli programlar ve uygulamalar aracılığıyla, yetişen yeni nesle temel insanî değerleri (i) kazandırma (ii) onlara karşı duyarlılık oluşturma ve (iii) onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olmak amacıyla onların sorumluluklarını taşıyabilecekleri seçimler yapabilmelerine imkân sağlayan (i) bilgi, (ii) beceri ve (iii) yeteneklerin geliştirilmesi çabalarının adıdır (Ekşi, 2004; Ekşi, 2003; Ekşi ve Durmuş, 2003; Ryan ve Bohlin, 1999; akt. Durmuş, 2014: 323).

Karakter eğitimi yaklaşımı, ahlâkî ve moral değerleri bilişsel, duyuşsal ve davranışsal anlamda içselleştirmek, programlar vasıtasıyla yaşayan değerleri insanî düzeyde bireylere kazandırmayı amaç edinmiş bir yaklaşımdır. Burada etik ilkeler, insanî duyarlıkları davranışa dönüştürmek önemsenmektedir. Karakter eğitimi, sağlıklı bir toplumun oluşması için ailede, okulun bütün basamaklarında, bireylere olumlu değer tercihlerini ve alternatiflerini sunarak öğretilmesidir (Aktepe, 2014: 82).

Kişinin zamanla ruhuna yerleşen değerler ve bu değerlerden çıkan davranış biçimleri onun karakterini teşkil eder. Bu tavır menfî ya da müsbet olabilir. Eğer insanın çevreye karşı aldığı bu vaziyet yaşadığı toplumun değerleriyle uyumlu olursa ahlâkî karakterden söz edilir. Ahlakî karakter, kişinin içinde yaşadığı toplumun ahlâkî değer yargıları ve davranış tarzlarını kendine mal etme, benimseme sonucu ortaya çıkan yerleşik eğilim ve davranış özelliklerine işaret eder (Hökelekli, 2009: 11; akt. Dilmaç, Bircan vd., 2014: 123).

Bir toplumun kalitesi ve geleceği, sağlam ve iyi karakterli insanların sayısındaki artışa bağlıdır (Hökelekli 2013: 243). Karakter, binlerce yıldır toplumlarda önemsenen ve insanların taşıması gereken bir özellik olarak görülmüştür. Literatür tarandığında karakterin değerlerin organize edilmiş bütünü (Kerschentsteiner, 1954; akt. Akbaş, 2014: 46), insan iradesinin sabit ve istikrarlı bir hale gelmesi (Kanad, 1951; akt. Akbaş, 2014: 46),) ve insanın alışkanlıklarının tümü (Lickona, 1992; akt. Akbaş, 2014: 46) şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Kişinin karakteri, içselleştirdiği değerlere ve alışkanlıklara bağlı olarak kendisine ve topluma

faydalı olacağı gibi, hem kendine hem de topluma zarar verecek şekilde de olabilir (Kanad, 1951; akt. Akbaş, 2014: 46),) bu nedenle karakteri ahlaki olan ve olmayan şeklinde ikiye ayırmıştır. Davranışları yönlendiren ilkelerin, toplumun ve zamanın ahlakî ilkelerine uygun olması ahlakî karakter, bencillik gibi kuvvetlerin bireyin istikrar ve dengesini bozması ise ahlakî olmayan karakter olarak isimlendirmiştir. Ona göre karakter kelimesini ister ahlakî ister ahlak dışı olsun yalnız tutarlı hareketler için kullanmak gerekir. Herkes iyi veya kötü sahada olsun diğerlerinin hareketlerinin tutarlı olmasını ister (Akbaş, 2014: 46).

Karakter eğitimi, değerlere bağlı olarak ahlakî özellikleri geliştirmek ve bir dizi karakter davranışlarını tanımlamak ve oluşturmak için öğrencilere yardım etmeyi tasarlayan yönergeler, planlı deneyimler ve etkinlikler olarak tanımlanır (Jhonson, 2006: 367; akt. Ay, 2014: 212).

Değerler ve ahlâk eğitimi farklı isimler ve usuller altında her zaman eğitimin bir parçası olarak var olmasına karşın 160'lardan sonra değer berraklaştırma, ahlâkî muhakeme ve değer analizi gibi farklı yaklaşımlarla uygulanmaya çalışıldı. Karakter eğitimi yaklaşımının ise 1960-80 arası değerler eğitimi alanında değer açıklama yaklaşımının oluşturduğu iddia edilen boşluğa bir alternatif olarak ortaya çıktığı görüşü yaygın olarak kabul görmektedir (Lickona, 1991; Burret ve Rusnak, 1993; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014:186).

2.3.3.3 Örtük Program

Örtük kavramını ortaya koyan ve üzerinde çalışan bilim adamları belli teorik temellere dayanarak hareket etmişlerdir. Bu teorik temeller eğitim ve sosyolojiye dayanmaktadır. Örtük program terimi ilk olarak 1968'de kullanılmakla birlikte örtük programın temelini oluşturan görüşler 20. yüzyılda ortaya konularak geliştirilmiştir. Örtük programlar resmî olarak açıkça belirtilmeyen programlardır (Yüksel, 2004; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 76-77).

Okulda yazılı olan kuralların, amaçların ve öğretim materyallerinin ötesinde müfredatta yazılmayan öğretmen, öğrenci, aile ve yöneticilerin inançları, tutumları, beklentileri ve motivasyonları doğrultusunda açık programı bütünleyen çoğu zaman ondan daha etkili olan örtük program vardır (Yüksel, 2004; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 221).

Okulda öğrencinin karakter gelişimi denilince genel olarak okulun açık ve örtük programı ile öğretmen, en etkili unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Açık program okulun amaçlarında ve öğretim müfredatında yazılı olan amaçlar ve bunlara ulaşmak için kullanılan eğitim materyalleri ile yürütülen eğitim etkinliklerini kapsar. Açık program aracılığıyla öğrencilerin karakterini etkilemek mümkündür fakat bu etki müfredat dışı aktivitelerle desteklenmedikçe yetersizdir (Kaymakcan ve Meydan, 2014 2201-221).

2.4 Ailede Değerler Eğitimi

Çocuklar pek çok şeyi ilk olarak ailede öğrenirler. Yetişkinlikteki ahlâkî duyarlılıklarının temeli çocukluk döneminde anne baba ile çocuk arasında yaşanan sevgi, saygı, güven gibi duygulara dayalı ilişkilerle atılır. Çocuk sevilerek sevmeyi, kendisine saygı duyularak başkalarına saygı göstermeyi ve güvenli bir ortamda yetişerek çevreye güven veren davranışlar geliştirmeyi ilk olarak ailede öğrenir (Hökelekli, 2013: 277).

Aile, değerler eğitiminin başlangıç noktasıdır. Çocuk ilk değerler eğitimini aileden alır ki bu eğitim kişilik gelişiminin, değer oluşumu ve toplumsallaşmanın temelini atıldığı kritik dönemlere rast gelir. Değerleri içeren kültürün aktarımında da öncelikle aile, sonra da planlı bir şekilde eğitim kurumları, uzak ve yakın çevre gelir (Aydın ve Akyol Gürler, 2014: 30).

Aile, çocuğun değerler ve ahlâk eğitiminde en etkili kurumdur. Ailenin bu önemi onun çocukla münasebetinde diğer eğitici kurumların ulaşması mümkün olmayan bazı özelliklere sahip olmasından kaynaklanır. Öncelikle aile, çocuğun ilk

ve en önemli ahlâk öğretmenidir. Çocuğun körpe yeteneklerini keşfedecek ve işlemeye başlayacak olan ailedir. Öte yandan bireyin değer kazanımının en hızlı ve etkili olduğu, karakter teşekkülünün en hızlı cereyan ettiği çocukluk döneminin en uzun periyodu aile içinde geçmektedir. Günümüzde kişilik gelişiminin hayat boyu süren bir olgu olduğu genel anlamda kabul görmekle birlikte çocukluk dönemlerinde ailede alınan eğitimin temel oluşturucu etkisi hemen herkes tarafından kabul edilmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 193).

Her toplumda aile, en önemli sosyalleştirici kurumlardan biridir. Diğer bir deyimle, toplumun genel değerler sistemi, bu arada siyasal değer, inanç ve duygusal yönelimleri, ilkin ve en başta aile kanalıyla yeni yetişen toplum üyelerine yani çocuklara ve gençlere aktarılır, öğretilir (Özbudun, 2004: 175; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 85).

Kuralları ve kaideleri açıklamak her ne kadar gerekli olsa da, çocukların gerçekten buna göre davranıp davranmayacakları genellikle ana babaların tavrına bağlıdır (nasihat etmek yerine örnek olmak). Özellikle çocukların kendi değer yargılarını geliştirdikleri aile ortamında, hedefler ve günlük yaşamdaki davranışlar birbiriyle örtüşmelidir. Örneğin, bu tutum büyüklerin gerek kendi aralarındaki uygar ilişkilerinde, gerekse onlara gösterilen saygı, huzur ve anlayış gibi değerlerden ödün vermeden, ahlâkî açıdan gerekli sınırlamaları nasıl getirecekleri konusunda tutarlı davranışlar olarak sergilenmelidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 87).

Bediuzzaman Said Nursî Hazretleri, Risale-i Nur Külliyyatı'nın Lem'alar adlı eserinin Yirmi Dördüncü Lem'ası'nda ailede kazanılan değerlerin ne kadar etkili ve kalıcı olduğunu ve ebeveynin ilk öğretmen hükmünde bulunduğunu şu şekilde ifade eder ki Bediuzzaman Said Nursî Hazretlerinin bütün hayatında ve yetiştirdiği talebelerinin dahi hayatlarında bu değerleri örnekleriyle açıkça görmek mümkündür:

"Evet, insanın en birinci üstadı ve tesirli muallimi, onun validesidir. Bu münasebetle, ben kendi şahsımda katî ve daima hissettiğim bu mânâyı beyan ediyorum:

Ben bu seksen sene ömrümde, seksen bin zatlardan ders aldığım halde, kasem ediyorum ki, en esaslı ve sarsılmaz ve her vakit bana dersini tazeler gibi, merhum validemden aldığım telkinat ve mânevî derslerdir ki, o dersler fitratımda, adeta maddî vücudumda çekirdekler hükmünde yerleşmiş. Sair derslerimin o çekirdekler üzerine bina edildiğini aynen görüyorum. Demek, bir yaşımdaki fitratıma ve ruhuma merhum validemin ders ve telkinâtını, şimdi bu seksen yaşımdaki gördüğüm büyük hakikatler içinde birer çekirdek-i esasiye müşahede ediyorum.

Ezcümle: Meslek ve meşrebimin dört esasından en mühimi olan şefkat etmek ve Risale-i Nur'un da en büyük hakikati olan acımak ve merhamet etmeyi, o validemin şefkatli fiil ve halinden ve o mânevî derslerinden aldığımı yakînen görüyorum." (Bediuzzaman Said Nursî, 2007: 242-243).

Buradan; çocuk ilk ve en etkili, en kalıcı terbiyesini/eğitimini annesinden sonra da babasından yani ailesinden alır. Çocuğun karakteri, değer sistemi ailede şekillenir ve sonra öğrenilenler bu karakteri ve değerleri geliştirir sonucuna varabiliriz. Nitekim günümüzde de ilk çocukluk dönemindeki öğrenmelerin ve eğitimlerin bilgi ve şahsiyet oluşumunda daha etkili ve kalıcı olduğu yaygın olarak kabul görmektedir.

Ailede değerler eğitimi gerçekleştirilmeye yönelik olarak aile kurumunun ruhuna ve yapısına uygun olarak aşağıdaki gibi çeşitli etkinlikler yapılabilir. Aslında bu etkinlikler, özellikle günümüzde televizyon ve sosyal medya unsurları başta olmak üzere her bireyin cebinde akıllı küçük bir internet ve iletişim cihazının yer almasıyla büyük bir tahrifata maruz kalan aile kurumunda ve toplumda bulunması gereken bazı hasletlerdir. Bu hasletler aile içinde hayata geçirildiği ölçüde çocukların da hayatında ve karakterinde yer alacaktır. Burada birkaç etkinliğe değinilmiş olup bu etkinliklere ilave olarak ailelerin kendi ihtiyaçlarına ve yapılarına uygun olarak geliştirebilecekleri özgün etkinliklerle de aile içinde değerler eğitimi yapılabilir.

- **Selamlaşma Kültürü**

Aile fertlerinin sabahları birbirlerine günaydın demeleri; evden çıkarken, akşam eve gelirken birbirlerine iyi dileklerle selam vermeleri aile içinde selamlaşma

kültürünü geliştireceği gibi çocukların sevgi, nezaket, iyilik, ahde vefa, hoşgörü, sosyalleşme gibi birçok değerler eğitimi kazanımlarını elde etmelerini de sağlayacaktır. Bu uygulamada ve yapılacak diğer uygulamalarda öncelikle aile büyüklerinin bu uygulamaların amaç ve kapsamı hakkında çocuklara açıklayıcı ve tanımlayıcı bilgiler vermesi ve çocukların karara katılımını sağlaması gerekir.

- **Birlikte Zaman Geçirmek**

Aile bireylerinin birbirleriyle ve/veya ebeveynin çocuklarıyla daha çok zaman geçirmesi, onlara zaman ayırması aile kurumuna aidiyet ve bağlılık duygusunu, aile içi iletişimi geliştirecektir. "Baba-oğul sahada" gibi bir etkinlikle babaların çocuklarıyla birlikte halı saha maçlarına katılması, haftanın belli günlerinde sabah namazlarında ailece camiye gidilmesi gibi çok özel anların paylaşılması çocukların ailelerine karşı bağlılıklarını artıracak ve çocukların manevî değerleri yaşayarak öğrenmesini sağlayacaktır. Birlikte zaman geçirmeye yönelik olarak bu etkinlikler dışında pek çok etkinlik yapılabilir.

Özellikle ilk çocukluk dönemi çocuklarında ebeveynle birlikte iş yapma ve onlarla çeşitli sorumlulukları paylaşıp başarılı olma ciddi bir kişilik gelişimi imkânı sunar (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 203).

- **Kitap Okuma Saatleri**

Ailede kitap okuma saatlerinin uygulanması öncelikle birlikte iş yapma, birlikte yapılan bir işe katılma etkinliği olmakla birlikte çocuklara kitap okuma alışkanlığı ve zamanı değerlendirme becerisi kazandıracaktır. Kitap okuyan aile bireylerinin kelime ve düşünce hazinesinin zenginleşecek, böylece aile içi iletişiminin niteliği de artacaktır.

Yaman (2014)'a göre, Aile içinde özel amaçlı olarak 'okuma saati' adı altında bir zaman dilimi ayrılmalı; bu saatlerde yapılan toplu okuma etkinlikleri en verimli zamanların en önemli ve eğlenceli işi haline getirilmelidir.

- **İstişare Toplantıları**

Aile içinde önemli kararlar alınmadan önce istişare toplantılarının yapılması aile bireylerine ve çocuklara sorumluluğu paylaşma, kararlara katılma, fikir yürütme, sorunlara karşı duyarlı olma ve çözüm üretme, farklı fikirlere saygı gösterme, birbirini dinleme ve anlama, kendini ifade etme, ortak akıl gibi karakter geliştirici pek çok davranış ve ahlakın kazandırılmasını sağlayacaktır.

- **Sıla-i Rahim**

Modernizmin beraberinde getirdiği bireysel yaşam ve bencillik ahlakı, ailede ve toplumda bireylerin birbirlerine karşı duyarsız olmasına, iletişimin kopmasına neden olmuştur. Düzenli olarak ailece akraba ziyaretlerinin yapılması, bireylerin ve çocukların köklerinden ve değerlerinden uzaklaşmamasını sağlayacaktır. Akraba ziyaretleri ile çocuklar sosyalleşmenin yanı sıra sevgi, merhamet, saygı, yardımlaşma gibi birçok değeri yaşayarak öğrenmiş ve içselleştirmiş olacaklardır.

- **Komşuluk İlişkileri**

Değerler, hayatın içinde yaşanan olgular olarak anlam ifade eder. Çocuğun değerleri öğrenme sürecinde ona öğrendiklerini yaşama ve yaşayarak öğrenme imkânı veren en önemli alan aile çevresindeki insanlarla ilişkilerdir. Ebeveynler komşularla ilişkiler vasıtasıyla çocuklarına yardımlaşma, misafirperverlik, hakseverlik, doğruluk, güven, sabır, hoşgörü, saygı vb. pek çok değeri öğretebilir, yaşatabilir (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 204).

- **Aile Büyüğü Modellemesi**

Aile büyükleri, hem olması gereken tutumlar açısından iyi birer örnek hem de ortaya çıkan beklenmedik bir anlaşmazlık ve tartışmalar için de tampon görevi üstlenirler. Kısacası dedeler, nineler ve diğer aile büyükleri hem ailenin huzur ve bereket sigortası hem de birer doğal mürebbiyeleridir (Yaman, 2014:139).

Evlerde aile büyüklerine yer verilmesi çocukların eğitimi konusunda anne babalara kolaylık sağlayacağı gibi çocukların değerler eğitimi açısından yaşayan değerleri görmesini ve model almasını da sağlayacaktır.

- **Aile İçi Sohbet Saatleri**

Çeşitli ilmî kaynaklar okunup takip edilerek haftanın çeşitli günlerinde aile içinde sohbet saatlerinin düzenlenmesi çocuklar için çok eğitici bir etkinlik olacaktır. Bu sohbetler çocukların tefekkür, varlığı ve hayatı anlamlandırma, hakiki amaç ve değerleri tanımalarına önemli ölçüde yardımcı olacaktır.

Değerler eğitiminin en etkili yeri elbette ki ailedir. Aile bireyleri arasındaki yakın ve sıcak iletişim, çocukların maddî ihtiyaçları kadar psikolojik ve manevî yönden tatmini açısından büyük önem taşır. Bu aynı zamanda anne baba ve diğer aile bireylerinin ilk rol modelleri olarak çocuğun hayatında yer almasını sağlar. Çocuğun vicdanı, anne baba ve diğer aile büyüklerinin kuralları ile şekillenmeye başlar. Bu yüzden aile iyinin, doğrunun, güzelin, kutsalın fark edilmesi ve ortak bir yaşam süreci içerisinde öğrenilip içselleştirilmesinde en etkili bir kaynak olarak yerini korur. Çocuk kendi bilişsel ve duygusal kaynaklarını bağımsız olarak yönetme becerisini bir zamana kadar aile bireylerine bağlı olarak hayatını sürdürür. Hatta çocuğun ailede öğrendiği birçok davranış kuralı ve örneği hayatının sonuna kadar ona rehberlik eder. Bunları zaman içinde geliştirip genişletir; değiştirip yenilerini koyduğu da olur. Fakat günümüzde yaşanan hızlı değişimler ve toplumsal şartlar ailenin çocuklarına rehberlik etme işlev ve görevini büyük ölçüde zaafa uğratmıştır. Çoğu anne baba çocuğuna ne öğretmesi, nasıl davranması gerektiği hususunda büyük tereddütler yaşar. Aile ve toplum değerleri arasında bir devamlılık ve tamamlayıcılık olması ölçüsünde çocuğun sağlam bir karakter geliştirmesi mümkün olabilir (Hökelekli, 2013: 289-290).

Bu bağlamda ailede sağlam bir değerler eğitiminin gerçekleşebilmesi için anne babaların okullar, diğer kurumlar ve uzmanlar ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunması ve çeşitli eğitimler almaları son derece yararlı olacaktır.

2.5 Okulda Değerler Eğitimi

Kaymakcan ve Meydan (2014)'a göre okul, toplum içinde çoğu zaman rastlantısal olarak gerçekleşebilen ve bu nedenle de doğrultusu kestirilemeyen eğitim olgusunun planlı bir şekilde yürütülmesi için oluşturulmuş bir kurumdur. Bu kurum insanlık tarihinde her zamankinden daha fazla günümüzde çocuğun hayatında yer etmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarının yaygınlaşması ile birlikte okul çağı artık çocuğun karakter gelişiminin en yoğun olduğu ilk çocukluk dönemine kadar inmiştir. Çocuk okula başladığında o güne kadar hayatındaki yegâne sosyalleşme kurumu olan aile çevresinin dışına çıkıp yeni sosyalleşme ortamları ile etkileşime geçmiş olur.

Okul öncesi eğitimin de giderek zorunlu hale gelmeye başladığı göz önüne alınırsa, okulun etki alanının daha fazla genişlemesine bağlı olarak değerler eğitiminin de etkili ve sistemli olarak okul şartlarında yürütülmesinin önem kazandığı bir dönemde yaşadığımız ortadadır. Öğrenim çağındaki her bireyin olumlu ahlâkî ve insanî nitelikler kazanmasına, uygun tercihlerde bulunup doğru kararlar vermesine ve iyi davranışlar ortaya koymasına yardımcı olacak değerler ve becerilerle donanımlı olarak yetiştirilmesi, eğitim kurumlarının hedefleri arasındadır (Hökelekli, 2013: 292).

Okul, bütün öğretmenleri ve yönetimi ile gençlerin değerleri anlama derecesine yaklaşabilmesi için gereken egzersizleri sistemli olarak verir (Ülken, 1965: 23; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 97).

Okulda sağlıklı karakter gelişimi için okul içi düzen ve disiplinin nasıl sağlandığı çok önemlidir. Eğer okul içindeki disiplin sürekli dışsal yönlendirmelere dayalı kalıyorsa böyle bir okulda ahlâkî erdemleri içselleştirmiş, öz denetime sahip öğrencilerin yetişmesi zordur (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 221).

Öğrencilerin değerlerini değiştirmek isteyen öğretmenler, bu değerlere model oluşturmalıdır. kendi değerler sisteminize bir göz atın. Hangi değerleri kimden aldınız? Değerlerini beğenip benimsediklerinizin arasında öğretmenleriniz de var

mıydı? Öğretmenlerin değerler için model oluşturmalarındaki en büyük engel, uyguladıkları çifte standarttır. "Söylediklerimi yap, yaptıklarımı yapma" değerleri öğretmek için etkili bir yol değildir. İnsan kendi özelliklerini, hırslarını, amaçlarını ve değerlerini bilmelidir. Sınıfta değerlerin öğretimine yönelik bir yaklaşım olarak değerlerin anlaşılır kılınması çocuğa bir dizi değerler kümesini aşılama çalışmaz. Bundan ziyade çocuğa değer verme sürecini öğretir. Bu süreç bir kimsenin değer verdiği şeyi bilme, birisinin en çok önem verdiği şeyleri seçme ve bunları günlük hayatın içine sokmayı içerir. Bu yaklaşımı savunanlar, iyi ve tutarlı bir şekilde kullanıldığında değer verme sürecinin bir kimseye hem kişisel olarak tatmin edici hem de sosyal olarak yapıcı kararlar vermesine yardımcı olacağını belirtmişlerdir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 90-91).

Okulda etkili bir değerler eğitimi yapılabilmesi için bir örgüt olarak okulun topyekûn çalışanlarıyla birlikte öğretilecek değerlere ve liderlik ruhuna sahip olması ve okulda bu değerlerin davranış olarak model olması gerekir. Okul bir kültüre sahip olmalı, bu okul kültürü de bilgi, ahlâk, erdem, faziletle yani değerlerle oluşturulmuş olmalıdır. Bir okulda sadece bir kısım öğretmen değerlerin öğretilmesi konusunda öğrencilere telkin edici, örnek olucu, uygulayıcı, destek olucu olarak işlev görse de bir öğretmenden öğrendiği herhangi bir değeri başka bir öğretmende görmeyen veya o değerın zıttı bir davranış sergilediğinde başka öğretmenler tarafından uyarılmayan öğrenciler çelişki yaşayacakları için değerleri içselleştiremezler. Değerlerin öğretilmesi hususunda tüm okul çalışanlarının aynı hassasiyete ve kararlılığa sahip olması gerekir. Değerler eğitiminde zaman ve mekân değişikliği eğitimi kesintiye uğratmamalıdır. Örneğin, "doğruluk" her zaman ve okulun her sınıfında takdire layık ve gerekli bir değer olduğu gibi yalan da her zaman bir hata ve sorun olarak algılanmalıdır. Değerlerin davranışa dönüşebilmesi için bu liderlik ve kararlılığın okul yönetimi ve tüm öğretmenler tarafından gösterilmesi gerekir.

Gelecekte, örgütlerde, liderliğe duyulan ihtiyacın bugüne göre çok daha fazla olacağı beklenmektedir. Özellikle sosyal hayata hazırlayacağı öğrencilere, aileye ve topluma karşı sorumlulukları olan okulların, yalnızca mevcut sistemi korumaya

çalışarak değişen dünyaya ayak uydurmaları veya varlıklarını sürdürmeleri mümkün görünmemektedir. Bu açıdan bakıldığında, eğitim liderlerine duyulan ihtiyaç günden güne artmaktadır (Tan, 2012: 34).

Ülkemizde çeşitli kanun ve yönetmeliklerde, Türk Millî Eğitiminin özel ve genel amaçları arasında, okulların görevleri ve misyonları gibi konuların içerisinde dolaylı olarak değinilen değerler eğitimi son dönemlerde gerekliliği üzerinde durulan bir kavram olarak eğitim sistemimizde yer almaya başlamıştır.

Değerlerin bireysel ve toplumsal açıdan haiz oldukları önemin son yıllarda daha yoğun biçimde hissedilmiş olmasının bir sonucu olarak Milli Eğitim bakanlığı 2003 yılından itibaren öğretim programlarında değerlere açıktan ve daha sistemli bir şekilde yer vermeye başlamış, değerleri programların temel öğelerinden birisi olarak konumlandırmıştır. 18. Millî Eğitim Şûrası'nda da değerler eğitimi alanında okul bazında ve daha genel çerçevede neler yapılabileceği ele alınmış, sonuç bildirisinde değerler eğitiminin okulların görevlerinden olduğu vurgulanarak bu konuda öğretmenlerin yeterliliklerinin geliştirilmesi ve materyal geliştirme çabalarının artırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 215-216).

18. Millî Eğitim Şûrası'nda "*Spor, Sanat, Beceri Ve Değerler Eğitimi*" başlığı altında değerler eğitimi konusunda şu kararlar alınmıştır (MEB, 2014):

1. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma her 4 yılda bir güncellenmelidir.
2. Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.

3. Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.
4. Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitime yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitime yer verilmelidir.
5. Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
6. Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitime yönelik, STK'larla iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.
7. Değerler eğitime, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim- öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
8. Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
9. Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
10. Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.

11. Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “din kültürü ve ahlak bilgisi” dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır.

18. Millî Eğitim Şurası tavsiye kararlarına bakıldığında ülkemizde sistemli ve daha kapsamlı bir değerler eğitimine ihtiyaç duyulduğu ve bu yönde çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Bu kararların uygulamaya konulması ülkemizde değerler eğitimi alanında önemli bir ilerleme sağlayacağı gibi gelecek yıllarda değerler eğitimi alanında önemli gelişmelere de imkân sağlayacaktır.

2.6 İlgili Araştırmalar

Yurt dışında ve yurt içinde değerler konusu ile ilgili yapılan çalışmalar bu bölümde değerlendirilmiştir.

2.6.1 Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Kerschenstainer (1977) "Her sahada mümkün mertebe fazla karakterli insanları bulunan bir memlekete ne mutlu!" (128) ifadeleriyle bireyde ahlaki karakteri geliştirecek bir eğitimin toplumsal açıdan önemini belirtir. Nitekim günümüzde siyasetten, iş hayatına her alanda ahlaki gelişim eksikliğini insanların birbirine olan güvensizliği olarak açıkça müşahade ediyoruz. 2004-2007 yılları arasında dünyanın 57 ülkesinde gerçekleştirilen Dünya Değerler Araştırması sonuçlarına göre "İnsanların çoğuna güvenilebilir mi?" sorusuna dünya genelinde evet cevabını verenlerin oranı %26,1 olurken söz konusu oran -ne trajik ki Türkiye'de sadece %4,9'dur (<http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAanalyzeQuestion.jsp>, Erişim: 06 Mart 2012; akt: Kaymakcan ve Meydan, 2014: 35).

1995 ile 2006 yılları arasında devlet desteği ile uygulanan kırktan fazla karakter eğitimi projesinin toplu olarak sonuçlarını değerlendiren Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Departmanı uygulanan karakter eğitimi programlarının öğrenci davranışlarının, personel yeterliliğinin ve okul kültürünün geliştirilmesinde etkili

olduğu sonucuna ulaşmıştır (U.S.A. Department of Education, 2008; akt: Kaymakcan ve Meydan, 2014: 25-46).

Yapılan araştırmalarda (Snook, 2007; Aktepe, 2010; Rowe, 2004; Tahiroğlu, 2011), değerler eğitiminde öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarının ve yaptığı etkinliklerin değerler eğitiminde etkili olduğunu, öğretmenlerin değerler eğitiminin merkezinde olmasını ve değer eğitimi programının hazırlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Yine yapılan araştırmalarda (Lamberta, 2004; Tahiroğlu, 2011; İşcan Demirhan, 2007; Aktepe, 2010; Dilmaç, 2007) geliştirilen ve uygulanan değerler eğitimi programlarının daha etkili olduğu sonucuna varmışlardır (Aktepe, 2014: 88).

Guidry (2006) tarafından yapılan araştırmada da dört farklı grup yer almaktadır. Bu gruplardan ikisi deney grubunu oluştururken diğer ikisi de kontrol grubunu oluşturmaktadır. Grup, Amerika'da yaşayan siyah ve beyaz ırktan oluşan öğrencilerdendir. Bu gruplara bir aylık ahlaki eğitim programı uygulanmıştır. Eğitim programı sonunda yapılan ölçüm sonucunda değer öğretiminde/değerler ediniminde ırksal bir farklılaşma olmadığı görülmektedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 112).

Bir başka araştırma da Kropp (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmada verilen ahlâkî gelişim programı sonucunda gruba katılanların sorumluluk düzeylerinde bir artışın olup olmadığı incelenmiştir Uygulanan program sonucunda elde edilen bulgular programa katılanların sorumluluk alma düzeyinde önemli düzeyde etkili olduğu görülmüştür. Bu araştırmada etkililiği sınanan grupla insanî değerler eğitim programına katılan öğrencilerin sorumluluk davranışı geliştirmeleri, başta kendisi olmak üzere çevresindekilere karşı sorumluluk alma gibi konular insanî değerlerin önemli ölçütlerindendir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 112).

Bir diğer çalışmada ise, Lamberta (2004) de çocuk psikiyatri merkezinde kalan 52 katılımcı çocuk arasından 12 ile 18 yaş arasında yer alan tedaviye tepki veren 18 öğrenci içerisinden belirlenen 8 deney ve 8 kontrol grubu olmak üzere toplam 16 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Deney grubuna uygulanan eğitim

programında 12 tane değer kazandırılması amaçlanmıştır. Elde edilen bulgulara bakıldığında, özgürlük değerinde anlamlı bir bulgu elde edilmiştir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 112).

Germine (2001), ilköğretim sekizinci sınıf öğrencileri üzerinde çalışmıştır. Deney grubuna değerler eğitimi programı uygulayıp bu programın öğrencilerin kendilerinde ve çevresindekilere yönelik saygı düzeyinde bir değişiklik olup olmadığına ilişkin düzeylerine bakmıştır. Araştırmaya katılan deney grubunun almış olduğu değerler eğitim programının, kendilerine olan öz saygı düzeyleri ile çevresindekilere olan saygı düzeylerinde artış olduğu görülmüştür (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 112).

Hunt (1981), insanî değerler eğitim programlarının öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri, sorumluluk, çalışma, empati kurma gibi davranışlar kazanımında etkili olup olmadığını araştırmıştır. Elde edilen sonuçlar değerler eğitim programının etkili olduğu yönündedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 112).

James Fitzgerald (1983). "History in the Curriculum: Debate on Aims and Values" adlı çalışmasında tarih öğretiminin amaçları ve değer eğitimi üzerinde durmuştur. Bu çalışmaya göre; tarih öğretiminde amaçlar ve değerler hakkındaki tartışma iki amaca hizmet edebilir. Birincisi, tarih çalışmalarının değeri için yapılan tartışmaların oranını ortaya çıkarır. İkincisi müfredatta tarihin değeri ve doğası hakkında bizim kendi duruşumuzu açığa çıkarma fırsatı sağlayabilir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 112).

U.S.A Department of Education (2008) (ABD Eğitim Departmanı) tarafından farklı eğitim bölgelerinde gerçekleştirilen 45 uygulamanın tamamının sonuç raporunda, okuldaki tüm derslerin değerler eğitimi süreçlerine katkı verecek tarzda planlamalar yapılmasının gerekliliği belirtilmiştir (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 223).

2.6.2 Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Yakın zamanlarda yapılan ve 17 şehirde 1850 lise I, II, III öğrencisine uygulanan bir anketin sonuçları toplumumuzda şiddet eğiliminin ne ölçüde yaygın olduğunu gözler önüne koyar. Buna göre, öğrencilerin %74'ü ailede şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Yine %65'i şiddeti başkalarına uygulamıştır. Anne babasını birbirine şiddet uygularken görenler ise %51 gibi bir oran gösterir. Öğrencilerin %29'u babasından, %24'ü ağabeyinden, %17'si de öğretmenlerinden şiddet gördüğünü belirtmişlerdir (Yalın-Can, 2007, s. 6-7: akt: Hökelekli, 2013: 182).

Baba ve öğretmenlerin aynı zamanda en fazla özdeşleşilen kişiler olması (Kılavuz, 2006, s. 252-305; akt: Hökelekli, 2013: 182) göz önüne alındığında, çocuk ve gençlerin onları rol model alması ve onlar gibi şiddet içeren davranışlar geliştirmeleri normal karşılanmalıdır. Ailede ve okulda hayat tarzı olarak benimsenen şiddet eğilimi, toplumun her alanında kendisini gösteren yerleşik bir tutum halini alır. Nitekim yakın zamanlarda 10 Avrupa Ülkesinin lise öğrenciler üzerinde yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, siyasî şiddet eğilimi yönünden ülkemiz gençleri Polonya'nın hemen arkasından ikinci sırada gelmektedir Kaymakcan, 2006; akt: Hökelekli, 2013: 182).

Dilmaç (1999), tarafından ilköğretim birinci kademe 4. Ve 5. Sınıf öğrencilerinden oluşan 18 deney ve 18 kontrol grubu olan çocuk esirgeme kurumunda kalan iki öğrenci grubuna araştırmacı tarafından 36 oturumluk olarak hazırlanan insanî değerler eğitim programı uygulanmıştır. Uygulanan bu program yine Kulaksızoğlu ve Dilmaç (1999) tarafından geliştirilen "Ahlâkî Olgunluk Ölçeği" ile eğitimin etkililiği sınanmıştır. Elde edilen bulgular bu öğrenci grubuna uygulanan İnsanî Değerler Eğitim Programının çocukların sahip olması hedeflenen insanî değerleri kazandırma sürecine etkili olduğu vurgulanmıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2014:119)

Sarı (2005), öğretmen adaylarının değer tercihlerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmada, öğrencilerin değer tercihleri önem sırasına göre siyasî, genel

ahlâk, dinî, ekonomik, estetik, sosyal ve bilimsel değerler olarak bulunmuştur. Kız ve erkek öğrencilerin bilimsel değerleri arasında farklılık yoktur. Erkek öğrencilerin değerleri benimseme düzeyleri, bilimsel değerler dışındaki tüm değer alanlarında kız öğrencilerden daha yüksektir. Araştırmada tüm değer alanlarının birbiriyle anlamlı ilişkiler içinde oldukları bulunmuştur (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 119).

Baloğlu ve Balgamiş (2005) tarafından ilköğretim ve ortaöğretim yöneticilerinin öz-değerlerini betimlemeye yönelik yapılan araştırmada, okul yöneticilerinin en çok ulusal güvenlik, dürüstlük ve sözünde durma gibi değerleri; en az ise, başkaları üzerinde kontrol sağlama anlamı taşıyan güç, arzuların tatmini ve kışkırtıcı deneyimler gibi değerleri tercih ettikleri bulunmuştur. İlköğretim ve ortaöğretim okul yöneticileri arasında kendi il barışık olma (iç huzur), aşırı hareket ve hislerden kaçınmak (ılımlılık), değerlerde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Çalışmada yaş değişkeni olarak bakıldığı zaman 45 yaş ve altı ile 45 yaş üstü olarak iki gruba ayrılmışlar ve bu gruplar zevk, sosyal düzen, hayatın anlamı, yaratıcılık, barış içinde bir dünya, kişisel disiplin ve bağımsızlık değerlerinde farklılık olduğu görülmüştür (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 119).

Dilmaç (2007), bir grup fen lisesi öğrencisine insanî değerler eğitim programının verilip bu eğitim sonucunda öğrencilerin değerlere sahip olma düzeyinde bir değişikliğin meydana gelip gelmediğini araştırmıştır. Öğrencilere uygulanan insanî değerler eğitim programının bu öğrencilerin değer düzeyini artırmada etkili olup olmadığını incelemiştir. Araştırma, 2006-2007 eğitim ve öğretim yılında Konya İli Meram Fen Lisesi birinci ve ikinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Uygulamada bu kurumda kalan 15'i deney, 15'i kontrol grubu olmak üzere 30 öğrenci yer almıştır. Verilen insanî değerler eğitiminin, öğrencilerin değer kazanımında etkili olduğu görülmüştür (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 1124).

Aydiner ve Manusov (2010) tarafından yapılan bir araştırmada, hazırlamış oldukları üç bölümden oluşan anket, 2010 yılı yaz aylarında 1523 kişiye Vovici online anket sistemini kullanarak göndermişlerdir. Yaklaşık 500 kişiden cevap

gelmiş, ancak katılımcılardan anket sorularının yarısından azına cevap verenler dikkate alınmamıştır. Geriye kalan 341 kişinin cevapları değerlendirmeye alınmıştır. Yaş, eğitim, meslek, gelir seviyesi gibi demografik bilgiler analiz edildiğinde, katılımcıların bilinen *Risale-i Nur* okuyucuları profiline uyumlu olduğu görülmüştür. Bayan katılımcıların dörtte bir oranında olması, anket sonuçlarının ortalama değerlerinde erkeklerin verdikleri cevapların daha yüksek ağırlığa sahip olduğunu göstermekle beraber, cinsiyete göre cevapları kategorize edip, analiz yapma imkânı da veriyor. Ankete cevap oranı ve örneklemenin büyüklüğü diğer online anketlere kıyasla yüksek sayılır.

Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, hane halkı geliri, medeni durum, *Risale-i Nur Külliyyatı*'nı okuma sayı ve sıklığı, ve *Risale-i Nur* ile ilgili aktivitelere katılma gibi konuları içeren 13 sorudan oluşuyor. İkinci bölüm; toplam 86 soruyla, Likert skalası yöntemiyle (hiçbir zaman (1) ile her zaman (9) arasında 9 rakamlı seçenekler sunuldu) katılımcıların 14 farklı alandaki faaliyet, gaye ve değerlerini ölçüyor. Bu bölüme verilen cevaplardan Aspirasyon İndeksi (Aİ) puanları hesaplandı. Literatürdeki gelişmiş Aİ anketleri 11 alanı ölçüyor. Bu çalışma, entelektüel, dürüstlük ve hakkaniyet, ve estetik deneyim alanlarını da ekleyerek toplam 14 alanla ilgili ölçüm yapıyor.

Anketin üçüncü bölümü; yaşam memnuniyeti, ihtiyaçların karşılanması ve lezzetlerin sıralanmasıyla ilgili üç setlik sorular içeriyor. Birinci set, Ed Diener tarafından geliştirilen ve literatürde çok yaygın kullanılan Yaşam Memnuniyeti Skalası'nın beş sorusunu içeriyor. İkinci set, 10 farklı ihtiyacın karşılanmasındaki memnuniyetin derecesini ölçüyor. Üçüncü set ise, katılımcılardan 10 farklı lezzet türünü, bireysel deneyimlerine dayanarak, en düşüğüne 1 ve en yükseğine 10 puan vererek sıralamasını istiyor.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre; Maneviyat, dürüstlük ve hakkaniyet, ailevi ve arkadaş bağları, entelektüel faaliyetler, kişisel gelişim, estetikî deneyim, çevreye uyum, yardımlaşma ve fedakârlık ve sağlık alanları pozitif ortalama puana sahip. *Risale-i Nur* okuma seviyeleri yükseldikçe söz konusu alanların pozitif

puanları daha da yükseliyor. Başka bir deyişle, kişiler *Risale-i Nur* okuyup, ilgili faaliyetlere katıldıkça, söz konusu değerlere kendi dünyalarında daha çok önem veriyorlar.

Hazcılık, şan ve şöhret, para, imaj, endişe ve korku *Risale-i Nur* okuyucularının dünyasında pek yer etmeyen şeyler. *Risale-i Nur* okuma seviyesi artıkça, söz konusu değerlere verilen önem gittikçe azalıyor. Başka deyişle, *Risale-i Nur* okudukça, hazcılıktan, şan ve şöhretten, para ve maddiyatçılıktan, imaj ve endişeden uzaklaşıyor insanlar. Örneğin, hazcılık için puanlar başlangıç düzeyindekiler için -2.9 iken, orta düzeydekiler için -3.2 ve ileri düzeydekiler için -3.5 düzeyine düşüyor. *Risale-i Nur* okuyan ve ilgili aktivitelere katılanlar pozitif puan alan değerlere daha önem verirken, negatif puan alan değerlerin kötü olduğunu gittikçe daha çok anlıyor. Başka bir deyişle, *Risale-i Nur* okudukça, kişiler içsel değerlere daha çok önem verirken dışsal değerlerden daha çok uzaklaşıyor.

Yıldız ve Dilmaç (2012) tarafından yapılan araştırmada, öğretmen adaylarının sahip oldukları değerler ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmada genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeli uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemi, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören 1245 öğretmen adayından oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak Schwartz Değerler Listesi ve Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sırasıyla güç alt boyutu ile öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik puanları arasında bir ilişki olduğu, bu ilişkilerden duygusal dengesizlik ile güç arasındaki ilişkinin pozitif yönde, diğer ilişkilerin ise negatif yönde olduğu tespit edilmiştir. Duygusal dengesizlik kişilik özelliği ile başarı, hazcılık, uyarılma ve geleneksellik alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Duygusal dengesizlik kişilik özelliği ile güç değeri arasında olumlu ilişkiler, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik değerleri ile olumsuz yönde ilişkiler gözlemlenmiştir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 125-126).

Büyükyıldırım ve Dilmaç (2013) tarafından yapılan araştırmada ise, siber mağdur olmanın insanî değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeline uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma evreni 2011-2012 eğitim ve öğretim yılında İstanbul İli Pendik İlçesi'nde bulunan ortaöğretim okullarındaki farklı sınıflarda öğrenim görmekte olan öğrencilerden tesadüfi yöntemle seçilen 454'ü erkek, 584'ü kız olmak üzere toplam 1038 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin bazı kişisel bilgileri için "Kişisel Bilgi Formu", öğrencilerin sahip oldukları değerleri belirlemek amacıyla "İnsanî Değerler Ölçeği" (İDÖ) (Dilmaç, 2007) ve siber mağdur olup olmadıklarını belirlemek için de "Siber Mağdurluk Ölçeği" (Arıcak, Tanrıku, Kınay, 2012) kullanılmıştır. Verilerin analizinde Korelasyon ve Regresyon Analizi Tekniği kullanılmıştır. İnsanî değerler ile siber kurbanlık puanlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Analiz sonuçları, siber kurbanlık ile sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük insanî değerleri arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir. Siber kurbanlık puanlarının siber zorbalığa maruz kalma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma görülmektedir. Siber kurbanlık puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir. Siber kurbanlık puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir. Siber kurbanlık puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir. Barışçı olma insanî değer puanlarının siber zorbalığı kaç defa yapma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 129).

2.6.3 Araştırmaların Değerlendirilmesi

Değerler eğitimi ile ilgili olarak sosyoloji, psikoloji, felsefe, din, eğitim, hukuk, ekonomi, estetik ve siyaset gibi alanlar başta olmak üzere birçok alandaki literatürde yurt dışında ve yurt içinde sayıları ve sıklıkları giderek artan birçok araştırma ve çalışma yapıldığı görülmektedir.

Değer; ekonomi için kıymeti, estetik için güzelliği, ahlak alanı içinse iyiliği belirleyen bir ölçüdür. Soyut bir kavram olan değeri akla yakın bir tanımlama yapabilmek için literatürde ya değerlerin bireysel ve toplumsal işlevlerine yer verilerek somutlaştırma yapılmaya çalışılmış ya neyin değerli olduğu belirtilerek betimsel tanımlama yapılmış ya da değerler inanç, standart, tutum ve ölçüt gibi çeşitli kavramlara benzetilmiştir (Hökelekli, 2014: 24).

Literatür taraması sonucunda; değerler ve eğitimi konularında tanımlamaya yönelik yapılan araştırma ve çalışmaların yanı sıra değerler eğitiminin insan tutum ve davranışları üzerindeki etkileri ile birçok değişken açısından sonuçları üzerine ve insanî değerler eğitimi programları geliştirmeye yönelik yurt içinde ve yurt dışında çok sayıda araştırma yapıldığı, Türk Akademisyenler tarafından da çeşitli kuram ve ölçeklerin geliştirildiği görülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, veri toplama aracı ve verilerin analizi konularına yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, durum çalışması deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmacılar, belli bir konu ile ilgili araştırma yaparken o konunun "ne kadar" ya da "ne kadar iyi" olduğunu öğrenmekten çok daha geniş bir bakış açısı elde etmek isterler. Örneğin bir dersin nasıl öğretildiği, bu ders için nasıl hazırlanıldığı, öğrencilerin neler yaptıkları, ne tür etkinliklerin işe koşulduğu, öğrenme sürecini olumlu ve olumsuz yönde etkileyen faktörlerin neler olduğu araştırılır. Bunların gerçekleştirilebilmesi için de öğrenci ve öğretmenin deneyimleri doğal ortamında gözlenmeye ya da raporlanmaya çalışılır. Bu örnek, bu tür çalışmaları yapan araştırmacıların, bir olayın ya da olgunun hangi sıklıkla ortaya çıktığını sorgulamak yerine belli bir etkinliğin niteliği üzerine odaklandıklarını göstermektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2013: 234).

3.2 Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni, 2014-2015 öğretim yılında Batman il merkezindeki 83 ilkokulda görev yapan 1600 öğretmenden oluşmaktadır.

Araştırmaya 7 erkek, 5 kadın olmak üzere toplam 12 ilkokul öğretmeni dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında sınıf öğretmeni ve 1 Rehberlik ve Psikolojik Danışmanın görüşleri alınmıştır.

Verilerin toplandığı kişiler, çalışmanın örneklemini oluşturur. Birçok nitel araştırmada örneklem amaçlı olarak belirlenir. Araştırmacılar genellikle daha derinlemesine bilgi edinmek istediklerinden çalışmalarının kapsamına uygun örnekleme seçmeleri gerekir. Bu nedenle seçkisiz örnekleme yöntemi genellikle tercih edilmez. Burada amaç seçilen örneklemin daha geniş bir örnekleme temsil etmesi değil, kasıtlı olarak seçilen örnekleme konu hakkında daha fazla bilgi toplanabilecek bireylerin olmasıdır. Örneğin televizyon programları ile ilgili bir araştırmada programın türüne, kanallara, sponsorlara, yapımcılara ya da program saatine göre örnekleme yapılabilir. İkinci bir örnek olarak araştırmacı öğrencilerin kişisel web sayfası hazırlarken nelere dikkat ettiklerine yönelik bir çalışma yapıyorsa web sayfası olan öğrencileri araştırmanın kapsamına almalıdır (Büyüköztürk ve arkadaşları, 2013: 239).

Araştırmada amaçsal (amaçlı) örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik durum örnekleme uygulanmıştır. Evrende incelenen problemle ilgili olarak kendi içinde benzeşik farklı durumların belirlenerek çalışmanın bu durumlar üzerinde yapılması maksimum çeşitlilik örnekleme tanımlar. Burada temel amaç, araştırmanın amacıyla tutarlı olarak belirlenen farklı durumlar arasındaki ortak ya da ayrılan yönlerin, örüntülerin ortaya çıkartılması ve bu vasıta ile problemin daha geniş bir çerçevede betimlenmesidir (Büyüköztürk ve arkadaşları, 2013: 90-90).

Araştırmamızda erkekler E, kadınlar K harfiyle kodlanmak üzere katılımcıların isimleri E1, K1, E6, K4 gibi kodlarla belirtilmiştir. Bu kodların yanına katılımcıların yaşları da yazılmıştır. Örnek: (E4, 35).

3.3 Veri Toplama Aracı

Araştırmanın ilk aşamasında konu ile ilgili olarak literatür taraması yapılmıştır. Detaylı verilerin elde edilmesi için amaçsal (amaçlı) örnekleme seçimi ile oluşturulan çalışma grubuna yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışma grubu, Batman merkez ilçede bulunan 10 ilkokulda görev

yapmakta olan 12 ilkokul öğretmeninden oluşmaktadır. Yapılan görüşmelerde; Ateş (2013) tarafından geliştirilen “Değerler Eğitimi Katılımcı Öğretmen Görüşleri İle İlgili Görüşme Formu” kullanılmıştır. Araştırma formu, görüşme sırasında tutulan notlar ve ses kayıtlarının çözülmesinden sonra betimsel analiz yönetimi kullanılarak öğretmen görüşleri yorumlanmıştır.

Araştırmada açık uçlu sorular kullanılmıştır. Açık uçlu sorular, katılımcıların serbestçe cevap vermelerinin istenmesi durumunda tercih edilir. Bu tür soruların avantajı, araştırmacının beklemediği veya planlamadığı cevapları da alabilmesi ve böylece konu hakkında daha geniş ve ayrıntılı bilgiye sahip olunabilmesidir (Büyüköztürk ve arkadaşları, 2013: 127).

Araştırma, öğretmenlerin görev yaptıkları okullarda önceden planlanarak yapılmıştır. Görüşme öncesinde öğretmenlere görüşme ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Araştırmanın neden ve nasıl yapıldığı ve neyin amaçlandığı ve ilkeler açıklandıktan sonra; görüşmeye gönüllü olarak katıldıklarını belirten “Görüşme Etik Sözleşmesi” verilmiştir.

3.4 Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler nitel araştırma yaklaşımı içinde yer alan betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Özdemir, 2010: 336).

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, değerler eğitimi ve uygulamalarında ilişkin ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin görüşleri ile ilgili bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

4.1 Değerler Eğitiminin Amaçlarını Kazandırmaya Yönelik Öğretmenlerin Ne Tür Uygulamaları Olduğuna Dair Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmenler, değeri açıklama; resim, şiir, çizgi film, özlü sözler gibi materyallerle daha çok teorik olarak değerler eğitiminin amaçlarını kazandırmaya yönelik uygulamalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. E2 v e K5 yaptıkları uygulamaları şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Öncelikle öğrencilerin o ayın değerini araştırmalarına yönelik araştırma ödevi vermeye çalışıyorum. Sınıf panolarına konunun mahiyetine uygun resim, güzel vecizeler asıyorum. Küçük dramalar yaptırıyorum. Varsa, bulabilmişsem film, çizgi animasyon, tiyatro tarzı sunumları projeksiyon aracılığıyla öğrencilerime ulaştırmaya çalışıyorum. Öğretmen arkadaşlarla o ayın değeri ile ilgili ne yapabiliriz diye fikir alışverişlerimiz oluyor." (E2, 35).

Önce değeri örneklerle açıklıyorum. Öğrencilere araştırma ödevleri veriyorum. Resim dersinde, işlediğimiz değer ile ilgili resim yaptırıyorum. Müzik dersinde, o değerle ilgili şarkılar öğretiyorum, yazdırıyorum. Türkçe dersinde işlediğimiz konuda değeri çağrıştıran unsurları bulduruyorum. Hikâye, ve kompozisyon çalışmaları yaptırıyorum. İnternette edindiğim çizgi film ve slayt gibi etkinlikleri yapıyorum. İşlediğimiz değerle ilgili öğrencilerin hazırladığı en güzel resim, şiir, kompozisyon gibi çalışmalarını hem sınıf hem de okul panosuna asıyorum." (K5, 29).

Katılımcı eğitimciler değerler eğitiminin amaçlarını kazandırmaya yönelik

olarak daha çok teorik uygulamalar gerçekleştirdiklerini, yaparak ve yaşayarak gerçekleştirilen uygulamalı etkinliklerin öğrenciler için kalıcı bir öğrenme sağlayacağını; resim, şiir, özlü söz, afiş, film, okul ve sınıf panolarının düzenlenmesi gibi etkinliklerle birlikte uygulamalara mutlaka yer verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu yönde ifade edilen katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

Değerler eğitimi kazanımlarını gerçekleştirmek için sadece resim, şiir, şarkı, çizgi film, hikâye gibi etkinliklerin tek başına yeterli olmadığını ve uygulamalı etkinliklere mutlaka yer verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bunun dışında diğer arkadaşlarımla birlikte okul ve sınıf panolarında resim, şiir, özlü söz, slogan, afiş vb. öğrenci-öğretmen ürünlerini sergileyerek işlenmekte olan değeri gündemde tutmaya ve öğrencilere kavratmaya çalışıyorum." (K3, 28).

"Değerler eğitimi konularını işlerken genelde resim, şiir, kompozisyon gibi çalışmalar yapıyoruz. Aslında değerleri işlerken uygulamalı etkinlikler yapmak daha iyi bir öğrenme sağlar. Mesela sinema gezisiyle sinemada gürültü yapmama, başkalarını rahatsız etmeme davranışı anlatılabilir. Hasta ve yaşlı insanlar ziyaret edilebilir. Bir camide topluca temizlik yapılabilir. Bir hastaneye gidilerek çalışanlara ve hastalara karşı nasıl saygılı ve duyarlı olunması gerektiği uygulamalı olarak anlatılabilir. Bunun gibi birçok etkinlik yapılabilir. Ama resmî izinler, araç bulamama, okul idaresinin o anki tutumu, maddî imkânlar gibi bazı şeyler bunların yapılmasını büyük oranda engelliyor. Yaptığımız teorik etkinlikler öğrenciyi bir noktaya kadar etkiliyor. İş pratiğe dökmeden öğrencinin değerlerle ilgili yeteri kadar bilgi sahibi olamayacağını düşünüyorum. Çünkü değerlerin öğrencilerde çok fazla davranışa dönüşmediğini gözlemlerimiz sonucu görüyoruz." (E7, 34).

"Değeri tam öğrenebilmeleri için öncelikler görsellerden yararlanıyorum. Öğrencilerin hazırladıkları çalışmaları panoda sergiliyoruz." (K1, 26).

"Gerek günlük hayatın her alanında gerekse okul içerisinde zamanı geldikçe

uygun bir dille değerleri vermeye çabalıyoruz." (E5, 37).

"Bu amaçları kazandırmak için genelde resim, şiir, hikâye, kompozisyon gibi çalışmalar yapıyoruz. Hazırlanan çalışmaları panolarda sergiliyoruz. Ayın değeri ile ilgili en güzel resim, şiir, hikâye, kompozisyon hazırlayan öğrencileri ödüllendiriyoruz. Tabi değerler eğitimi kazanımlarını davranışa dönüştürmek için bunlar yeterli değil. Bu çalışmaların yanında çöp toplama, hasta ziyaretleri, yardım seferberliği ve bunlar gibi çok sayıda etkinlik yapılmalı. Bu tür etkinliklerle öğrenciler yaparak-yaşayarak değerleri davranışa dönüştürüp daha iyi öğrenir. Okulca bu çalışmalar yapılmadığından biz ve öğrencilerimiz de motive olamıyoruz. Bu yüzden bu etkinlikleri pek yapamıyoruz." (E6-35).

Katılımcılar ağırlıklı olarak teorik eğitimler yaptıklarını ve uygulamalı etkinliklerin yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Buna göre değerler eğitiminin amaçlarını kazandırmaya yönelik olarak okullarda verilen eğitimlerde uygulama ve projelerin yetersiz olduğu, uygulamalı etkilere ağırlık verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Öğretmenler, değerler eğitiminin amaçlarını kazandırmaya yönelik bir uygulama olarak önemli şahsiyetlerin yaşamlarından ve eserlerinden yararlandıklarını, bunun öğrenciler üzerinde olumlu ve pekiştirici etkiler meydana getirdiğini ifade etmişlerdir. K3, E5 ve E6 bu yönde yaptıkları uygulamalara ilişkin düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

"Değerler eğitiminde öğrencilerin seviyesine uygun olarak önemli şahsiyetlerin hayatlarından ve eserlerinden yararlanıyorum. Bunun öğrenciler üzerinde önemli değişiklikler meydana getirdiğini görüyorum. Bu tür çalışmalar kendi öz değerlerimize daha uygun düşmektedir." (K3, 28).

"Bunun yanında önemli kişilerin hayatlarından yararlanıyorum. Öğrenciler örnek yaşamlardan verilen değerleri daha iyi anlıyor. Örneğin Mevlana, Yunus Emre, Bediuzzaman Said Nursî gibi şahsiyetler çok önemli değerler. Bu değerlerden

yararlanmak gerekir." (E5, 37).

"Önemli şahsiyetlerin hayatlarından, özlü sözlerinden ve eserlerinden yararlanıyorum. Bediuzzaman Said Nursî, Mevlana, Yunus Emre, Gazali, Dört Büyük Halife, en önemlisi Peygamber Efendimizin hayatından örneklerle bütün değerlerin en güzel örneklerini öğrencilere aktarabiliyoruz." (E6, 35).

Değerler eğitimi uygulamaları arasında önemli büyük şahsiyetlerin yaşamlarına ve eserlerine yer verilmesinin, kendi öz değerlerimizden verilen örneklerin öğrencilerde daha olumlu değişiklikler meydana getirdiği düşünülmektedir.

Katılımcılardan E5, öğrenciye değer kazandırmaya yönelik, programda önerilen etkinlikler dışında tanınmış önemli şahsiyetlerden yararlandıklarını ve bu etkinlikte öğrencilerden olumlu dönütler alındığını ifade etmiştir.

"Geçen yıl çok tanınmış bir eğitimci, araştırmacı, yazarı okulumuza davet etmiştim. Kendisi yaşça bizden çok tecrübeli, ülkemizde ve yurt dışında birçok yardım çalışmalarına katılmış, konferanslar vermiş, özellikle değerlerimiz ve aile kavramı üzerine kitaplar yazmış değerli bir şahsiyet. Kendisi öğretmenler odasında sohbet ortamı şeklinde değerler eğitimi üzerine bize bir konferans verdi. Daha sonra kendisini öğrencilerimize tanıttık ve değerlerimizi konuştuk. Öğrenciler bu etkinlikten çok yararlandılar. Çünkü öğrencilerden çok ilgili, meraklı, güzel sorular ve dönütler geldi. Bu tür etkinliklerin değerler eğitiminde çok yararlı olabileceğini düşünüyorum." (E5, 37).

Değerler eğitimi kapsamında devlet adamları, gaziler, vali, kaymakam, asker, kurum müdürleri, yazar, şair, ressam, müzisyen, eğitimci, ve sporcular gibi toplum içerisinde tanınan ve önde gelen şahsiyetleri öğrencilerle bir araya getirmek suretiyle değerlerimizin farklı ağızlardan öğrencilere aktarılmasını sağlayacak etkinlikler yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Öğretmenler, değerler eğitimi kazanımlarını davranış olarak gösteren öğrencileri ödüllendirdiklerini, bunun öğrencileri teşvik edici bir uygulama olduğunu ifade etmişlerdir. Ödüllendirme uygulaması yapıldığına ilişkin ifadeler alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Değere uygun bir yaşantı varsa sınıfta örnek gösterip ödüllendiriyoruz." (E4, 29). "Ayın değeri ile ilgili en güzel resim, şiir, hikâye, kompozisyon hazırlayan öğrencileri ödüllendiriyoruz." (E6, 35). "Olumlu gördüğüm bir davranışın pekişmesi için ödüller veriyorum." (E1, 37).

Katılımcılar, öğrencilere değer kazandırmaya yönelik, programda önerilen etkinlikler dışında tarihi mekân gezileri yaptıklarını ve bu gezilerin çok yarar sağladığını belirtmişlerdir. Eğitimci K3, bu konudaki tecrübesini şu şekilde ifade etmiştir:

"İlçede görev yaptığım sırada öğrencilerimizle birlikte Kaymakamlık ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün düzenlediği Çanakkale Gezisine ve İstanbul'un tarihi mekân gezilerine katılmıştık. Çanakkale anıtında Çanakkale Savaşını dinleyen öğrencilerimiz çok duygulanmıştı. İstanbul'daki tarihi mekânlarda rehberlerin verdiği bilgiler, öğrencilerimizi çok olumlu etkilemişti. O gezilerden sonra öğrencilerimizin ufku açılmış, sahip olduğumuz değerlerin farkına varmışlardı. O etkinlikler olağanüstü yararlıydı bence." (K3, 28).

Çanakkale ve İstanbul başta olmak üzere tarihimiz ve değerlerimizin en güzel örneklerinin yaşandığı yerlere geziler düzenlenerek öğrencilerin ders kitaplarında gördükleri ve okudukları değerlerimizi yerinde öğrenmelerinin, değerlerimizin aktarılmasında çok etkili bir yöntem olacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenler, öğrencilere değerler eğitiminin amaçlarını kazandırmaya yönelik olarak öğretmenlerin rol model davranışlarının çok etkili olduğunu belirtmişlerdir. K1, öğretmenin rol model davranışlarının önemi hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Özellikle birinci kademe öğrenciler için öğretmen büyük bir rol modeldir. Değerler eğitiminin amaçları olan iyi karakterli bireyler yetiştirmek, topluma ve kendilerine yararlı olacak bireyler yetiştirmek, öğretmenin rol model davranışlarıyla çok alakalıdır. Öğretmen sorumluluğunu bilirse, adaletli davranırsa, öğrencilere sevgi ve şefkatle davranırsa öğrenciler de öğretmenin davranışlarını alıp benimser." (K1, 26).

Değerler Eğitimi kazanımlarını öncelikle kendi davranışları ile örnek olarak öğrencilerine aktardığını belirten E1, öğretmenin rol model davranışlarının değerler eğitimi açısından son derece önemli olduğunu ifade etmiştir:

"İlk önce öğrencilerime bir değer kazandırmadan önce ve onu söyleme dökmeden önce pratikte davranışlarımla ortaya koyma zorunluluğum olduğunu düşünüyorum. Hoşgörü, yalan söylememe, güler yüz, yardımlaşma gibi değerleri şahsımda göstermeye çalışıyorum. Bu sayede amaca ulaşmam çok rahat oluyor." (E1, 37).

K3, K5, E2, E3 ve E7 Öğretmenlerin rol model davranışları ile değerler eğitimi arasında yakın bir ilişki olduğunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Bayan bir öğretmen olarak özellikle kız öğrenciler tarafından rol model alındığımı görüyorum. Öğrenci velileri ile yaptığım görüşmelerde özellikle kız öğrencilerin davranışlarımı ve hatta giyim tarzımı örnek almaya çalıştıklarını öğrendim. Okula girerken bilerek ayağımı paspasa sildiğim her seferde kız-erkek bütün öğrencilerin ben söylemediğim halde gelip ayaklarını sildiklerini gözlemliyorum. Öğrencilerim, sınıfta onlara yaklaşım tarzıma göre birbirleri ile iletişim kuruyorlar. Aslında değerler büyük ölçüde rol model davranışlarımızla öğrencilere aktarılmış oluyor." (K3, 28).

"Rol model davranışlar sadece çocuklar için değil yetişkinler için de çok etkileyici, olumlu veya olumsuz öğretici bir unsur olabiliyor. Özellikle biz ilkokul

öğretmenleri öğrenciler için çok daha fazla rol model olmaktayız. Öğrenciler kıyafetimize, davranışlarımıza, konuşma şeklimize çok dikkat ediyorlar. Hatta kız öğrenciler bayan öğretmenlerini, erkek öğrenciler de erkek öğretmenlerini taklit edebiliyorlar. Onların davranış ve hareketlerimi yapmaya çalışıyorlar. Bizim onlara hitap ettiğimiz şekilde onlar da arkadaşlarına hitap ediyorlar Yani şöyle söyleyebiliriz: Öğrenciler, öğretmenlerinin tutum ve davranışlarını rol model olarak değer geliştiriyorlar." K5, 29).

"Tabiki özellikle biz sınıf öğretmenleri öğrencinin gözünde büyük bir yere sahibiz. Bu yönüyle bakıldığı zaman en ufak bir hareketimiz bile çocuk için büyük bir değer olarak addedilmektedir." (E2, 35).

"Birey için ailede anne ve baba nasıl rol model oluyorlar ise okul içinde de öğretmen öğrencilere rol model olmaktadır. Şöyle bir cümle ile ifade etmek isterim: Okul içinde öğretmen, öğrencinin hayal dünyasıdır, kahramanıdır." (E3, 30).

"Her öğretmen mutlaka yaşamıştır. Bazen öğrencilerimiz: -Öğretmenim, ceketinize tebeşir bulaşmış! diyerek uyarır bizi. Dönüp baktığımız zaman ceketimizin tebeşir bulaşan kısmının dışarıdan çok zor görülebilecek, ancak çok dikkatle bakıldığında fark edilebilecek bir yerde oluşunu görürüz. Bu durum, öğrencilerimizin bizi dikkatle izlediklerini, bize dikkatli ve ayrıntılı gözlerle baktıklarını gösteriyor. Bazen teneffüslerde, koridorda veya bahçede yerdeki bir çöpü alıp çöp tenekesine attığımda benimle birlikte 10'larca öğrenci çöp toplayıp çöpe atıyor. İşte rol model davranışlarımız öğrencileri bu kadar kısa sürede ve bu kadar olumlu etkiliyor." (E7, 34).

4.2 Değerler Eğitimi Uygulamalarında Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Öğretmenler, değerler eğitimine yönelik yeterli düzeyde materyal ve ders içeriklerini temin edemediklerini belirtmişlerdir. E6, E7 ve K3 bu konudaki

eksikliği şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Yaptığımız etkinliklerde kullanabileceğimiz materyalleri her zaman temin edemiyoruz. Aslında Millî Eğitim Bakanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak çok kaliteli materyaller ve içerikler geliştirebilir." (E6, 35).

"Ayrıca kitap, dergi, afiş, broşür, tanıtıcı-eğitici filmler gibi eğitim materyalleri noktasında çok büyük eksiklikler bulunduğunu düşünüyorum. Çünkü çoğu zaman bir değeri işlerken uygun materyalleri temin edemiyoruz. Millî Eğitim Bakanlığı ders kitapları ve ders araçları gibi değerler eğitimi materyalleri ve eğitim ürünleri hazırlamalıdır." (E7, 34).

"Uygulamalarımızı zenginleştirmek ve öğrenmeyi daha sistemli ve kalıcı kılmak adına öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin yararlanabileceği kitap, şarkı, video, çizgi film, film, kavram haritaları, slayt, etkinlik gibi materyallere büyük ihtiyaç bulunduğu düşüncesindeyim. Bu eksiğin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tamamlanması gerektiğini düşünüyorum." (K3, 28).

Değerler eğitimine yönelik kitap, dergi, çizgi film, film, sunum, etkinlik gibi kaynak ve eğitim içeriklerinin yeterli düzeyde/miktarda bulunmadığı veya erişilebilir olmadığı düşünülmektedir. Değerler eğitiminin daha sistemli, planlı ve sürekli yürütülebilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin işbirliği ile dinî ve millî değerlerimize uygun, özgün kaynakların ve eğitim içeriklerinin hazırlanması gerektiği; bu kaynakların ücretsiz ders kitapları ile birlikte okullara dağıtılması, elektronik içeriklerin ise Millî Eğitim Bakanlığı EBA (Eğitim Bilişim Ağı) üzerinden eğitimcilere ve ailelere ulaştırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Başvuru kaynakları ve eğitim içeriklerinin temin edilmesinde karşılaşılan sorunları belirten katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

"Karşılaştığımız sorunların başında kaynak yetersizliği geliyor. Öğretmen ve

öğrencilere yönelik kaynaklar çok az." (K4, 27).

"Gerekli kaynak eserleri her zaman temin edemiyorum. Değerler eğitimi ile ilgili hikaye setleri, etkinlik örnekleri, fil, çizgi film, sunumlar yeterli düzeyde bulunabilirse işimiz biraz daha kolaylaşır." (K3, 28).

"Değerler eğitimi yeni bir uygulama olduğu için bununla ilgili yeterli kaynak ve arşive şu an itibariyle ulaşamıyoruz. Bu da bizim için ciddi bir sorun teşkil etmektedir." (E2, 35).

Araştırmaya katılan öğretmenler değerler eğitimi kapsamında birçok etkinlik ve proje gerçekleştirmek istediklerini ancak okul yönetimleri tarafından yeterli desteğin sağlanmaması nedeniyle bu etkinlik ve projelerin hayata geçirilemediğini belirtmişlerdir. Katılımcılar bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Okul ve çevre imkânları ölçüsünde farklı uygulamalar gerçekleştirmeye çalışıyorum. Öğrencilerin uygulamalı etkinlik ve projelerle değerler eğitimi kazanımlarını daha iyi içselleştirip davranış haline getirebileceklerini düşünüyorum. Ancak okul idaresinden yeterli desteği göremediğimizden ben ve diğer arkadaşlarım uygulamalı etkinliklere pek fazla yer veremiyoruz." (K3, 28).

"Tabi değerler eğitimi kazanımlarını davranışa dönüştürmek için bunlar yeterli değil. Bu çalışmaların yanında çöp toplama, hasta ziyaretleri, yardım seferberliği ve bunlar gibi çok sayıda etkinlik yapılmalı. Bu tür etkinliklerle öğrenciler yaparak-yaşayarak değerleri davranışa dönüştürüp daha iyi öğrenir. Okulca bu çalışmalar yapılmadığından biz ve öğrencilerimiz de motive olamıyoruz. Bu yüzden bu etkinlikleri pek yapamıyoruz." (E6-35).

"Hasta ve yaşlı insanlar ziyaret edilebilir. Bir camide topluca temizlik yapılabilir. Bir hastaneye gidilerek çalışanlara ve hastalara karşı nasıl saygılı ve duyarlı olunması gerektiği uygulamalı olarak anlatılabilir. Bunun gibi birçok

etkinlik yapılabilir. Ama resmî izinler, araç bulamama, okul idaresinin o anki tutumu, maddî imkânlar gibi bazı şeyler bunların yapılmasını büyük oranda engelliyor. Yaptığımız teorik etkinlikler öğrenciyi bir noktaya kadar etkiliyor. İşi pratiğe dökmeden öğrencinin değerlerle ilgili yeteri kadar bilgi sahibi olamayacağını düşünüyorum. Çünkü değerlerin öğrencilerde çok fazla davranışa dönüşmediğini gözlemlerimiz sonucu görüyoruz." (E7, 34).

Öğretmenler değerler eğitiminde; okulların fizikî yapılarından ve sınıf mevcutlarının fazla olmasından kaynaklanan çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu yöndeki bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Bir binada 2 bin bireyi eğitmek ve o bireylerden verim almak çok zor. Sınıflar kalabalık, okul kalabalık. Okulda konferans salonu yok. Böyle bir ortamda değerler eğitimini yapmak çok zor oluyor." (E3, 30).

"Yaşadığımız en büyük sorunlardan biri sınıf mevcutlarının çok kalabalık olması. Öğrencilerle ilgilenmek, onların davranış kazanmasını sağlamak çok zor oluyor ve zaman alıyor." (K1, 26).

"Yaşadığımız diğer bir sorun, sınıf mevcutlarının çok kalabalık olması.. Her öğrenciye zaman ayırmak, bir etkinlikte bütün öğrencileri etkinliğe katmak çok zaman alıyor." (K3, 28).

"Sınıf mevcutlarının kalabalık olması da değerler eğitiminde yaşadığımız sorunlardan bir tanesi. Mevutlar fazla olduğu için öğrencilerle bire bir ilgilenmek mümkün olmuyor. Kalabalık sınıflarda öğrenciler arasında kavga, tartışma, dersi iyi dinleyememe, gürültü gibi sorunlar daha fazla yaşanıyor. Böyle kalabalık sınıflarda hem değerler eğitiminde hem de diğer derslerde uygulamalar yapmak zorlaşıyor." (K4, 27).

"Şu şekilde ifade edeyim: bir okulda 2 bin veya daha fazla öğrenci var. Kat

merdivenleri dar, koridorlar dar. Öğrenciler özellikle paydoslarda itişerek çıkıyor. Siz gün boyu saygı, hoşgörü, selamlaşma gibi değerlere vurgu yapıyorsunuz ama öğrenci o merdivenlerde veya koridorlarda hepsini unutuyor. Çünkü itişerek inmese ya hiç yol verilmeyecek hatta ezilecek ya da en sona kalarak servisi kaçırarak. Çocuklara çeşitli telkinlerde bulunuyorsunuz. Duvarlara çıkmayın, betona ve merdivenlere oturmayın diye ama bahçede ya hiç oturma bankı yok ya da çok az sayıda var. Okulların hemen yerinde çocuklar kendilerine öğretilen anlatılan değerlere zıt durumlarla karşılaşılıyor. Koridorda koşan öğrencilere kızılıyorsunuz, ayakta bir şeyler atıştıran öğrencilere bunun yanlış olduğunu anlatıyorsunuz ama koridorda masa yok, sandalye yok. Oturma, dinlenme alanları yok. Okul bahçeleri yetersiz. Öğrenciler oyun alanı için tartışmaya başlıyor. Bunun gibi birçok sorun var. Bizim anlattığımız değerler ile okulun fiziki koşulları arasında tam bir tezat var. Değerler eğitimi kapsamında tiyatro, seminer vb. etkinlikler yapabileceğimiz geniş ve uygun bir alan yok. Bu da değerler eğitimi etkinliklerimizi sınırlandırıyor." (E7, 34).

Katılımcılar, değerler eğitimi uygulamalarında sınıf mevcutlarının kalabalık olması, okulların fiziki koşullarının değerler eğitimini desteklememesi gibi sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Günümüzde eğitim yatırımlarının giderek arttığı dikkate alındığında yakın bir gelecekte bu sorunun çözüleceği düşünülmektedir. Okulların fizikî yapıları ile ilgili sorunların ise kendi değerlerimize uygun, özgün okul binası projeleri ile çözülebileceği düşünülmektedir.

Öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarında yaşadıkları diğer sorunlar arasında aile ve öğrencilerin sosyal çevresinden kaynaklanan sorunlar olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu yöndeki bazı öğretmen görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Okulda öğretilenlerin aksini evde yaşadığı zaman öğrencide gözlenen değişim kayboluyor. İnanma ve uygulamada problem yaşanabiliyor ve tek başıma bunu değiştirmek mümkün olmayabiliyor." (K2,28).

"Öğrenci ailesinde ve çevresinde bu değerlerin önemsiz olduğunu ve vazgeçilebilir olduğunu görünce davranış kalıcı hale gelemiyor. Karşılaştığım ve çözemediğim sorunlar: 1-Aileyi değiştiremiyorum, 2-Çevresini değiştiremiyorum, 3-Okul idaresinin disiplin anlayışını değiştiremiyorum." (E1, 37).

"Biz öğretmenler çok bilinçli veli kitlesiyle karşı karşıya olmadığımızdan istediğimiz desteği alamıyoruz." (E2, 35).

"Değerler Eğitime yönelik uygulamalarda en büyük sorun öğrencinin çevresinde yani okulda, ailede, mahallede, oyun ortamlarında olumlu rol model bireylerin sayısının az olması hatta olumsuz rol model davranışlar sergileyen insanların sayısının fazla olmasıdır. Toplum olarak bu konuda ciddi bir tedaviye ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum." (E5, 37).

"Öğrenci yoğun biçimde okul dışı çevre ile etkileşim içinde olduğu için bizim dışımızda olumsuz etkileniyor. Bu da değerler eğitiminin amacına ulaşmasını engelliyor." (E4, 29).

"Çocukları en fazla bozan, olumsuz davranışlara iten unsur, arkadaş ortamıdır. Çocukların arkadaş ortamında olumsuz davranışlara sahip birileri varsa bu olumsuz davranışlar hepsine artarak geçiyor. Bu konuda en büyük sorumluluk ve görev ailelere düşüyor. Her aile kendi çocuğunun terbiyesi ile yakından ilgilenirse olumsuz arkadaş çevre çevreleri azalır." E7, 34).

"Okulumuzun bulunduğu çevrede aileler öğrencilerin değer kazanmalarına yönelik pek yardımcı olmuyorlar. Çevredeki olumsuz örnekler de çok fazla olunca burada çocuklara aktarmaya çalıştığımız değerler pek kalıcı olmuyor. Çocuklar sokakta birçok olumsuz davranış kazanıyor. Küfür, kavga, şiddet, madde bağımlılığı gibi. Biz bu konuda velileri sık sık uyarıyoruz. Çocukların sokakta ve arkadaş çevresinde de gözetim altında bulunması ve takip edilmesi gerektiğini, karanlık çökmeden çocukların mutlaka evde bulunması gerektiğini anlatıyoruz. Ama bu

konuda duyarlılık gösteren ailelerin sayısı oldukça az." (K5, 29).

Katılımcılar, değerler eğitimi kapsamında verilen eğitimlerin aile içinde pekiştirilmemesi, desteklenmemesi ve öğrencilerin sosyal çevrede karşılaştıkları olumsuz yaşantıların değerler eğitiminin etkisini ve niteliğini olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedirler. Ailelere ve topluma yönelik hazırlanacak değerler eğitimi plan ve programları ile ailede ve toplumda farkındalık ve duyarlılık geliştirilerek bunların değerler eğitiminde paydaş haline getirilmesinin değerler eğitiminin niteliğini ve etkisini artıracakı düşünülmektedir.

Öğretmenler, sosyal medya ve televizyon içeriklerinin rol model olarak öğrenci ve toplum davranışları üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğunu düşünmektedirler. K3, K4, E4 ve E5 bu bağlamdaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Bizim dışımızda sosyal medya ve televizyondaki program ve karakterler rol model olarak hem çocuklar hem de aileler üzerinde çok etkili oluyor. Bu etki maalesef olumsuz ve yıkıcı yönde ve çoğu zaman bizden daha önde olmaktadır. Sadece çocuklar değil, toplum da bunlardan etkilenmekte ve değerler karmaşası yaşanmaktadır. Meydanın özendirici bir şekilde sürekli olarak gündeme getirmesi nedeniyle ülkemizde ve diğer birçok Müslüman Ülkede, Hristiyanların dini bayramları oldukları halde yılbaşı ve sevgililer günü gibi birçok gün ve hafta toplumda yaygın olarak kutlanmakta ve bu günlerin adetleri yerine getirilmektedir. Bunlar hep meydanın olumsuz rol model ve telkin edici bozucu etkilerinden kaynaklanmaktadır. Değerler eğitimi yapılmadığı takdirde sahip olmamız gereken bize ait değerlerin yerine bizim olmayan yabancı ve olumsuz değerler bu sanal iletişim araçlarıyla toplumda yer edinir." (K3, 28).

"Tabi belli ölçülerde öğretmen olarak bizim rol model davranışlarımız öğrencileri etkiliyor. Ancak ne yazık ki, son yıllarda öğretmen ve aileden çok televizyon dizileri, internet, facebook, yani sosyal medya öğrencileri etkisi altına almış durumda. Maalesef facebook ilköğretim çağına kadar insanların hayatına girmiş

durumda. Bu konuda aileleri çok sık uyarmama rağmen önüne geçemiyoruz. Geçenlerde bir öğrencimde durgunluk, derslerde gerileme, yalnızlaşma fark ettim. Hemen o kız öğrencinin annesini okula çağırdım, durumu anlattım. Yaptığım görüşmede ailenin takip ettiği çok olumsuz örnekler içeren bir diziyi öğrencimin de izlediğini tespit ettim. Dizide bir kız çocuğu küçük yaşta evlendiriliyor, annesi babası belli değil, karmaşık ilişkiler, şiddet ve benzeri birçok olumsuz şeyler vardı. Hemen diziyi yasakladım. Kısa bir süre sonra öğrencimin toparlandığını gördüm." (K4, 27).

"Günümüzde öğrenciler daha çok dizilerdeki oyuncuları rol model alıyor. Hatta bazı veliler bile dizi karakterlerini rol model alıyor. İnternet ve televizyon kültürü, gerçek hayattaki değerlerden çok uzak ve tamamen hayali olduğu halde öğrencilerin ve yetişkinlerin hayatına daha fazla yerleşiyor. Okulun ve öğretmenin rol model iyi imajını yıkan hatta onlarla alay eden okul dizileri her okulda olduğu gibi bizim okulumuzda da çok ciddi sıkıntılar yaşıyor. Öğrenciler, dizilerde gördükleri gibi öğretmenleriyle dalga geçmeye çalışıyorlar, okulun kurallarını çiğniyorlar. Bu tür diziler öğretmenin rol model iyi davranışlarını saygınlıktan ve değerli olmaktan çıkarıyor." (E4, 29).

"Çocuklar internette ve televizyondaki olumsuz davranışları, konuşmaları, kıyafet tarzlarını daha fazla rol model olarak benimsiyor. Hatta bazı öğrenciler, izledikleri bir dizideki karakterin davranışlarını olduğu gibi bire bir taklit ediyor. Sadece öğrencilerde değil ailelerde kültürümüze ve değerlerimize aykırı taklit ve yaşantılar oluşuyor." (E5, 37).

Katılımcılar, sosyal medya ve televizyon içeriklerinin öğrencilerin davranış ve kişilik gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler meydana getirdiğini düşünmektedirler. Ailelerin ve öğretmenlerin, internet ve televizyon içeriklerinin etkisini önlemeye veya azaltmaya yönelik olarak işbirliği ile bir takım önlemler almalarının bu olumsuz etkileri azaltması beklenmektedir.

İlkokul öğretmenleri, değerler eğitiminin belli süre ve ders ile

sınırlandırılmaması, yıl boyunca, tüm derslerde ve hatta teneffüslerde devam etmesi gerektiğini düşünmektedirler. K1, bu düşüncüyü *"Değerler eğitimini belli bir süre ile sınırlandırmamak gerekir. Amaç yıl boyunca çocuğun bu değerleri içselleştirmesini sağlamaktır."* şeklinde ifade ederken, E1 de, *"Değerler eğitimini sadece bir derse sıkıştırmıyorum. Fırsat buldukça ders aralarında, teneffüslerde değerler eğitimi konusunda alışkanlıklar kazandırmaya çalışıyorum."* diyerek değerler eğitiminin sürekliliği konusunda görüş ortaya koymuşlardır.

Araştıramaya katılan öğretmenler, değerler eğitiminin yeterince önemsenmesi, amaçların gerçekleşme düzeyinde başarının artırılması için velilere, okul yöneticilerine ve öğretmenlere yönelik hizmetiçi eğitimler verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bağlamdaki katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Bizler eğitimci olarak değerler eğitimi alanında daha yetkin ve bilgi sahibi olmalıyız ki değerleri öğrencilere hakiki manada aktarabilelim. Her eğitimcinin kendini bu alanda yetiştirmesi ve çeşitli dergi, kitap gibi kaynakları okuması lazım. Her eğitimci böyle düşünmeyebilir ya da kendini geliştirmek için gayret göstermeyebilir. Bunun için öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili hizmetiçi eğitimler verilmesi daha faydalı olur." (E1, 37).

"Okulda, ailede ve toplumda yaşanan sorunların çözümünde bu kadar yararlı olan, gelecek nesillerin en iyi ahlakla yetişmesini sağlayacak olan değerler eğitiminin daha planlı, daha başarılı yapılabilmesi için öğretmenlere ve okul müdür-müdür yardımcılara yönelik hizmetiçi eğitimler verilmesinin yararlı olacağını düşünüyorum." (E2, 35).

"Değerler eğitiminin okul idareleri tarafından daha çok önemsenmesi ve başarı sağlanması için çeşitli hizmetiçi eğitimler verilmelidir." (E3, 30).

"Öğretmenler ve idareciler değerler eğitimi hakkında daha iyi bilgi sahibi olurlarsa başarı oranı artar diye düşünüyorum. Bunun için de mutlaka hizmetiçi eğitimler yapılmalıdır." (E6, 35).

Öğretmenler, öğretmen yetiştiren kurumların değerler eğitimine ve pedagojik formasyon alanlarına daha çok ağırlık vermesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu yöndeki bazı katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

"Bir öğretmen mutlaka belli ölçülerde sınıftaki veya okuldaki öğrenciler için rol modeldir. Öğretmen rol model davranışlarının öğrencileri çok etkilediğine ve onların gelecekteki kişiliklerine de yansıdığını düşünüyorum. Bence öğretmen yetiştiren kurumlarda değerler eğitime ve pedagojiye daha çok ağırlık verilmeli, uygulamalar yaptırılmalı. Öğretmenin tek işi öğrenciye bilgi yüklemek değil. Öğretmen, gelecek nesilleri yetiştiren kişidir. Bu nedenle öğretmenlerin üniversitelerde iyi yetişmiş olması lazım." (E6, 35).

"Öğrenciler bizim her davranışımızı yakından takip ediyor ve bizleri örnek alıyorlar. Özellikle ilkokullarda öğretmen, öğrencinin en önemli rol model kahramanıdır. Kanaatimce bu kadar önemli olan öğretmenlerin önce üniversitede çok iyi yetişmiş olması gerekir. Üniversitelerde kendi öz değerlerimiz ışığında bir değerler eğitimi öğretmen adaylarına uygulamalı olarak kavratılmalı. İyi bir değerler eğitimi bilgisine sahip öğretmenler yetişirse okullardaki değerler eğitiminin kalitesi artar, okullardaki madde bağımlılığı, şiddet gibi birçok sorun çözülmüş olur." (E1, 37).

Öğretmenler, ilkokulda verilen değerler eğitiminin daha etkili ve kalıcı olabilmesi ve uygulamadaki sorunların azaltılması için okul öncesi dönemde değerler eğitime daha fazla önem verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

"Çocukların kişilik gelişimleri okul öncesi dönemde daha hızlı olmaktadır. Bu dönemde alınan değerler onların bütün hayatı boyunca kalıcı olmaktadır. Okul

öncesi dönemde sağlam bir değerler eğitimi yapılırsa çocuklar daha iyi bir hazırbulunuşluk seviyesinde ilkokula gelir. O zaman bizim vereceğimiz değerleri daha çabuk kabul edip davranışa dönüştürürler. Kazanımlar daha kalıcı olur. Karşılaştığımız birçok sorun da ortadan kalkar." (E3, 30).

"Öğrencilerin çoğu ilk değerler eğitimini ailede alamadığı için anaokullarına büyük görev düşüyor. Çünkü asıl kişilik gelişimi okul öncesi dönemde gerçekleşmektedir. Anaokullarda çocuklara gerekli davranışların kazandırılması ve değerlerin verilmesi gerekir. Belli bir seviyeye sahip olarak ilkokula gelen öğrencilerle iletişim kurmamız daha kolay olur. Daha az problemle karşılaşırız. Davranışların ve değerlerin temelini alan öğrenciler değerleri daha kolay algılayıp içselleştirebilir. Bu yüzden anaokullarda değerler eğitiminin daha fazla yapılması gerekir diye düşünüyorum." (K3, 28).

Kişilik gelişiminin daha çok ve daha hızlı meydana geldiği ilk çocukluk dönemine rastlayan okul öncesi dönemde değerler eğitimine daha fazla ağırlık verilmesinin değerler eğitimi kazanımlarının daha kalıcı ve etkili olmasını ve öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerini olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

4.3 Değerler Eğitimi Uygulamalarından Sonra Öğrencilerde Ne Tür Davranış Değişiklikleri Olduğuna Dair Bulgular

Katılımcılar, değerler eğitimi uygulamalarından sonra öğrencilerde istenilen olumlu davranış değişikliklerinin meydana geldiğini belirtmişlerdir. Bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Evet değişiklikler oluşuyor. Örneğin sevgi değeri üzerinde durduğumuz zaman sevgi ile ilgili şarkılar öğretiyoruz, çizgi filmler izletiyoruz, drama yapıyoruz. Öğrenci bunu yaparak yaşayarak öğrendiği için çok etkili oluyor ve kendi hayatında da uygulamaya başlıyor. Her sabah geldiğinde arkadaşlarına günaydın demeyi ihmal etmiyor. Arkadaşlarıyla iyi ilişkiler geliştiriyor." (K1, 26).

"Şunu söylemek isterim. Elbette ki okuldaki değerler eğitiminin çocuklar üzerinde etkisi çok büyük ve değişiklikler de oluşmaktadır. Mesela bir doğru konuşma, hırsızlık yapmama gibi değerlerde sonuç alınmaktadır." (E3, 30).

"Öğrenciler anlatılan ve aktif olarak kendilerinin de içine dahil olduğu değerde yanlış yaptığı davranışın artık yapılmaması gerektiğini öğreniyor. Bizimle iletişime geçerken artık eskisinden çok farklı yaklaşımlar sergiliyor. Arkadaşlarına daha farklı bir açıdan bakıyor. Bizim kullandığımız kelime ve cümleleri konuşmalarında dile getirebiliyor. Ailelerin geri dönütleri de öğrencilerin benimsediklerini ve hayatlarına uyguladıklarını gösteriyor." (K2, 28).

"Değerler eğitime yönelik uygulamalarımızdan sonra öğrencilerde bazı değişikliklerin olduğunu ve bunları gözlemlediğimi söyleyebilirim. Örneğin beslenmesi olmayan bir öğrenciye başka bir öğrencinin getirmiş olduğu beslenmeden vermesi, onunla paylaşması, tahtadaki yazıyı yazamayan birine başkasının defterini vermesi, sınıfta yapılan bir yaramazlık sonucunda öğrencinin suçunu itiraf etmesi yalan söylememesi ve benzeri gibi." (E5, 37).

"Tabi ki değişimler olacaktır ve oluyor. Çünkü verdiğimiz değerler çok önemli." (E2, 35).

"Öğrencilerin konuşma adabları, akranları ve anne babasına karşı tutumlarında pozitif yönde değişiklikler meydana geldi. Masa altında bulduğu parayı getirerek kendisine ait olmayan bir nesneyi almaması gerektiğini davranışlarıyla göstermiş oldu." (E1, 37).

4.4 Öğretmenlerin; Değerlerin Kazandırılma Düzeyini Nasıl Ölçtüklerine Dair Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmenler, öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini

öğrencilerin davranışlarını gözlemleyerek belirlediklerini ya da ölçtüklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamdaki katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Öğrencilerin, anlatılan değerleri davranışlarına yansıtıp yansıtmadığına bakarak anlayabiliyoruz. Gözlem yaparak, öğretmen ve ailelerden gelen dönütlerle anlayabiliyoruz." (K2, 28).

"Öğrencilerin davranışlarını gözlemliyorum. Yani değerlerin kazandırılma düzeyini gözlem yoluyla ölçüyorum." (E1, 37).

"Bunu ölçmenin en iyi yolu öğrenciyi gözlemek ve değerlerin hayatında uygulanıp uygulanmadığına bakmak. Ben gözlemliyorum." (E4, 29).

"Değerler tabiki yazıyla, konuşmayla ölçülecek bir şey olmadığından bunu biz ancak istendik davranış sergilendiği zaman görebiliyoruz. Yani davranışları gözlemliyoruz." (E2, 35).

"Değerleri günlük hayatında uygulayabiliyorsa bu öğrenci değerleri kazanmış demektir. Bunu anlamak için öğrenciyi gözlemlemek lazım." (K1, 26).

"Öğrencinin sınıf içindeki ve dışındaki davranışlarına bakılarak değerleri kazanıp kazanmadığı anlaşılır." E3,30).

"Öğrencilerin hal, hareket, tutum, davranış ve arkadaş ilişkileri gözlemlenerek onların ne düzeyde bu değerleri kazanıp kazanmadıklarını belirliyorum." (E5, 37).

"Ben öğrencilerin davranışlarını sınıfta ve bahçede gözlemliyorum. Bunun yanında ailelerle görüşerek öğrencilerin evdeki davranışları hakkında bilgi alıyorum. Mesela beden eğitimi dersinde oyun oynadığımızda öğrenci oyunda yandığı zaman kimse görmese bile söylüyor mu? Düşen bir arkadaşına yardım ediyor mu? Takım ve oyun kurallarına uyuyor mu? Arkadaşlarına karşı nasıl bir tutum sergiliyor? gibi değerlerin kazanımlarına yönelik gözlem yapıyorum." (E7,

34).

"Öğrencilerin davranışlarını gözlemliyorum. Öğrettiğim değerle ilgili davranışları gösterip göstermediğine; bazen mi yoksa her zaman mı gösterdiğine bakıyorum. Değerin kazanımlarıyla ilgili davranışları görmüyorsa öğrenci değeri kazanmamış demektir. Bazen gösteriyorsa tam içselleştirmemiş ancak değeri anlamış demektir. Olumlu davranışı her zaman gösteriyorsa değeri tam öğrenmiş, içselleştirmiş demektir." (K5, 29).

4.5 Okulun Değerler Eğitimi Kazanımlarını Sağlamaya Yönelik Olarak Öğretmenlere Nasıl Bir Sorumluluk Yüklediğine Dair Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmenler, okulun değerler eğitimi kazanımlarını sağlamada kendilerine nasıl bir sorumluluk yüklediği ile ilgili olarak okulun eğitim görevinin olduğunu ve bu görevin eğitimci olarak kendilerine sorumluluk yüklediğini, okulun eğitim ile ilgili işlevlerinin daha ön plana çıkarılması gerektiğini düşünmektedirler. K1, K2, K3, E3 ve E7 okulun eğitim görevi ile ilgili düşüncelerini aşağıda olduğu gibi ifade etmişlerdir:

"Okullar sadece akademik açıdan başarılı olan bireyler yetiştirmeyi amaçlamamalıdır. Bu yüzden okulun değerler eğitimini kazandırmaya yönelik çok önemli bir fonksiyonu olduğunu düşünüyorum." (K1, 26)

"Okulun sadece akademik olarak başarı sağlayan bir kurum olmadığını düşünüyorum. Okulun öncelikli amacı bence topluma yararlı ve kendisini ileride iyi bir noktada ve eksik hissetme hissi yaratmayan bireyler yetiştirmektir. Toplumsal değerlerin iyi kavratıldığı ve uygulamaya geçirildiği bireylerde hem akademik başarı hem de toplumsal uyum ve kendine olan özgüven gelişir. Okul ve aile, bunun başlangıç noktası." (K2, 28).

"Okulun değerler eğitimi fonksiyonu, yani öğretimin yanında eğitim görevi,

öğretmen olarak bize önemli sorumluluklar yüklemektedir." (K3, 28).

"Okul, bireyin daha önce almış olduğu değerlerin anlam kazandığı ve o değerlerin üstüne yeni değerlerin inşa edildiği alandır. Okulun bu konuda bana yüklediği sorumluluk; daha örgütlü, düzenli ve disiplinli bir değerler eğitimi yapmamı gerekli kılmasıdır." (E3, 30).

"Okulun tek görevi çocuklara akademik bilgi vermek değil. Okulun bir de eğitim görevi var. Zaten ne diyoruz? Eğitim ve öğretim diyoruz. Gördüğünüz gibi eğitim önce geliyor. Okulun öncelikli görevi bireyleri insanî olarak eğitmek ve yetiştirmek, sonra bilgi vermek. Sadece akademik olarak kuru bilgi verirsiniz eğitimsiz diplomalı insanlar yetiştirmiş olursunuz. Okulun eğitim görevi, bu anlamda değerler eğitimi yapma noktasında biz öğretmenlere sorumluluklar yüklemektedir. (E7, 34).

Katılımcılar, okulun akademik bilgiyi aktarmanın yanında öncelikli ve diğer bir önemli görevinin bireyleri eğitmek olduğunu düşünmektedirler. Okulun eğitime daha çok önem vererek bireylere karakter eğitimi alanında da destek olması gerektiği düşünülmektedir.

Değerler eğitiminde sistemli, disiplinli ve planlı bir kurum olarak okulun önemli bir işlev gördüğü yönündeki bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

"Okul, bireyin daha önce almış olduğu değerlerin anlam kazandığı ve o değerlerin üstüne yeni değerlerin inşa edildiği alandır. Okulun bu konuda bana yüklediği sorumluluk; daha örgütlü, düzenli ve disiplinli bir değerler eğitimi yapmamı gerekli kılmasıdır." (E3, 30).

"Öğretme işinin sistemli olarak yapıldığı okul, değerler eğitimi daha sistemli ve planlı yapma gerekliliği ortaya koyuyor. Ailede yanlış verilen değerlerin veya tam öğretilmeyen değerlerin yeniden doğru bir şekilde öğretilmesi ihtiyacı

okulda daha fazla hissediliyor." (E6, 35).

"Öğrencilerin ailede aldıkları değerler okulda daha planlı ve sistemli bir şekilde öğretmenler tarafından geliştirilir. Bu, okulun değerler eğitimi fonksiyonudur." (K3, 28).

Araştırmaya katılan eğitimcilere göre değerler eğitiminde çok önemli bir kurum olan okulda sistemli ve planlı bir yol izlenmesi, eğitimin bilimsel olarak gerçekleştirilmesi değerler eğitimi kazanımlarının daha iyi sağlanmasında olumlu katkılar sağlamaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenler, okullarda verilen Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Kur'an-ı Kerim ve Siyer Derslerinin değerler eğitimi kazanımlarını sağladığını ve bu derslere daha fazla yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamdaki bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Okulun bana yüklediği bir sorumluluk olarak, yani okulda ihtiyaç olarak hissedilmesi ve bu ihtiyacı karşılama, ailelere ve öğrencilere yardımcı olmak ve onlara rehberlik etmenin gerekliliği olarak, Değerler eğitimindeki sevgi, saygı, sorumluluk, doğruluk, sabır, yardımseverlik ve diğer kazanımları öğrencilere en iyi şekilde kazandırmamız lazım. Baktığımız zaman bu değerlerin en etkileyici ve güzel örneklerini ve anlatımlarını Din Kültürü, Kur'an-ı Kerim ve Siyer Derslerinde görüyoruz. Çocuklara bu dersleri ve hadisleri çok iyi öğretmeliyiz. Bunları anlayarak, hayatlarında uygulayarak, bunu bir karakter haline getirerek öğrenmelerini sağlamalıyız. Örneğin bir çok ayet-i kerimede ve hadis-i şerifte yakın ve uzak komşulara yardım edilmesi, iyi davranılması buyruluyor. Siz bunu ayetlerle, Hazreti Peygamberin hayatından örneklerle, hadislerle çocuklara öğrettiğiniz zaman çocuk bunu çok iyi anlayarak öğrenecek ve unutmayacaktır. Bence Kur'an-ı Kerim Derslerinde ve camilerdeki Kur'an Kurslarında sadece okuma değil okuma, yazma ve anlamaya yönelik bir öğretim metodu uygulanmalı ve bu derslere daha fazla önem verilmelidir." (E3, 30).

“Okulda öğrencilerin kavga, şiddet, duygu karmaşası, kendini ifade edememe ve bunlar gibi yaşadıkları sorunları gördüğümde bu çocukların sorunlarını çözme noktasında bir sorumluluk hissediyorum. Çocuklar bizim elimizde öğreniyor her şeyi. Okumayı, yazmayı, konuşmayı, oturup kalkmayı, terbiyeyi kısaca her şeyi. Çocuklara her şeyi biz öğretmek zorunda olduğumuza göre peki nasıl öğreteceğiz gibi bir soru karşımıza çıkıyor. Çoğu kaynaklarımız batılı pragmatist kaynaklardan besleniyor maalesef. Bizim bunu kendi öz değerlerimize ve kültürümüze bağlı kaynaklarla yapmamız lazım. Çocuklara nasıl su içmeleri, nasıl yemek yemeleri, nasıl konuşmaları, nasıl iletişim kurmaları gibi hayati birçok davranışı; sevgi, saygı, doğruluk, iyilik gibi değerleri kendi kaynaklarımızla öğretmeliyiz. Kuşu ölen bir çocuğun taziyesine giden, oyun arkadaşları meleklerdir diyerek çocukların oyunlarında katılan, düşmanları bile kendisine doğru ve güvenilir anlamına gelen Emîn ismi ile hitab eden ve güvenen, bütün hayatı ve sözleri Kur'an'ın tefsiri olan, örnek ve doğru olan, Veda Hutbesinde de en güzel değerlere değinen bir Peygamberin ümmeti olarak tabiki bunları öğretmemiz lazım. Bunlardan örneklerle değerleri öğrencilere aktarmamız lazım. Bence çocuklara hadis öğretmek lazım, ama anlamını çok iyi kavratarak. O'nun hayatından örnekler öğretmemiz lazım. Çünkü O'nun hayatı ve sözleri Kur'an'ın tefsiridir. O, Kur'an'ın insan şekline bürünmüş halidir. Bu kaynaklar tüm insanlık için iyilik ve huzur amaçlayan kaynaklar. Bunları daha çok öğretmeliyiz ki yalan olmasın, aldatma olmasın, şiddet olmasın, savaşlar olmasın, insanlar yardımsever olsun, kanaatkâr olsun.” (E1, 37).

4.6 Okul ve Öğretmenler Değerler Eğitime Yönelik Faaliyetler Yapmalı mıdır? Sorusuna Ait Bulgular

Katılımcıların, okul ve öğretmenlerin değerler eğitime yönelik faaliyetler yapmaları gerektiğine ve değerler eğitiminin öğrencileri dış çevreden gelen olumsuz etkilerden koruduğuna, olumsuz durumları iyileştirdiğine dair düşünceleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Kesinlikle yapmalıdır. Çok hızlı değişim içinde olan değerler, değer karmaşası yaşayan öğrenciler için öğretmenlerin değer aktarımını yapması çok

önemli bir hale gelmiştir. Öğrenciler internetten, televizyondan çok zararlı rol modeller görüyor. Bunun biraz olsun azaltulması için öğretmenler değerler eğitimine yönelik faaliyetler yapmalıdır." (K1, 26).

"Mutlaka yapmalıdır. Her şeyin çok hızlı geliştiği ve değiştiği bir çağdayız. Her şey çok hızlı bir şekilde dünyanın her yerine aynı anda yayılabiliyor. İlkokul öğrencilerimiz bile sosyal medyayı takip ediyor artık. Aileler b konuda çok bilinçsiz ve gerekli denetimi yapamıyorlar. Bu yüzden çocuklar çok büyük bir risk altında. İnternetin, televizyonun ve arkadaş çevresinin bozduğu değerleri okul düzeltebilir. Onları bu olumsuz etkilerden öğretmenler koruyabilir. Bu yüzden okul ve öğretmenler kesinlikle değerler eğitimi yapmalıdır. Hatta okullarda değerler eğitimi daha fazla yer almalıdır." (K5, 29).

"Yapmalıdır. Çünkü çocuk öğretmenini genelde rol model alır ve zamanının uzun bir parçasını okulda geçirir. Çocuğun dışarıda edindiği olumsuz davranışlar, yanlış bilgiler değerler eğitimiyle düzeltiler." (E4, 29).

Araştırmaya katılan eğitimciler; çocukların internet, televizyon ve diğer dış çevreden aldıkları olumsuz davranış ve bilgilerin düzeltilerek bu olumsuzluklara karşı öğrencilerin korunmasının bir gereği olarak okulun ve öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik faaliyetler yapmaları gerektiğini düşünmektedirler.

Katılımcıların, değerler eğitimi ile okulun eğitim işlevlerinin daha ön plana çıkarılması gerektiğine dair düşünceleri şu şekildedir:

"Bence okul bir değerler eğitimi merkezi olmalı. Okullar yeniden yapılandırılmalı, okulun eğitim fonksiyonu ön plan çıkarılmalı. Öğrenciler okul sıralarında tam bir kişilik edinebilmeli, tüm değerleri davranış haline dönüştürebilmeli." (K3, 28).

"Yapılmalıdır. Eğitim ve öğretim görevi, okulun ve öğretmenin doğal bir görevi zaten. Günümüzde okullar daha çok bilgi aktarır hale gelmiş durumda.

Bence insanları eğitmeden onlara kuru bilgi yüklemek gelecekte büyük toplumsal sorunlara neden olabilir. Bu nedenle okullarda eğitime daha çok ağırlık verilmeli, değerlerimiz burada çocuklara aktarılmalı." (E7, 34).

4.7 Değerler Eğitimindeki Değer Kavramının Öğretmenlerin Değer Anlayışı İle Uyuşup Uyuşmadığına Dair Bulgular

Öğretmenler, değerler eğitimindeki değer kavramının kendi değerleri ile uyduğuna, bu kavramın evrensel ve insanî değerlere karşılık geldiğini, her insan tarafından kabul edilebilir ve istenilir değerler olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Evet uyuyor. Yalan, kavga, cinayet, madde bağımlılığı, şiddet ve bunlar gibi insanî olmayan tüm davranışlar ve kavramlar dünyanın her yerinde, her toplumda sevilmeyen, istenmeyen ve problem olarak kabul edilen şeyler. Doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, yardımseverlik, saygı, sevgi, adalet, iyilik gibi insanî olan davranışlar ve değerler de dünyanın bütün toplumlarında ve bütün ideolojilerde istenilen, hedeflenen ve kabul edilen değerlerdir." (E7, 34).

"Çok hızlı değişim içinde olan değerler, değer karmaşası yaşanmasına sebep olmuştur. Ama değerler eğitimindeki değer kavramı benim değer anlayışımla az-çok uyuyor ve bu değerler genelde evrensel değerler olmaktadır." (K1, 26).

"Uyuyor. Bizim günlük yaşantımızda yaşadığımız değerler olduğu için pek farklılık göremiyorum." (E2, 35).

"Evet uyuyor. Bizler eğitimci olarak zaten bu değerleri çocuklara aktarmaya çalışıyoruz. Bu değerler sadece bizim ülkemizde değil diğer ülkelerde de çok geçerli olan değerler. Bizim okulda öğrencilerimize verdiğimiz değerler; bir annenin çocuklarına, bir öğretmenin öğrencilerine ve toplumun bireylerine aktarmak istediği değerler." (K5, 29).

"Evet uyuyor. Mesela sevgi, saygı, adalet, ahde vefa, doğruluk kavramı benim anlayışım ile örtüşüyor." (E1, 37).

"Değerler eğitimindeki değer kavramı benim değer anlayışım ile uyuyor. Bence hangi millettense, hangi dinden, hangi anlayıştan olursa olsun sevgi, saygı, doğruluk, adalet, güven, hoşgörü gibi değerler her insanın kabul edebileceği, her insanın anlayışıyla uyuşan değerler." (K4, 27).

"Evet uyuyor. Özellikle son dönemlerde bu değerlerin çocuklara aktarılması çok gerekli. Benim gibi her eğitimci bu değerlerin öğretilmesi için çalışıyor. Bu değerler bizim öz değerlerimiz. Bütün insanlar için gerekli ve kurtarıcı değerler. Bizim değer kavramımız bütün insanlığı kucaklıyor." (E6, 35).

Öğretmenler, ağırlıklı olarak değerler eğitimi programında yer alan değerlerin yanında öğrencilere aşağıdaki değerlerin de kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir:

• Sevgi,	• Yardımseverlik, Paylaşma
• Saygı,	• Hoşgörü
• Sorumluluk,	• Alçakgönüllülük,
• Adalet,	• Empati,
• Doğruluk dürüstlük,	• Kanaatkârlık,
• Güven,	• Çalışkanlık,
• Özgüven,	• Sabır
• Birlikte yaşama	• Tarih bilinci
• Dinî Değerler	• Osmanlıca
• Gıybet etmeme	• Sır tutma
• Cömertlik	• Arkadaşlık ve dostluk
• Güleryüz ve Selamlaşma	• Hırs göstermeme
• Şefkat ve Merhamet	• Önyargılı olmama
• Birlikte yaşama	• Misafirperverlik

"Bana göre doğruluk, yalan söylememe, paylaşmak, yardımlaşmak, adalet, hak-haksızlık, sır tutma, gıybet etmem, tebessüm, selamlaşma, dostluk, arkadaşlık,

komşuluk hakkı, hırs göstermeme, cömertlik, cimrilik yapmama, ön yargılı olmama, şefkat ve merhamet vb. değerler verilebilir." (E5, 37).

"Hoşgörü, misafirperverlik, farklılıklara saygılı olma, birlikte yaşama, sorumluluk, yardımseverlik, kültürel değerlere sahip çıkma ve değerler eğitimi programında yer alan diğer değerlerin kazandırılması gerektiğini düşünüyorum." (E3, 30).

"Değerler eğitimi programlarında bulunan değerler ile bu değerlerin yanında dinî değerlerimizin, öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum. Dinî değerleri kazanmamış insanlara din eğitimi vermek çok zor çünkü. Ayrıca Osmanlıca'nın bir değer olarak öğretilmesi gerekir diye düşünüyorum. Çocuklar Osmanlıca'yı öğrenirken hem dinî değerleri, hem tarihî değerleri, kültürümüzü, sanatlarımızı, âlimlerimizi de öğrenecekler. Osmanlıca tarih arşivlerimizin gelecek nesillere aktarılması, anlaşılması, yaşanması çok büyük bir değer kazanımı olacaktır." (E7, 34).

"Özellikle sevginin kazandırılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü toplumda yükselen bir şiddet eğilimi var. Yardımseverlik çok önemli. Çünkü bu zamanda kimse kimseyi umursamıyor. O yüzden bu kadar aç ve açıkta kalan insan var. Sorumluluk kazandırılmalı, Sorumluluk duygusu kazanan bir insan iyi bir anne, baba, evlat, vatandaş olur." (K1, 26).

"Doğruluk kavramı her şeyin başıdır. Her şeyin doğrulukla başladığını bilirsek ve bunu öğretebilirsek bütün kötü davranışların önüne geçeriz. Yaratılış gayesini bilen bireyler yetişirse niçin yaşadığını bilen, ölümden sora yok olmayacağımızı bilen bireyler yetişirse daha bilinçli ve anlayışlı bir toplum yetiştirmiş oluruz." (E2, 35).

"Öğrencilere; yaşlarına uygun dinî, ahlâkî ve sosyal değerlerin öğretilmesini gerekli görüyorum." (E4, 29).

"Anne baba sevgisi, saygı, doğruluk, dürüstlük, adalet, ahlâk, yardımseverlik, sabır, kanaatkârlık, empati, hoşgörü, güven, özgüven, alçakgönüllülük, çalışkanlık, sadakat ve bunlar gibi değerler eğitiminde öngörülen diğer değerlerin kazandırılması gerekir." (E1, 37).

"Öncelikle sevgi ve saygı konulu değerlerin kazandırılması gerektiğini düşünüyorum. Sevgi ve saygıyı bilmeyen bireylerde diğer değerlerin oluşup kavranamayacağını düşünüyorum." (K2, 28).

Araştırmaya katılan katılımcılar, değerler eğitimi programında yer alan değerlerin öğrencilere kazandırılması gerektiğini ifade ederken bunlarla birlikte toplumumuza özgü dinî, manevî, tarihî değerlerimizin de aktarılmasının gerekliliğine değinmişlerdir. Önerilen bu değerler arasında dikkat çeken iki önemli konu, Osmanlıca ve tarihî değerlerimizin değerler eğitimi kapsamında ele alınması gerektiği düşüncesidir. Tarihine yabancı olmayan; tarihi değerlerini bulunduğu çağa uyarlayabilen, çağına katkı sağlayan ve geleceğe aktarabilen nesiller yetiştirmek konusu da değerler eğitimi kapsamında algılanmaktadır.

Değerler eğitiminin amaçları arasında "bireyin kendini tanımasını sağlamak" ve "kendini gerçekleştirmek olduğu yönünde bulgulara rastlanmıştır. E3 düşüncesini, *"Değerler eğitiminin gerçek amacı, bireyin kendini tanımasıdır."* şeklinde ifade ederken K4, *"İnsanî ve manevî değer, düşünce, davranış ve kişiliğe sahip bireyler yetiştirmek, böylece bireylerin kendini gerçekleştirmelerine yardımcı olarak hem bireyleri mutlu kılmak hem de toplumun mutluluğunu ve huzurunu sağlamaktır."* şeklinde ifade etmiştir.

Okullarda verilen değerler eğitiminin amaçlarının ne olduğu ile ilgili bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Değerler eğitiminin amacı, bireyin kendini milletine, kültüründe, vatanına ve ailesine karşı sorumlu hissetmesini sağlamaktır." (E3, 30).

"Aile ve çevre tarafından yeterince öğretilemeyen, kavratılamayan değerlerin okul ortamında yol açtığı aksaklıkları gidermek ve öğrencilere olumlu davranış kazandırmak." (K2, 28).

"Okulun, çevrenin, ailenin istediği ve kendi değerlerine bağlı, sadık bireyler yetiştirmek olduğu kanaatindeyim." (E2, 35).

"Bana göre okullarda verilen değerler eğitiminin amacı bireyi kendine, ailesine, çevresine, memleketine, vatanına faydalı bir hale getirmektir." (E5, 37).

"Okullarda verilen değerler eğitiminin amacı, öğrencinin değerlere sahip bir şekilde eğitilmesi ve yetiştirilmesidir." (E4, 29).

"İnsanî düşünce, davranış ve kişiliğe sahip bireyler yetiştirmek. Böylece bireylerin kendini gerçekleştirmelerine yardımcı olarak hem bireyleri mutlu kılmak hem de toplumun mutluluğunu ve huzurunu sağlamak." (K4, 27).

"Vatanına, milletine ve insanlığa yararlı nesiller yetiştirmek. Toplumda yaşanan şiddet, savaş, uyuşturucu, hırsızlık, yalan ve bunlar gibi tüm olumsuzlukları ortadan kaldırmak, insanların mutlu ve yararlı olmalarını sağlamak." (K3, 28).

"Tüm insanlık için yararlı nesiller yetiştirmek. İnsani değerlere sahip bireyler yetiştirmek. İnsanları manevî yönden beslemek. İnsanı hayvandan ayıran ve tüm insanlarda bulunması gereken değerleri bireylere aktarmak ve bu değerleri onların bir parçası haline getirmek." (E6, 35).

"Okullardaki değerler eğitiminin amacı, İnsani değerlere sahip bir nesil yetiştirmek olarak ifade edilebilir." (E7, 34).

Katılımcı görüşleri incelendiğinde okullarda verilen değerler eğitiminin

amacı olarak en öz cümle ile "insani değerlere sahip bireyler/nesiller yetiştirmek" düşüncesinin/kanaatinin hakim olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin; "okullarda verilen değerler eğitiminin amaç/amaçlarının neler olduğu" ve "okullarda verilen değerler eğitiminin amaç/amaçları neler olmalıdır" sorularına dair düşünlerinin "insanî değerlere sahip, insanlara faydalı bireyler yetiştirmek" olarak örtüştüğü görülmektedir. Katılımcıların okullarda verilen değerler eğitiminin amaçlarının insanî ve manevî değerlere sahip, insanlığa yararlı ve iyi karakterli insanlar yetiştirmek olması gerektiği ile ilgili beklentilerini belirten bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Değerler eğitiminin öncelikli amacı iyi karakterli bireyler yetiştirmek olmalıdır. Çocukların kendilerine ve topluma yararlı bireyler olmasını sağlamak, artan şiddet eğilimlerini azaltmak, temel insanî değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek." (K1, 26).

"Okullarda verilen değerler eğitiminin amacı, az önceki sorunuza cevap olarak ifade ettiğim gibi bireyi kendine, ailesine, çevresine, memleketine, vatanına faydalı bir hale getirmek olmalıdır." (E5, 37).

"Bence insani değerlere sahip, insanlara faydalı ve iyi ahlak sahibi bir nesil yetiştirmek olmalıdır." (E7, 34).

"Bireylere iyi davranış kazandırmak, var olan davranış problemlerini ortadan kaldırmak ve onları hem kendine hem de topluma yararlı insanlar olarak yetiştirmek olmalıdır." (K2, 28).

"Tüm insanlığa faydalı nesiller yetiştirmek, insanlara manevî değerler katmak, insanı hayvandan ayıran değerleri bireylere aktarmak ve bu değerleri kişilik haline getirmek olmalıdır." (E6, 35).

"Değerler eğitiminin amacı insanlığa ait bütün değerleri öğrencide bir araya getirmek olmalıdır bence." (E1, 37).

4.8 Değerler Eğitiminin Okul ve Toplumda Yaşanan Bazı Sorunların Çözülmesinde Etkili Olup Olmadığına Dair Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmenler, değerler eğitiminin öncelikle okullardaki şiddet, başarısızlık ve disiplin bozuklukları gibi sorunları giderebileceğini düşünmektedirler. Bu bağlamdaki bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Öncelikle değerler eğitiminin okullardaki şiddet, kavga, başarısızlık ve disiplin sorunlarını düzeltereğine inanıyorum. Mesela çocuklara sorumluluk değerini anlattığımızda öğrencilerin tam zamanında sınıfa gelmeye çalıştıklarını, ödevlerini yaptıklarını gözlemliyoruz. Doğruluk değerini anlattıktan sonra öğrenciler, kendilerine sorulan sorulara dürüstçe cevap vermeye başlıyor. Yardımseverliği anlattığımızda öğrencilerin yardımlaştıklarını görüyoruz. Saygıyı anlattıktan sonra öğrencilerin öğretmenlere ve büyüklerine daha saygılı olmaya çalıştıklarını görüyoruz. Bunun için bu değerleri çocuklara tam olarak kavratmalıyız ve her zaman hatırlatmalıyız." (E2, 35).

"En önemlisi son dönemlerde özellikle ortaokul ve liselerde önemli disiplin ve saygısız, düşüncesiz davranış bozuklukları gibi sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların temelinde değer kazanımlarını alamamış öğrenciler var. Bu öğrencilere okul öncesi dönemde ve ilkokulda değerler eğitimi ile iyi bir eğitim verilmiş olsa bugün bu sorunlar yaşanmazdı. Bu yetmez tabi. Ortaokulda, lisede hatta üniversitede değerler eğitimi sürdürülerek saygılı, dürüst, ahlaklı, değerlerine bağlı, adaletli, sabırlı, çalışkan iyi bireyler yetiştirilebilir." (E3, 30).

"Hemen her okulda rehberlik servisleri ve rehber öğretmenler var. Aslında her öğretmen aynı zamanda bir rehber öğretmendir. En büyük rehberlik

hizmetlerinden birisi de değerler eğitimidir. Değerler eğitimi ile gerçek hayatın her yönü öğrencilere öğretiliyor. Geçmiş, bugün ve gelecek arasında köprüler inşa ediliyor değerler eğitimi sayesinde. Bu bakımdan değerler eğitimi çok büyük öneme sahip. Değerler eğitimi sayesinde öğrencilerin yaşadığı sorunlar azaltılarak okuldaki şiddet ve benzeri sorunlar da azaltılabilir. Bizler değerler eğitiminin bu tür etkilerini okulumuzda far ediyoruz." (K5, 29).

"Öğrencilere değerler eğitimi ve maneviyat yönünden yeterince destek olunursa okullardaki sorunlar önemli ölçüde azalacaktır. Bunun örneklerini okullar arasındaki hatta sınıflar arasındaki farklılıklardan da anlayabiliriz. Bazı okullarda okula zarar verme, öğretmenlere karşı saygısızlık, kavga, şiddet olayları azalırken hemen yakınındaki bir başka okulda problemlerin aynı şekilde artarak devam ettiğini görüyoruz. Bu durum okulların başarısını da aynı şekilde etkilemektedir." (E5, 37).

Öğretmenler, değerler eğitiminin etkili bir okul kültürü oluşmasında etkili olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşleri şu şekilde olmuştur:

"Değerler eğitimi uygulanan okullarda okul içi iletişimin geliştiğini ve bir okul kültürü oluştuğunu görüyoruz. Bu okul kültürü atmosferinde idarecilerin ve öğretmenlerin ilkeli çalışmaları sayesinde okul önemli değerlere sahip oluyor. Değerlere dayanan okul kültürü atmosferinde öğrenciler ve veliler okuldaki etkinliklere daha çok katılıyorlar ve kurallara daha fazla uyuyorlar." (K4, 27).

"Saygı, sevgi, doğruluk, yardımseverlik, adalet, çalışkanlık, temizlik ve bunlar gibi değerlere önem veren ve bu değerleri öğrencilere aktaran okullarda tam bir ideal okul kültürü meydana gelmektedir." (E3, 30).

"Değerler eğitimi etkinliklerinde idareciler, öğretmenler ve öğrenciler aynı duygu ve amaçlar etrafında daha farklı duygularla bir araya geliyor. Bu birliktelik okuldaki atmosferi güzelleştiriyor. Okuldaki herkesin bir araya gelmesi ve aynı kazanımları hedeflemesi okula çok önemli bir kimlik kazandırıyor." (E6, 35).

Değerler eğitimi ile okullarda sistemli olarak gelişen paylaşılan inanç, değer ve bağlılık duyguları ile etkili bir okul kültürü, okul iklimi ve okul yaşamı meydana geldiği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan eğitimciler, okulda ve toplumda görülen şiddet olaylarının, bozulma ve çözümlerin değerler eğitimi ile önlenebileceğini ve mevcut sorunların giderilebileceğini düşünmektedirler. Bu doğrultudaki bazı öğretmen görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

“Toplumdaki bireylerin neden şiddet olaylarına karıştıklarına bakıldığı zaman maneviyatın eksikliği görülecektir. Maneviyat duyguları eksik olan bir insan, yaptığı davranışların karşılığını göreceğini düşünmez. Yaratıcının istediği bir kul olmaya çalışan bir insan yarattıklarına da şefkatli olur. Başkalarına zulüm yapmaz. Hatta çevresindeki bitkilere bile daha farklı bakar, yaratılan hayvanlara da zulüm etmez. Peygamber Efendimizin (SAV) dediği gibi “En hayırlınız, insanlara en faydalı olanınızdır.” Bu bilince sahip insanlar şiddete veya başka kötü davranışlara başvurmaz. Değerler eğitimi de bun manevi insani duyguların ve değerlerin verildiği bir eğitim. Bu eğitimle toplumdaki şiddet ve her türlü kötülük önlenabilir, var olan kötülükler iyiliğe dönüştürülebilir.” (E2, 35).

“Değerler eğitiminin toplumdaki şiddet olaylarını uzun vadede azaltması mümkündür.” (E4, 29).

“Evet değerler eğitimiyle giderilebileceğini düşünüyorum. Kişisel ve toplumsal sorumluluktaki azalmanın giderileceğini düşünüyorum. Sahtekârlığın azalacağını düşünüyorum. İş ahlakının düzeleceğini düşünüyorum.” (K1, 26).

“Etkili olarak benimsetilen değerlerin çocukların ileriki yaşamlarında sorunları en aza indirecek şekilde etkili olabileceğine inanıyorum. Davranış problemlerini, aile içi iletişimin daha etkili olmasını, saygı ve sevginin her alana

uygulanmasını ve her daim adil, dürüst bireylerin yetişmesine katkı sağlayabileceğini düşünüyorum.” (K2, 28).

“Toplumda oluşan hastalıklar değerler eğitiminin tam anlamıyla verilip yerleşmesi ile ortadan kalkabilir.” (E5, 37).

“Değerler bütün toplumu ilgilendiren unsurlardır. Değerler kaybolduğunda veya bazı insanlar değerlere aykırı davrandığında bütün toplum dolaylı ya da dolaysı olarak olumsuz etkilenir. Toplumda meydana gelen her türlü olumsuzluklar değerler eğitimiyle düzeltilebilir. Çocuklara değerler eğitimiyle iyi davranışlar kazandırılırsa toplumdaki sorunlar da giderek azalır.” (E7, 34).

Öğretmenler, çok sık karşılaşılan çeşitli toplumsal sorunların değerler eğitimi ile çözülebileceğini düşünmektedirler. Bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Hepimiz dışarıda, sokakta şahit olmuşuzdur. Bakıyorsunuz trafikte büyük bir kavga çıkmış. Kavganın sebebi, önce ben geçmeliyim anlayışı. Ya da bakıyorsunuz ambulans yol istiyor, kimse kenara çekip yol vermiyor. Çok sık rastladığımız başka bir şey de hiç park edilmemesi gereken hatta hayati sorunlara sebep olabilecek yerlere park edilmesi. Bunlar hep toplumsal sorun. O yüzden trafik kurslarına trafik adabı dersi konuldu. Bir devlet kurumuna gidiyorsunuz doğru düzgün selamınızı alan yok. Çalışanlar azarlar gibi konuşuyor sizinle. Haberlerde hep görüyoruz, futbol maçlarında küfürleşmeler ve kavgalar. Sözde spor yapılıyor, spor takip ediliyor. Alışveriş yapıyorsunuz, size bozuk mal veriliyor. Kaldırımında çarptı diye hatta baktı diye kavgaya tutuşan insanlara şahit olduk. İşte bu toplumsal sorunların temelinde hep eğitimsizlik var. Bu nedenle saygı, sevgi, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, merhamet, iyilik, ahde vefa gibi değerlerin okullarda öğretilmesi ve kişilik haline getirilmesi lazım." (E7, 34).

"Okullar yetki sahibi kurumlar olarak insanları eğitemezse her gün gazetelerde ve televizyonlarda gördüğümüz gasp, hırsızlık, cinayet, trafik kazaları,

kavga, töre cinayetleri ve daha birçok sosyal sorun devam eder. Öğrencilerin iyi yetişmesi için gerekli olan değerler, aile ile birlikte okulda verilmeli." (K3, 28).

Katılımcılar, değerler eğitimi amaçlarının gerçekleştirilmesi ve toplumsal sorunların çözülmesine yönelik olarak resmî ve özel kurumların değerler eğitimine katkı sağlaması gerektiğini düşünmektedirler. Bu yöndeki bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

“Değerler eğitimiyle, toplumda yaşanan sorunların çözülebileceğine inanıyorum. Değerler eğitimi bütün toplumu hatta insanlığı ilgilendirdiği için sadece okullar değil tüm resmî ve özel kurumların da bu çalışmalara destek olması gerektiğini düşünüyorum. Tüm kurumlar değerler eğitimine destek olurlarsa toplumdaki sorunların çözülmesi daha çabuk olur, değer kazanımları daha kalıcı olur. Bütün bakanlıklar aralarında işbirliği protokolleri yapabilir. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda çalışmalarını genişletip daha fazla millî eğitime yardımcı olabilir.

Sahip olduğumuz değerlerin öğrenilmesi ve aktarılması amacıyla 2014 yılında TRT (Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu), ses ve görüntü arşivlerini yerel radyo ve televizyonlara ücretsiz olarak açtı. Böylece yerel radyo ve televizyonlar değerlerimizin ve kültürümüzün en güzel örneklerini bu arşivden ücretsiz alıp yayınlatabilecekler. O zaman bu radyo ve televizyonların kalitesi ve eğiticiliği artacaktır. Sahip olduğumuz değerler de öğrenilecek ve aktarılacaktır. Bu uygulama çok güzel, yerine ve örnek bir uygulama bence. Bunun gibi diğer resmî kurumlar değerler eğitime yönelik çeşitli hizmetler verebilir, projeler yapabilirler. Tüm kurumlar bu şekilde destek olurlarsa bizim okulda çocuklara anlattığımız değerler daha kalıcı olur. Ayrıca değerler eğitiminde kullanacağımız materyaller artmış olur, uygulama çeşitleri de zenginleşir.” (K5, 29).

“İşte değerler eğitimi bütün toplumu ilgilendirdiği ve etkilediği için toplumdaki herkes taşın altına elini koymalı. Sadece milli eğitim eğitimle olacak bir şey değil. Diyanet İşleri Başkanlığı, valilikler, belediyeler, sağlık kurumları, hukuk

kurumları hatta tarım ve tapu müdürlükleri bile bu konuda destekleyici çalışmalar yapmalı. Sivil toplum kuruluşlarıyla daha fazla işbirliği yapılmalı, bu işe onlar da dâhil edilmeli. Değerler eğitimi ülkenin bir kalkınma, eğitim, kültür, inanç politikası olmalıdır. Değerlerimiz ülkenin büyüklerinin ağzından duyulmalı ve topluma seslenmeli. Ben böyle düşünüyorum.” (E7, 34).

Katılımcılar, değerler eğitiminin amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik olarak resmî ve özel kurumlar ile sivil toplum kuruluşlarının da çeşitli çalışmalar yapması gerektiğini düşünmektedirler. Özellikle devlet kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile değerler eğitimi alanında çalışmalar yürütülmesi ve Millî Eğitim Bakanlığına destek sağlanmasının değerler eğitimi çalışmalarını daha etkili kılacağı düşünülmektedir.

Dikkat çeken bir katılımcı görüşü, TRT’nin hayata geçirdiği bir proje ile ilgili görüş olmuştur. TRT’nin ses ve görüntü arşivini ücretsiz olarak yerel radyo ve televizyonlara açması gerçekten değerlerimizin korunması, aktarılması, öğretilmesi ve yaşatılması açısından takdir edilecek örnek bir proje. Millî Eğitim Bakanlığı’nın da bu arşivden yararlanarak hazırlayacağı içerikleri okullara ve diğer eğitim kurumlarına aktarmasının son derece yararlı bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Öğretmenler, topluma uyum sağlayamama nedenleri ile ortaya çıkan şiddet, öfke vb. olumsuzlukların değerler eğitimi ile çözülebileceğini düşünmektedirler. Değerler eğitiminin topluma uyum sağlamaya yardımcı olabileceği ile ilgili bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

“Evet, değerler eğitimiyle toplumdaki problemler çözülebilir. Toplumun değerlerini benimsemiş bir birey, kesinlikle topluma zarar vermez. İçinden geldiği toplumun değerlerin öğrenen, bu değerleri benimseyen kişiler topluma uyum sağlar. Topluma uyum sağlamış, değerleri davranış haline getirmiş bireylerin bulunduğu toplumlarda toplumsal sorunlar azalır. Bireylerin topluma uyum sağlaması da ancak değerler eğitimi ile olur.” (E3, 30).

"Toplumun değerleri belli ise, biliniyorsa ve öğretiliyorsa değer sahibi, kişilik geliştirmiş, aidiyet duygusuna sahip insanlar yetişir. Herkesin bildiği, duyduğu, gördüğü ahlak kuralları otokontrolü ve toplum kontrolünü sağlar. Önce değerler toplum nazarında kabul edilmiş olmalı, bilinmeli. Bunun için de değerler eğitimi yapılmalı. Değerler eğitimi sayesinde topluma uyan, topluma adapte olan fertler yetişir. Böylece sosyal ve toplumsal çeşitli sorunlar önlenmiş olur, düzeltilmiş olur." (E7, 34).

Katılımcı öğretmenler değerler eğitimi ile sosyal medya, internet, televizyon, internet cafe, kötü arkadaş ortamı, sokak kültürü vb. gibi dış etkenlerden kaynaklanan, çocukları olumsuz durum ve davranışlara sevk eden olumsuzlukların etkilerinin önlenebileceği/azaltılabileceğini ifade etmişlerdir. Bu yöndeki bazı katılımcı eğitimci görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Bunun dışında değerler eğitimi ile; dış çevreden kaynaklanan olumsuz tutum ve davranışlar da düzeltilebilir ve önlenabilir. Özellikle çocuklar arkadaş ortamında, sokakta ve internet cafelerde çok olumsuz davranışlar ve alışkanlıklar ediniyor. Sokakta fazla zaman harcayan ve farklı arkadaş ortamlarına giren çocuklar sigara ve madde bağımlılığı ile karşı karşıya kalıyor. Küfür, hırsızlık, asilik gibi davranışlar baş gösteriyor. İnternet cafelere takılan çocuklar ve gençler oralarda çeşitli kötü alışkanlıklar ediniyor. Anne babaların kontrolleri çok yetersiz bu konuda. Buradaki açığı okul ve öğretmenler değerler eğitimiyle kapatmaya çalışıyor. Değerler eğitiminde bu tür durumlara değinildiği zaman çocuklar bu olumsuz çevrelerden uzak durmayı öğreniyor." (E7, 34).

"Günümüzde çocuklar, gençler ve yetişkinler internetin sanal ortamlarına kapılmış halde. Özellikle sosyal medya üzerinden birtakım paylaşımlar yapılıyor. İyi veya kötü bu paylaşımlar sahip olduğumuz değerlerin yerine geçmiş durumda. Artık insanlar sosyal medya üzerinden olaylara üzüliyor veya seviniyorlar. İnsanlar sokakta bir kaza görse, bir ölüm görse yardıma koşmak yerine hemen telefonu çıkarıp çekiyorlar, sonra da paylaşıyorlar. Her şey gittikçe daha sanal oluyor.

İnsanlar içine kapanıyor, bireyselleşiyor. Toplum olmaktan çıkıyoruz yavaş yavaş. Değerler eğitiminde küçük uygulamalarla da olsa çocukların hayatı yaparak yaşayarak tanınmasını sağlıyoruz. Küçük yardım ve iyilik etkinlikleri, selamlaşmalar, sorumluluk etkinlikleri gibi. Mesela bahçedeki çöpleri toplamak veya bir sınıfın temizliğine yardım etmek gibi. Değerler eğitimiyle çocukların çevreden etkilendikleri olumsuzlukları düzeltmeye çalışıyoruz. Değerler eğitiminde yaptığımız bu tür çalışmalar çocukların hoşuna gidiyor, ilgilerini çekiyor." (E6, 35).

Araştırmanın katılımcıları, değerler eğitimi ile ailede ve toplumda iletişimin gelişeceğini; iletişimin gelişmesiyle kuşaklar arası çatışmaların azalacağını, bireylerin bir arada yaşama kültürüne sahip olacağını düşünmektedirler. Değerler eğitiminin iletişimi ve bir arada yaşama kültürünü geliştireceği yönündeki bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Ayrıca değerler eğitimi ile değerlerimizi öğrenen çocuklar, özellikle gençler, büyüklerini daha iyi anlayabilir, kuşaklar arasında iyi bir iletişim sağlanmasında yardımcı olur. Anne, baba ve çocuklar arasındaki iletişim gelişir, aileler daha iyi bireyler yetiştirir. Ailede ve toplumda kaliteli bir iletişim sağlanacağı için de insanlar sorunsuz bir şekilde bir arada yaşama becerisini kazanır. Değerler sonraki kuşaklara da sağlam bir şekilde aktarılabilir ve insanların kişilikleri, davranışları olumlu yönde gelişir." (K3, 28).

"Aile içi iletişimin daha etkili olmasını, saygı ve sevginin her alana yayılması ve her daim adil, dürüst bireylerin yetişmesine katkı sağlayabileceğini düşünüyorum." (K2, 28).

"Değerler eğitimi ile insanlar arasındaki iletişim gelişebilir. Saygı, sevgi, adalet, doğruluk, dürüstlük, vefa, sabır, gıybet etmeme gibi değerlere sahip insanların yetişmesi insanlar arasındaki ilişkileri de olumlu etkileyebilir. İnsan birbirlerini aldatmazsa, birbirlerine yalan söylemezse, birbirleri hakkında gıybet etmezse, her işlerinde adaletli olursa, insanlar birbirlerine saygılı olursa, toplumda herhangi bir sorun kalmaz herhalde. İnsanlar basış içinde yaşar o zaman." (E5, 37).

Araştırmaya katılan bazı katılımcılar, değerler eğitimi kapsamında ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerde Risale-i Nur Külliyyatı'nın seçmeli ders olarak okutulması gerektiğini düşünmektedirler. Bu yöndeki bazı katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

“Değerler eğitimi konusunda çok büyük kaynak sıkıntıları var ama kullanmadığımız önemli kaynaklar da var. Bu kaynakları kullanıma sunarsak hiçbir kaynak sıkıntımız kalmaz. Kazandırmak istediğimiz değerlere sahip ve sigara, kötü söz, şiddet, yalan, okula zarar verme vb. gibi hiçbir olumsuz davranışı olmayan öğrencilerin aileleriyle görüştüğümüzde bu öğrencilerin ailelerindeki aile fertlerinin bir veya birkaçının Risale-i Nur Dersleri'ne katıldıklarını ve bu öğrencilere de o dersleri verdiklerini gördük. Bizim birçok yöntemle ve uzun zaman harcayarak vermek istediğimiz değerler çocukların davranışlarına bu kadar olumlu yansımıyor. Aileleri tarafından Risale Dersleri verilen öğrenciler ağırbaşlı, sorumlu, saygılı, dürüst ve hiçbir kötü alışkanlığı olmayan öğrenciler oluyor. Bu derslerin çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Bence Risale Dersleri ilkokul, ortaokul, lise ve hatta en çok üniversitelerde seçmeli ders olarak okutulmalı. Bu derslerle değer sahibi, geçmişini bilen ve büyüklerini sayan, çalışkan, ahlaklı Büyük Türkiye'nin gelecek nesilleri yetiştirilmeli.” (E7, 34).

“Değerler eğitiminin yeni yeni başladığı dönemlerde öğrencilere hangi değerleri nasıl aktarabilirim. Öğrencilerin sorunlarına değerler eğitimi ile nasıl yardımcı olabilirim diye araştırmalar yaptığım sırada Bediuzzaman Said Nursi'nin Risale-i Nur Eserleri kaynak alınarak hazırlanan videolarla karşılaştım. “Aşk acısı çeken gençler, mutlaka izleyin!” diyordu bir video alt yazısında. Özellikle ilkokul ve ortaokul bir aradayken okulda en çok karşılaştığımız bir öğrenci sıkıntısıydı. Açtım izledim videoyu. Ayıp bir şey demiyordu. Sakın aşık olmayın demiyordu. Kınamıyordu, reddetmiyordu. Tam tersine, sevgi denen bir değer olduğunu ve bunun Allah tarafından insanlara verildiğini söylüyordu. Ve bu duygunun insanlara verilmesinin amaçlarını anlatıyordu. Sonra da dinleyeni ikna ediyordu, rahatlatıyordu. Aşağı yukarı aynı düşünce, ifade ve yaklaşımla bu tür duygusal halleri yaşayan ve bu sebeple arkadaşlarından, ailesinden, derslerden, okuldan

kopan ve içine kapanan öğrencilerle sohbet ettim. Konuştuğum her öğrencinin mutlu olduğunu, gözlerinin parladığını ve ikna olduğunu gördüm. Sonra daha çok video izledim. Doğruluk, yalan söylememe, israf yapmamak, kanaatkârlık, dostluk, üzücü olaylardan ders çıkarmak, akrabaları ziyaret etmek ve daha birçok değer çok etkili ve ikna edici bir şekilde anlatılmış. Bu Risale-i Nur Dersleri okullarda ders olarak okutulursa sanırım okullarda hiçbir sorun kalmayacak. Değerler de tam anlamıyla öğretilmiş olacak. Bence bu dersler özellikle ortaokul ve liselerde çok yararlı olur. Üniversitelerde de okutulabilir. Çünkü üniversiteye giden gençlerin çoğu ailelerinden ilk defa ayrılıyor ve gittikleri yerde bocalıyorlar. Bu dersler onlara büyük rehberlik edecektir.” (E2, 35).

Değerler eğitimi kapsamında Risale-i Nur Derslerinin Seçeli Ders olarak okutulmasının değerler eğitiminin kazanımlarını gerçekleştirmek açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan eğitimciler; değerler eğitimi ile aile içi iletişimin gelişip güçleneceğini ve aile içi şiddet olaylarının önleneceğini belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Ben değerler eğitimi ile ayrıca aile içindeki iletişimi geliştireceğini, iletişimin gelişmesi ile aile içinde yaşanan şiddet olaylarının önleneceğini ve azalacağını düşünüyorum. Haberlerde, gazetelerde ya da çevremizde çok sık rastladığımız aile içi kavgalar, boşanmalar hatta sokak ortasında dayak ve bıçaklama olaylarının temelinde aile içi iletişimin eksikliğinden meydana geldiğini düşünüyorum. Zaten toplumdaki kavgalar bozulmalar da insanlar arasındaki iletişimsizlikten meydana geliyor. İnsanlar birbirini anlayamıyor, kendilerini ifade edemiyorlar. Saygı ve sevgi denen değer ailede ve toplumda öğrenilmiş olsa herkes birbirini sevip sayacak şiddete gerek kalmayacak zaten. Bu nedenle biz eğitimciler burada bu okul sıralarında öğrencilerimize değerleri çok iyi aktarmalıyız. Geleceğin aileleri ve geleceğin toplumu bu çocuklardan meydana gelecek çünkü. Bu çocukları ne kadar sağlam değerlerle yetiştirebilirsek geleceğin toplumu da o kadar sağlam olur.” (E1,37).

Değerler eğitimi en önce ailedeki şiddet ve benzeri sorunları çözer bence. Aile içi

şiddeti önlemede değerler eğitimi çok önemli. Toplumdaki şiddet, hırsızlık ve olaylar azalır. Kadına yönelik şiddet olayları azalır. Değerler eğitimi, iffet duygusunu geliştirir. İnsanların dünyaya bakış açısı değişir. Dünyaya ve hayata daha olumlu bakar insanlar. İnsanlar, olumsuzluklardan ziyade olumlu şeyleri görür. Ailesine, çevresine, arkadaşlarına yararlı, hayatı kolaylaştıran, zorlaştırmayan bireyler yetişir. Aile ve toplum içinde mutluluk ve güven artar. İnsanların empati yapma yeteneği artar, yardımlaşma duygusu gelişir. İnsanlar, topluma nasıl yararlı olabilirim diye düşünür. Vicdanî duygular gelişir, olumsuz davranışlardan sonra insanların vicdanı rahatsız olur. İnsanlar büyüklere karşı daha saygılı olur. Ahiret duygusundan dolayı sabır duygusu da gelişir. Değerler eğitimi sonucu Yaratacının insana verdiği duygular ve değerler korunur." (E4, 29).

Katılımcılar, değerler eğitimi ile aile içi iletişimin gelişeceğini, böylece toplumda yaşanan aile içi şiddet olaylarının da önleneceğini/azalacağını ifade etmekle birlikte değerler eğitimi sayesinde hayata ve olaylara güzel bir bakış açısıyla bakan bireylerden meydana gelen bir toplumda, müsbet bir toplum iklimi oluşması ile şiddet ve olumsuz olayların önlenebileceğini de düşünmektedirler.

Günümüzde insanlardan, insanların tüketim faaliyet ve kültürlerinden kaynaklanan toprak, hava, su kirliliği; doğal kaynakların bilinçsizce tüketimi ve yetersiz hale gelmesi, yeşil alanların hızla yok olması, buzulların erimeye başlaması, ozon tabakasının bozulması, tohum ve bitkiler ile meyve, sebze ve diğer gıdaların organik yapılarının ölümcül hastalıklara sebep olacak düzeyde bozulması, denizde ve karadaki hayvan türlerinin yok olmaya başlaması, hayvanlara uygulanan şiddet olayları ve bunlar gibi önemli çevre sorunlarının değerler eğitimi ile büyük oranda azaltılabileceği düşünülmektedir.

"Saygı değerini kavrayan insan, temiz çevre bırakma eğiliminde olur, çevreyi korur. Kırıp dökme yerine yapıcı olur. Bugün dünyada yaşanan şiddet ve savaşlara karşı seyirci kalan ama hayvan hakları veya çevreyi koruma söylemleriyle ortalığı karıştıranlar öncelikle insanların korunması, insanların eğitimi ve değerlerinin korunması ile ilgilenseler bu konularda yapıcı katkılar yapsalar çevre zaten güzelleşmiş, korunmuş olur. Değerlere sahip insanlar yetiştirirseniz sadece insanlara değil hayvanlara ve bitkilere de saygılı, koruyucu, emanetçi anlayışa sahip insanlar yetiştirmiş olursunuz. Değer sahibi insanlardan oluşan bir toplumda hava kirliliği, çevre kirliliği, hayvanlara ve bitkilere zarar verme, orman yangınları, genleri bozulmuş kanser yapıcı gıdalar, yetmeyen kaynaklar, eriyen buzullar, bozulan ozon tabakası, neredeyse dünyayı felakete sürükleyen, aklınıza

gelebilecek ne varsa hiçbir çevre sorunu yaşanmaz. Toplum hem suçlardan hem de kirlilikten temizlenmiş olur." (E4, 29).

"Değerler eğitimi ile okullardaki temizlik ve hijyen sorunu da çözülür. Biz okulda ayın değeri olarak temizlik konusunu işledik. Daha önce temizlik görevlileri her gün sınıfları, koridorları, tuvaletleri, bahçeyi temizledikleri halde bir teneffüs sonra her taraf çöp içinde kalıyordu. Temizlik değerini işlediğimiz ay boyunca öğrencilere kişisel bakım ve hijyen, çevre temizliği ve duygu, düşünce, kalp temizliği konularını işledik. Küçük etkinlikler yaptık. Velilere bilgilendirme mektupları gönderdi, veli ziyaretleri yaptık. Okulda ve okul çevresinde hissedilir şekilde bir fark oluştuğunu, öğrencilerde sorumluluk ve temizlik bilincinin geliştiğini gördük. İnaniyorum ki bu şekilde değer kazanımlarını davranış haline getiren nesiller yetiştirirsek yaşadığımız çevre de temizlenecek, güzelleşecek. Daha önce sokakta şahit oluyorduk bazen. Çocuklar kedi, köpek, kuş çevrede bir hayvan görse hemen taşlardı, eziyet ederlerdi. Değerler eğitimi süresince öğrencilerde çok önemli güzel davranışlar oluştu bu konuda. Hatta öğrenciler çevrelerinde veya televizyonda gördükleri olumsuz örnekleri sınıfta anlatarak bunun kötü bir davranış olduğunu anlatıyorlar. Çevreye ve çevredeki hayvanlara karşı duyarlılıkları, merhamet ve sorumluluk duyguları gelişti." (K5, 29).

Araştırmaya katılan eğitimciler, mevcut öğretim programlarının değerlerimize ve çağa uygun olarak yeniden düzenlenmesi ve bu müfredat programlarında değerler eğitimi daha sistemli, planlı ve daha çok yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşleri alıntı olarak aşağıda verilmiştir:

"Ashnda saydığımız sorunlar sadece akla gelen sorunlar. Şu anki müfredat maalesef ihtiyacı karşılayamamakta ve günümüzün gerisinde kalmaktadır. Mevcut müfredat programları iptal edilerek kendi kürlümüze, değerlerimize uygun ve çağdaş müfredat programları oluşturulup bu programlarda değerler eğitimi daha fazla yer verilirse mevcut eğitim sorunları düzelir." (E1, 37).

"Şu işlediğimiz müfredat, değerler eğitimi tam olarak gerçekleştirmeye yetmiyor. Sadece değerler eğitiminde değil diğer eğitim ve öğretim konularında da yetersiz kalıyor. Birçok arkadaşımız ek kaynaklardan hazırlık yapmak durumunda kalıyor. Bence bu müfredat sil baştan, ihtiyaçlar ve öğretmen görüşleri dikkate alınarak yapılmalı." (E3, 30).

Günümüzde her alanda olduğu gibi eğitim alanında da çok hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Mevcut öğretim programlarının güncellenmesi konusunda bu hızlı değişim dikkate alınarak mevcut müfredat programlarının yeniden düzenlenmesi, eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması bir ihtiyaç haline gelmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç

Araştırmada; ilkokul öğretmenlerinin değerler eğitimi ve uygulamalarına ilişkin görüşleri, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle nitel araştırma ve betimsel analiz yönetimi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda ilkokul öğretmenlerinin eğitimi ve uygulamalarına ilişkin görüşleri ile ilgili olarak detaylı bilgiler elde edilmiştir. Nitel araştırma tekniği kullanıldığından bu araştırmanın gereği olarak genelleme yapılmamıştır. Araştırmada sınırlıklara rağmen bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin, değerler eğitiminde ağırlıklı olarak teorik uygulamalar ile resim, şiir, kompozisyon çalışmaları yaptıkları görülmektedir. Öğretmenler, değerler eğitimi kazanım ve davranışlarının pekişmesi amacıyla değerleri davranış olarak gösteren öğrencileri ödüllendirmektedirler.

Öğretim programlarında önerilerin uygulamaların dışında öğretmenlerin değerler eğitimi çalışmalarında önemli şahsiyetlerin yaşamlarından ve eserlerinden de yararlandıkları, öğrencilerle birlikte tarihî mekânlara yönelik gezilere katıldıkları görülmektedir. Öğretmenler, özellikle önemli şahsiyetlerin yaşamları ve eserlerinden yararlanılması ile tarihî mekânlara yapılan gezilerin değerler eğitimi kazanımlarını sağlamada çok etkili uygulamalar olduğunu düşünmektedirler.

Öğretmenler, değerler eğitiminin daha etkin olarak sürdürülebilmesi için okul yöneticilerine ve öğretmenlere hizmetiçi eğitimler verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarında karşılaştıkları sorunların başında, değerler eğitiminde kullanılmak üzere yeterli kaynak, materyal ve ders içeriklerinin bulunmaması, mevcut kaynaklara ise erişimin zor olmasıdır.

Öğretmenler, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı ve TRT başta olmak üzere çeşitli STK'larla da işbirliği yapılarak gerekli materyal ve ders içeriklerinin geliştirilmesi, bu içeriklerin EBA (Eğitim Bilişim Ağı) üzerinden öğretmen, öğrenci ve velilere ulaştırılması gerektiğini düşünmektedirler.

Değerler eğitiminde öğretmenler tarafından sorun olarak algılanan başka bir durum ise değerler eğitiminin okul yöneticileri tarafından yeterince önemsenmemesi ve öğretmenlere gerekli desteğin sağlanmamasıdır. Öğretmenler, okul yönetiminin de katılımı ve desteği ile değerler eğitimi uygulamalarının daha başarılı olacağını düşünmektedirler.

Değerler eğitiminde aile, sosyal çevre ve diğer dış etkenlerden kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır. Sosyal medya ve televizyon içerikleri ile diğer kitle iletişim araçlarının rol model olarak öğrenci davranışlarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Olumsuz internet ve televizyon içeriklerinin değerler eğitimi kazanımlarının pekişmesini engellediği düşünülmektedir.

Okulların büyük çoğunluğunda uygun konferans salonları veya çok amaçlı salonlar bulunmadığından diğer eğitim etkinlik ve uygulamaları ile birlikte değerler eğitimi uygulamaları da sınırlı düzeyde gerçekleştirilmektedir. Öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik drama, tiyatro, konferans, seminer, toplantı gibi çeşitli etkinlikler düzenlemek isteyen öğretmenler, okullarındaki bu tür fizikî yetersizliklerden dolayı bu tür etkinlikleri yeterli düzeyde gerçekleştirememektedirler. Ayrıca okulların giriş-çıkış kapılarının ve kat merdivenlerinin dar olması, kantin alanlarının yetersiz ve öğrencilerin değer kazanımlarına uygun olarak bir şeyler yiyip içebilecekleri alanlar şeklinde düzenlenmemesi nedeniyle değer eğitimi kazanımlarının uygulanabilirliği ve etkililiğinin azaldığı görülmektedir.

Öğretmenler, öğretmen yetiştiren kurumların değerler eğitime ve pedagojik alanlara daha fazla ağırlık vermesi gerektiğini düşünmektedirler.

Değerler eğitiminde sürekliliğin esas olduğu, eğitimin her yerde ve her zaman, yıl boyunca sürdürülmesi gerektiği görülmektedir.

Öğretmenler; değerler eğitiminin, bir eğitim kurumu olarak okulun bir sorumluluğu ve görevi olduğunu düşündüklerinden kendilerini de bu alanda sorumlu hissetmektedirler. Ayrıca öğretmenler, okulun değerler eğitimini sistemli, planlı ve disiplinli olarak gerçekleştiren önemli bir kurum olduğu görüşündedirler. Öğretmenler, okulların eğitim ile ilgili işlevlerinin aktif olarak daha ön plana çıkarılması gerektiğini düşünmektedirler.

Öğretmenlerin rol model davranışlarının öğrenciler üzerinde son derece etkili olduğunu düşünen öğretmenler, değerler eğitiminde ve değerlerin aktarılmasında öğretmenlerin tutum, davranış ve karakterleri arasında yakın bir ilişki bulunduğuna inanmaktadırlar.

İlkokul öğretmenleri, kişilik gelişiminin önemli bir kısmının çok hızlı bir şekilde ilk çocukluk dönemlerine rastlayan okul öncesi dönemlere olduğunu, bunun için okul öncesi eğitim kurumlarında karakter eğitime / değerler eğitime daha fazla yer verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Değerler eğitiminden sonra öğrencilerde olumlu davranış değişikliklerinin olduğu görülmektedir. Öğretmenler, değerler eğitimi uygulamalarının ardından yemeğini paylaşan, yardımlaşan, öğretmenine yalan söylemeyen, özür dileyen, takdir eden ve bunlar gibi değer kazanımlarını içeren öğrenci davranışları gözlemlemişlerdir.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Kur'an-ı Kerim ve Siyer Derslerinin değerler eğitimi kazanımlarını sağlamaya yönelik işlevlerinin bulunduğu görülmektedir.

Öğretmenlere göre değerler eğitiminin amaç/amaçları bireyleri kendine, ailesine, topluma ve insanlığa yararlı, insanî değerlere sahip bireyler olarak yetiştirmektir. Bu

amaçlar, öğretmenlerin değer anlayışıyla örtüşmektedir. Öğretmenler; sevgi, saygı, sorumluluk, adalet, doğruluk dürüstlük, güven, özgüven, birlikte yaşama dinî değerler gıybet etmeme, cömertlik, güler yüz, şefkat, merhamet, birlikte yaşama, yardımseverlik, paylaşma, hoşgörü, alçakgönüllülük, empati, kanaatkârlık, çalışkanlık, sabır, selamlaşma, Osmanlıca, sır tutma, arkadaşlık ve dostluk, hırs göstermeme, önyargılı olmama, misafirperverlik değerlerinin öğretilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Öğretmenler, öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini daha çok gözlem yaparak ölçmektedirler.

Öğretmenlere göre değerler eğitimi, okulda ve toplumda yaşanan başarısızlık, kaygı, şiddet olayları ve bozulmaların önlenmesinde, mevcut sorunların giderilmesinde ve bireylerin topluma uyum sağlamasında etkili olmaktadır. Ayrıca değerler eğitiminin etkili okul kültürü ve iklimi oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Değerler eğitiminin kuşaklararası çatışmaları giderebileceği, aile içi ve toplumsal iletişimi ve bir arada yaşama kültürünü geliştirebileceği düşünülmektedir.

Öğretmenlere göre değerler eğitiminin katkı sağlayabileceği diğer bir sorun ise çevre sorunlarıdır. Öğretmenler; değerler eğitimi ile insanlara, hayvanlara ve doğaya daha duyarlı bireyler yetiştirilebileceğini ve böylece birçok çevre sorununun önlenebileceğini veya giderilebileceğini düşünmektedirler.

Ailesi tarafından Risale-i Nur Dersleri verilen öğrencilerin değer kazanımlarını içeren olumlu davranışlar gösterdikleri ve olumsuz etkilerden daha az etkilendikleri görülmektedir. Öğretmenler, değerler eğitimi kapsamında ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerde Risale-i Nur Derslerinin seçmeli ders olarak okutulmasının yararlı olacağını düşünmektedirler.

5.2 Tartışma

Bu bölümde değerler eğitimi amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik öğretmenlerin ne tür uygulamalar yaptığı, değerler eğitiminde öğretmenlerin sorumlulukları, değerler eğitimi kazandırılmasında öğretmenin rol model davranışlarının önemi, uygulamada öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar, karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerileri, öğretmenlerin değerler eğitimi kazanımlarının gerçekleşme düzeyini nasıl ölçtükleri, değerler eğitimindeki değer kavramı ile öğretmenlerin değer anlayışının örtüşüp örtüşmediği, öğretmenlerin etkili bir değerler eğitimiyle okulda ve toplumda başka hangi problemlerin çözülebileceğine inandıkları ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırmaya katılan eğitimciler, değerler eğitiminin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik resim, müzik, kompozisyon, şiir, şarkı, özlü söz, afiş ve benzeri çalışmalarla genel olarak teorik uygulamalara başvurmaktadırlar. Eğitimciler, ağırlıklı olarak teorik uygulamalara başvurmalarının nedenlerini, okul yöneticilerinin okullardaki değerler eğitimi çalışmalarını yeterince benimsememesi, okul yöneticilerinin değerler eğitimi faaliyetlerinde öğretmenlere yeterli düzeyde destek sağlayamaması, resmî iş ve işlem süreçlerinin uzun sürmesi, okulların bütçe imkanlarının yetersiz olması olarak ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar, değerler eğitimi kapsamında öğrencilerle birlikte İstanbul'un tarihi mekânlarını ve Çanakkale'yi ziyaret ettiklerini, ziyaret ettikleri mekânlarda rehberlerin mekânlara ve kültürümüze dair verdikleri bilgilerin öğrencileri çok olumlu etkilediğini ifade etmişlerdir. Mekânlar, kültür oluşumunda önemli bir unsur oldukları kadar ait oldukları kültürün aynası ve hafızası olma özelliği taşımaktadırlar. Bu bağlamda tarihi mekânların ziyaret edilmesi ve bu mekânlarda tarihin öğrenilmesi son derece önemli bir değer kazanımı durumundadır. Bulgulardan elde edilen önemli bir tartışma konusu, değerler eğitimini ve uygulamaları geliştirmeye yönelik yeterli materyal ve ders içeriklerinin bulunmaması sorunudur. Değerler eğitime yönelik kaynak kitap, dergi, film, müzik, sunum gibi materyal ve ders içeriklerine ihtiyaç bulunmaktadır. Yeterli miktarda materyal ve ders içeriği bulunmaması, değerler eğitiminin niteliğini ve uygulama çeşitliliğini azaltmaktadır.

Başka bir tartışma konusu, okul yöneticilerinin değerler eğitimini yeterince önemsememeleri ve öğretmenlere gerekli desteği sağlayamamaları sorunudur. Yöneticilerin değerler eğitimini önemsememeleri ve öğretmenlere destek olmamaları da değerler eğitimi uygulamalarının niteliğini ve çeşitliliğini azaltmaktadır.

Değerler eğitiminde öğrencilere; yaparak ve yaşayarak değerleri tanıma ve davranış olarak ifade edebilme fırsatları verilmelidir. İmkânlar dâhilinde öğrencilerin yaşadıkları çevreler başta olmak üzere İstanbul'daki tarihi mekânlara ve Çanakkale'ye geziler yapılması, öğrencilerin değerlerimize kalp, göz ve el ile temas etmeleri ve değerleri daha yakından tanımaları sağlanmalıdır.

Katılımcı eğitimciler, değerler eğitiminde bir uygulama olarak önemli büyük şahsiyetlerin yaşamlarından ve eserlerinden yararlandıklarını başvurdıklarını, bu uygulamanın öğrenciler üzerinde olumlu etkiler meydana getirdiğini belirtmişlerdir. Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim, Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed'in (SAV) Hayatı, Sünnet ve Hadis-i Şerifleri, insanı yaratılmışların en şerefli, en değerlisi kılan değerler içermektedir. Mevlana, Yunus Emre, Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri gibi önemli alim şahsiyetlerin yaşamları ve eserleri bu kaynaklardan beslenen seçkin değer örnekleridir. Bulgularda, değerler eğitiminin ve uygulamalarının bu kaynakların zemininde verilmesinin, değerler eğitiminin başarısını, niteliğini ve meşruluğunu artıracığı düşünülmektedir.

Batı kaynaklarından beslenen bir eğitim veya değerler eğitimi yaklaşımı, Müslüman bir doğu medeniyeti olarak algılarımıza ve inançlarımıza aykırı olacaktır. Temeline inildiğinde sistemli bir yapı olarak; toplumdaki insani değerlere aykırı, ahlak dışı zorba bir yaşam tarzından ve baskısından uzaklaşma gayretleri ile şehirlerin ve toplumun dışında yapılaşan ve gelişen ruhban sınıflarının olduğu bilinmektedir. Bu ruhban sınıflarının dinî öğretileri büyük ölçüde değiştirerek toplum dışında yapılaşması ve daha sonra toplum için bir baskı unsuru haline gelmesi, Batı Dünyasında din ile aklın ve sosyal hayatın kesin çizgilerle birbirinden ayrılması düşüncesini ve sekülerizm/sekülerizmi doğurmuştur. Oysa İslamiyet'in doğuşu

incelendiğinde, İslamiyet'in toplumla iç içe ve bir şehir yaşamı içinde doğduğunu görmekteyiz. İslamiyet Sistemli kurumsal bir yapı durumuna gelmeden önce ve geldikten sonra da Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed (SAV) toplumla iç içe olmuş, sünnet ve hadislerle İslamî yaşamı açıklamış, örneklemiştir ve öğretmiştir. Böylece İslam Dini yaşamın her alanında yaşanan ve toplumunun mutluluk ve huzurunu tesis eden bir din olmuştur. Batı'nın din anlayışı topluma arkasını dönerken, toplum dışına çıkarken bizim din anlayışımızın yönü topluma dönük ve toplumun içinde, toplumsal yaşamın her alanında yaşanır olmuştur. Böylece değerlerimiz her zaman dini temeller üzerine kurulmuştur. Bu bakımdan değerler eğitiminde seküler bir yaklaşım, toplumumuzun özüne aykırı olacağından değerler eğitimi ve uygulamaları mutlaka dini kaynakları referans almalıdır.

Diğer bir tartışma konusu, eğitimcilerin değer kazanımlarını davranış olarak gösteren öğrencileri ödüllendirme uygulamasıdır. Katılımcılar, ödüllendirmelerle öğrencilerin değer davranışlarını gösterme sıklığı ve sürekliliği ile başarılarının arttığını ifade etmişlerdir. Kötü ve zararlı davranışların cezalandırılarak men edilmesi; olumlu ve yararlı davranışların ödüllendirilerek teşvik edilmesi fitratın yani yaratılışın bir gereğidir. Değerler eğitiminde değerli ve değersiz davranışların karşılaştırılması; değerli davranışların insana kattığı değerlerin öğrencilere kavratılması, olumlu davranışların ödüllendirilerek teşvik edilmesi bulgularda yararlı bir uygulama olarak görülmektedir.

Değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin bulgulardan ortaya çıkan başka bir tartışma konusu, değerler eğitiminin süreklilik gerektiren bir eğitim olduğu düşüncesidir. Değerler eğitimi bir ders veya zaman dilimi dışında teneffüslerde ve okulun her alanında sürdüren öğretmenler, değerlerin daha çabuk ve kalıcı olarak davranışa dönüştüğünü belirtmişlerdir. Değerler eğitiminin eğitim ve öğretim yılı dışında da yaz tatillerinde okuldaki çeşitli sosyal etkinliklerle sürdürülmesi, ailelerle işbirliği yapılarak eğitimin aile içinde de desteklenmesi bu bağlamda önemlidir. Eğitimle verilen kazanımların öğrenciler tarafından tam olarak öğrenilmesi ve davranışa dönüştürülebilmesi için eğitimlerin sürekli olması gereklidir. Süreklilik

sadece zaman kavramı açısından ele alınmamalıdır. Okuldaki sadece bir veya birkaç öğretmen değil tüm öğretmenlerin değerlere yönelik telkin, örneklik ve öğreticilik anlayışı ile hareket etmesi gerekir. Bir öğrencinin farklı zamanlarda gösterdiği olumsuz bir davranış karşısında tüm öğretmenlerin aynı tutum ve davranışları göstermesi veya olumlu davranışları söz ve davranışlarla ödüllendirmesi değerlerin bir okul kültürü olarak öğrencilere aktarılmasını ve davranış değişikliğini sağlayacaktır. Örneğin bir teneffüste yere çöp atan bir öğrenci bunu gören herhangi bir öğretmeni tarafından uyarılırken başka bir teneffüste aynı olumsuz davranışı gösterdiğinde başka bir öğretmen tarafından uyarılmazsa inandırıcılık, kararlılık ve süreklilik sağlanamaz. Böylece olumsuz davranış önlenemez, olumlu davranış değişikliği de gerçekleşmez. Diğer bir süreklilik boyutu ise, eğitimin sadece sınıfta değil, okulun her alanında; sadece okulda değil, ailede de; sadece okul ve ailede değil toplumsal her alanda sürdürülmesidir. Bu bağlamda eğitimin zaman, mekân ve tekrar boyutlarıyla süreklilik içinde gerçekleştirilmesi gerekir. Bu anlamda sürekliliğin sağlanabilmesi için ise aile, okul ve toplum arasında sorumluluğun paylaşılması ve işbirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Değerler eğitiminde programda önerilen etkinlikler dışında öğretmenlerin öğrencileri ile birlikte tarihi mekânlarda gezilere katıldıkları ve önemli şahsiyetlerin yaşamlarından ve eserlerinden yararlandıkları görülmektedir. Tarihi mekânlar bir toplumun tüm değerlerinin izlerini ve bilgilerini barındıran eserlerdir. Öğrencilerin ve yetişkinlerin bu tarihi mekânlarda toplumun kültürünü ve değerlerini öğrenmesi, değerlerin öğrenilmesi ve yeni nesillere aktarılmasında en etkili yöntemdir. Aynı şekilde eserleriyle günümüze hitap eden ve örnek olan önemli şahsiyetlerin bu tarih, kültür ve değerler bütünlüğü bilinci içerisinde öğrencilere tanıtılması, eserlerinin okunması da değerler eğitimi açısından son derece önemli bir görevdir. Ayrıca öğrenciye değer kazandırmaya yönelik etkinlikler aile, toplum ve ilgili kurumlar tarafından desteklenmeli, etkinlik tür ve sayıları artırılmalıdır.

Değerler eğitimi kazanımlarını öğrencilere kazandırmada okulun öğretmenlere bir sorumluluk yükleyip yüklediği veya nasıl bir sorumluluk

yüklediği ile ilgili bulgulardan elde edilen önemli bir tartışma konusu okulun eğitim görevinin bulunduğu, okulun bu görevinin öğretmenlere bir sorumluluk yüklediğidir. Okul, eğitim ve öğretim görevlerini bir arada gerçekleştirerek bulunduğu toplumdaki görevini yapmış olacaktır. Son dönemlerde okullarda akademik bilgi aktarmaya, öğretime ağırlık verilirken eğitim görevleri daha geri planda kalmaktadır. Yine bulgulardan elde edilen bir tartışma konusu; çocuk, ilk eğitimini aileden alır ve ilk kez ailede sosyalleşir. Aileden alınan değerler okulda geliştirilir ve sosyalleşmenin boyutu genişler. Bu bağlamda aileden sonra en önemli eğitim kurumu olan okulun öğretim kadar eğitim görevi de önem kazanır. Eğitim görevi, okulun doğal görevidir. İlk toplumsal sorunlar, eğitim görevini tam olarak yerine getirmeyen okullarda yaşanmaya başlar ve okulun dışına, topluma yayılır. Okul içi şiddet, madde bağımlılığı, kendini ifade edememe, sosyalleşememe, toplum kurallarına ve adabına uyum sağlayamam gibi sorunlar, bireylere verilen eğitimin yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda bireyleri eğitmek okulun asli ve kaçınılmaz bir görevi olduğundan öğretmenler okulun bu görevinden kaynaklanan bir sorumluluk üstlenmektedirler.

Bulgulardan ortaya çıkan bir başka tartışma konusu, okulun eğitim ve öğretim işlerinde olduğu gibi değerler eğitimini de sistemli, disiplinli ve planlı yapan bir kurum olduğu veya olması gerektiğinden okulun değerler eğitiminde öğretmenlere bir sorumluluk yüklemesidir. Okulun sistemli ve planlı işleyiş gösteren yapısı, okuldaki yönetici, öğretmen, öğrenci, diğer personel ile velilere çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar ve görev dağılımı çoğunlukla kanun, yönetmelik, yönerge ve genelge gibi kanuni, resmi belgelerle bağlayıcı olmaktadır. Okulun kanunlara dayanan yetkilerinin olması ve bu yetkilerin eğitim/değerler eğitimi alanında kullanılması değerler eğitimi uygulamalarının, kazanımlarının ve bağlayıcılığının niteliğini artırabilir. Yani öğrenciler sadece akademik açıdan değil, değer kazanımları yönünden de değerlendirilebilir. Yönetmelikler, değer kazanımları öğrencinin akademik başarı durumlarını etkileyecek şekilde düzenlenebilir. Bu yönetmelikler işbirliği noktasında ailelere ve çeşitli kurum ve kuruluşlara çeşitli sorumluluklar paylaştırabilir.

Bulgulardan ortaya çıkan diğ er önemli bir tartişma konusu ise katılımcıların okullardaki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Kur'an-ı Kerim ve Siyer Derslerinin değerler eğitimi kazanımlarını sağlama işlevleri olduğuna ve bu derslere daha fazla önem verilmesi gerektiğine dair düşünceleri konusudur. Değerler eğitiminde öğrencilere anlatılan değerlerin Din Kültürü, Kur'an-ı Kerim ve Siyer Dersleri ile desteklenerek açıklanması ve örneklendirilmesi öğrencilerin, ailelerin ve toplumun değerler eğitimini  nemsemelerini sağlayacak, değerler eğitiminin etkisini güçlendirecektir. Kur'an-ı Kerim'in anlamıyla birlikte öğretilmesi, Siyer derslerinde Peygamber Efendimizin (SAV) hayatından kesitlerle değerlere dikkat çekilmesi, Hadis-i şerifler'deki değerlerin  ne çıkarılması, öğrencilerin değerleri anlamlandırmasını ve rol model almalarını sağlayacaktır.

Değerler eğitimi kazanımlarının sağlanması ile öğretmenlerin tutum ve davranışları arasında doğrudan ve yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Öğrenciler okulda  ğretmenlerinin davranış ve hareketlerini yakından incelemekte ve rol model olarak kabul etmektedirler. Öğretmenin kıyafetinin çok zor görülebilen bir yerindeki tebeşir lekesine dikkat çekerek öğretmenini uyaran  ğrenci davranış/davranışları, öğretmenlerin dikkatli bir gözlem ile rol model alındıklarının bir belirtisidir. Değerler eğitiminde de rol model davranışların; telkin, açıklama, uyarma gibi yöntemlerden daha etkili olduğu söylenebilir. Bu bakımdan değerler eğitimi kazanımlarının sağlanmasında  ğretmen rol model davranışları öğretici ve eğitici bir unsur olarak kullanılmalıdır. Sınıfta, koridorda veya okul bahçesinde öğretmenin yerdeki bir k ğit parçasını alıp çöp tenekesine atması, temizlik değerinin öğretilmesinde öğrencilere verilecek en etkili mesaj olur. Öğretmenin  ğrencileri bir birey olarak kabul ederek sevgi ve saygı ile yaklaşım tarzı, sevgi ve saygı değerinin öğretilmesinde en etkili ve doğru telkin olur. Öğretmenin kitap okuması, öğrencilere kitap okuma alışkanlığı kazandırmada yine en etkili yöntemdir. Bu bakımdan değerlerin  ğretmen tutum ve davranışlarıyla gösterilmesi öğrencilerin bu değerleri kabul edip anlamlandırmasını kolaylaştıracaktır.

Bulgulardan ortaya çıkan önemli bir konu internet, sosyal medya ve televizyon içeriklerinin öğrenci ve toplum değer ve davranışlarını olumsuz etkilemesi sorunudur. Öğrenciler ve toplum bireyleri; internet, sosyal medya ve televizyonlardaki gerçek hayata ve değerlere aykırı çok sayıdaki unsuru rol model almakta, değer karmaşası/çatışması yaşamaktadırlar. Bireyselleşme, yalnızlaşma ve topluma ayak uyduramama, iletişim sorunları başta olmak üzere birçok toplumsal sorun toplum yapısını ve değerlerini tehdit etmektedir. Bu açıdan bakıldığında internet ve televizyon içeriklerinin zararlarını önlemek veya azaltmak için değerler eğitiminin bir ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Katılımcılar, öğretmen yetiştiren kurumların değerler eğitime ve pedagojiye daha çok yer vermesi gerektiğini düşünmektedirler. Öğretmen adaylarının değerler eğitimi alanında yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip olarak yetiştirilmesi değerler eğitiminin niteliğini artıracaktır. Böylece üniversitelerin de değerler eğitimi konusuyla yakından ilgilenmeleri, bu alanda araştırmalar yapmaları değerler eğitiminin gelişmesini sağlayacaktır.

Değerler eğitimi uygulamalarında öğretmenlerin en çok yaşadığı sorunların başında kaynak ve içerik yetersizliği gelmektedir. Öğretmenler, değerler eğitiminde kullanabilecekleri kaynak kitap, dergi, materyal ve sunum, film, etkinlik örnekleri vb. içerikleri temin edememektedirler. Değerler eğitiminin uygulanabilmesi için son derece gerekli olan materyal ve ders içeriklerinin yetersiz olması değerler eğitiminin başarısını ve niteliğini azaltacaktır. Değerler eğitiminin daha planlı ve etkili olarak yürütülebilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve STK'ların işbirliği ile eğitimcilerin görüşleri de alınarak ders kaynakları, materyalleri ve içerikleri hazırlanmalıdır. Hazırlanan bu kaynak ve içerikler Milli Eğitim Bakanlığı'nın EBA (Eğitim Bilişim Ağı) Sistemi ve işbirliği yapan kurumların internet sayfaları üzerinden öğretmen, öğrenci ve velilere ulaştırılmalıdır.

Bulgulardan elde edilen önemli bir tartışma konusu ise okulların fiziki yapılarının yetersizliği ve öğrenci mevcutlarının fazlalığı nedeniyle değerler

eğitiminde yaşanan sorunlardır. Katılımcı eğitimciler; okullardaki sınıf, koridor, bahçe, merdivenlerin ve giriş kapılarının dar olması; öğrencilerin teneffüslerde oturup dinlenebilecekleri veya bir şeyler yiyip içebilecekleri alanların yetersiz olması nedeniyle öğrencilerin itişerek, şiddet uygulayarak hareket tarzı geliştirdiklerini ve olumsuz davranışlar edindiklerini düşünmektedirler. Değerler eğitiminde anlatılan değerlerin öğrenciler tarafından yaşanabilmesi, uygulanabilmesi için fiziki yapıların buna uygun olarak tasarlanması ve inşa edilmesi gerekmektedir.

Eğitimciler, öğrencilere vermeye çalıştıkları değerler eğitiminin; aile ve sosyal çevreden kaynaklanan çeşitli sorunlar nedeniyle olumsuz etkilendiğini düşünmektedirler. Ailelerin ilgisiz kalması, okul ile işbirliği yapmakta yetersiz kalması; sosyal çevredeki olumsuz rol model davranışların öğrencileri etkilemesi karşılaşılan başka sorunlardır. Bu nedenle değerler eğitimi kapsamında okul, aile ve toplum işbirliğini geliştirici önlemler alınmalı ve projeler geliştirilmelidir.

Bulgulardan ortaya çıkan önemli bir tartışma konusu da okul öncesi eğitimde değerler eğitimine daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğidir. İlk çocukluk döneminde kişilik gelişiminin daha hızlı ve kalıcı olması nedeniyle bu dönemde değerler eğitimine ağırlık verilmesi yararlı olacaktır. Bunun için okul öncesi müfredat programı yenilenmeli ve uygun kaynak, materyal ve içerikler geliştirilmelidir.

Değerler eğitimi uygulamalarından sonra öğrencilerde istenilen olumlu davranış değişikliklerinin meydana geldiği belirtilmektedir. Değerler eğitimi uygulamalarından sonra öğrencilerin bu değerler ilişkin davranışları göstermeye başladıkları gözlemlenmiştir. Beslenme çantasındaki yemeğini arkadaşıyla paylaşan, tahtada yazılanları okuyamayan arkadaşına defterini veren, yaptığı hatalar sonunda öğretmenin sorduğu sorulara doğru cevaplar veren öğrenciler değer kazanımlarının güzel örneklerini sergilemişlerdir. Buradan okuldaki değerler eğitiminin son derece yararlı ve gerekli olduğu sonucuna varılabilir.

Eğitimciler, okulun ve öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik faaliyetler yapmaları gerektiği konusunda hemfikirdirler. Bazı katılımcı eğitimciler, okulların eğitim işlevinin daha ön plana çıkarılması gerektiği düşüncesindedirler. Ailede veya toplumda gerçekleşen değer aktarımı okulda olduğu gibi sistemli ve planlı olarak gerçekleşmemektedir. Birer uzaman olan öğretmenlerin bu işi yapması eğitimin planlı, ve bilimsel olmasını sağlamaktadır. Ayrıca okullarda sadece akademik bilgi verilerek öğretimin gerçekleştirilmesi ve eğitime yer verilmemesi insani değerlere aykırı bir durum oluşturur. Bireyler bilgi edinmenin yanında kendini gerçekleştirebilme noktasında destek ve eğitim alma hakkına da sahiptirler. Bu haklar yasalarla güvence altına alınmıştır. Böylece okulun ve öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik faaliyetler yapması insani ve yasal bir sorumluluk olduğu görülmektedir.

Araştırmanın katılımcıları, okulun ve değerler eğitiminin amacının; kendine, ailesine ve topluma yararlı, insani değerlere sahip bireyler yetiştirmek olduğunu ve olması gerektiğini bu bağlamda öğretmen ve okulun değerler eğitimi yapması gerektiğini düşünmektedirler.

Değerler eğitimindeki değer kavramının insanî, evrensel olması sebebi ile öğretmenlerin değer anlayışıyla uyduğu görülmektedir. Öğretmenler, ağırlıklı olarak aşağıdaki değerlerin işlenmesi gerektiğini düşünmektedirler:

- Sevgi,
- Saygı,
- Sorumluluk,
- Adalet,
- Doğruluk dürüstlük,
- Güven,
- Özgüven,
- Birlikte yaşama
- Dinî Değerler
- Gıybet etmeme
- Cömertlik
- Güleryüz ve Selamlaşma
- Şefkat ve Merhamet
- Birlikte yaşama
- Yardımseverlik, Paylaşma
- Hoşgörü
- Alçakgönüllülük,
- Empati,
- Kanaatkârlık,
- Çalışkanlık,
- Sabır
- Tarih bilinci
- Osmanlıca
- Sır tutma
- Arkadaşlık ve dostluk
- Hırs göstermeme
- Önyargılı olmama
- Misafirperverlik

İşlenmesi gerektiği düşünülen ve önerilen değerler arasında tarih bilinci ve Osmanlıcanın değer olarak önerilmesi dikkat çekici önemli bir konudur. Değerler, toplumun tarihinden gelmektedir. Tarihini bilmeyen bir toplum, değerlerini öğrenemez, sonraki nesillere aktaramaz. Değerlerini koruyamayan bir toplum hafıza kaybına uğrar, özünden uzaklaşarak başka bir toplum olmaya başlar. Günümüzde birçok gelişmiş Batılı toplum binlerce yıllık eserleri okuyup anlayabiliyorken binlerce yıllık tarihinin yüz yıl öncesine ait eserleri dahi okuyamayan ve anlayamayan tek toplum biziz maalesef. Sadece Osmanlı arşivlerimizde bile yüz milyona yakın vesika mevcut olmasına rağmen bunları okuyup anlayabilecek çok az sayıda insan var ülkemizde. Osmanlıca'nın ve Osmanlıca Eserlerin değerler eğitimi kapsamında ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerde öğretilmesi sahip olduğumuz tarih ve değerlerin öğrenilmesinde ve sonraki nesillere aktarılması son derece önemlidir. Kelime hazinesi zengin olmayan insanlar bilgi ve ilim üretemeyecekleri gibi miras olan kültür ve değerleri de sonraki nesillere aktaramazlar. Osmanlıca, binlerce yıllık bir tarih ve kültürün birikiminden gelen zengin bir dildir. Bilim ve düşünce üretilebilmesi için Osmanlıca'nın yeniden öğretilmesi ve her alanda kullanılması gerekir. Bu bağlamda öğretmenlere yönelik Osmanlıca Kurslarına daha fazla ağırlık verilmesi; Osmanlıca kaynak, materyal ve ders içeriklerinin de geliştirilerek öğrencilerin ve öğretmenlerin kullanımına sunulması gerekmektedir.

Eğitimciler; değerlerin kazandırılma düzeyini öğrenci davranışlarını gözlemleyerek belirlemektedirler. Nitekim araştırmaya katılan öğretmenler, değerlerin kazandırılma düzeyini gözlem yoluyla ölçtüklerini ifade etmişlerdir. Değer kazanım düzeylerinin daha sağlıklı ölçülebilmesi ve eksikliklerin zamanında tespit edilerek giderilebilmesi için değerler eğitimi kazanımlarının gerçekleşme düzeyini belirleyecek objektif ve bilimsel ölçekler geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca değer kazanım düzeyini, akademik başarıyı değerlendirmede de dikkate alacak bir ölçme ve değerlendirme sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir.

Sevgi, saygı, hoşgörü, sabır, paylaşma, birlikte yaşama, empati, yardımlaşma, doğruluk, adalet ve diğer değerlerin davranışa dönüşmüş birer kazanım olarak elde edilememesi ve okuldaki kurula ve değerlerin açık olması ya da tutarsız uygulanması durumunda okulda öğrenciler arasında öncelikle şiddet olaylarının meydana gelmesine neden olmaktadır. Öğrenciler karşılaştıkları sorunları okul kuralları ve insani değerlerle çözme becerisi ve davranışı gösteremediklerinde saldırgan davranışlara başvurumaktadırlar. Diğer başka şiddet türleri ise okulun ve diğer öğrencilerin eşyalarına zarar verme, hırsızlık, gasp, madde bağımlılığı, karşı cinsi rahatsız etme, öğretmen ve okul yöneticilerine fizikî şiddet uygulama gibi fiillerdir. Bu şiddet fiilleri, okulun fizikî olarak yıpranmasına, diğer öğrencilerin kaygı, korku ve baskı yaşamasına, güvenli okul ortamının kaybolmasına ve okula bağlılık duygusunun azalmasına neden olmaktadır. Yaşanan bu şiddet olayları, öğrencilerin akademik başarılarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Değerler eğitimi ile öğrencilerin tutum ve kişilik geliştirmelerine yardımcı olunarak okullarda yaşanan şiddet, başarısızlık ve disiplin sorunları büyük ölçüde önlenecek ve güvenli eğitim ortamları sağlanacaktır. Bu bağlamda okullarda yaşanan şiddeti önlemeye yönelik yapılmakta olan şiddetin önlemesi ve azaltılması eylem planlarına değerler eğitiminin dâhil edilmesi yararlı olacaktır.

Toplumda yaşanan şiddet olayları daha büyük, zararlı ve ciddi boyutlarda meydana gelmektedir. Günümüzde iletişimin gelişmiş olması nedeniyle; herhangi bir yerde yaşanan toplumsal şiddet olayları saniyeler içerisinde dünyanın her yerine ulaşmakta; toplumsal moral bozukluğu, kaygı, kötü örneklik ve başka şiddet olaylarına neden olmaktadır. Ailede ve okulda değerleri alamayan çocuklar ve gençler toplum içinde hırsızlık, kavga, cinayet, soygun, gasp, tehdit, kamu ve şahıs mallarına zarar verme; sigara, alkol, uyuşturucu madde bağımlılığı gibi çeşitli şiddet ve suç olaylarına karışmaktadırlar. Bu şiddet ve suç olaylarının kaynağında eğitimsizlik ve topluma uyum sağlayamama sorunlarına rastlanmaktadır. Araştırmaya katılan eğitimciler, okullarda ve toplumda yaşanan bu şiddet olaylarının değerler eğitimi ile önlenilebileceği görüşündedirler. Araştırmanın bulgularından çıkan başka bir sonuç ve tartışma konusu, değerler eğitiminin kuşak çatışmasını ve

aile içi şiddeti önleyebileceği ve aile içinde iletişimi güçlendireceği konusudur. Çocuklara okulda verilen değerler eğitiminden ebeveyn ve diğer aile bireyleri de etkilenmektedir. Özellikle velilerin işbirliğini sağlayıcı değerler eğitimiyle kuşaklar ve aile bireyleri arasında ortak değerler oluşacak, iletişim güçlenecek ve kuşak çatışması ile aile içi şiddet önlenecektir. Aile içinde sağlıklı bir iletişim oluşması, aile bireylerinin karşılıklı olarak birbirlerini anlamalarını, empati kurmalarını, aile bireyleri arasında işbirliği sorumluluk paylaşma, yardımlaşma ve duygularını güçlendirir, çocukların güvenli ve huzurlu bir aile ortamında sağlıklı bir ruh haliyle yetişmelerini sağlar. Değerleri benimsemiş, öğrenmiş ve karaktere dönüştürmüş bireylerin bulunduğu toplumlarda iletişim ve uyum sağlama yetenekleri gelişir. Toplusal çatışma, şiddet ve iletişimsizlik sorunları azalır.

Araştırmaya katılan eğitimciler değerler eğitiminin bir arada yaşama bilinç ve kültürünü geliştireceğini düşünmektedirler. Saygı, sevgi, hoşgörü, sabır, adalet, doğruluk, dürüstlük, alçakgönüllülük, çalışkanlık gibi değerlerin toplum bünyesinde yeniden inkişaf ettirilmesi bir arada yaşama kültürünü ve duygusunu geliştirecektir. Osmanlı devleti yaklaşık 600 yıl boyunca yeryüzünde çok geniş bir coğrafyada çok sayıda millet ve kültürün bir arada huzur ve refah içinde yaşabildiği bir medeniyet olma özelliği ile bu anlamda en güzel örnektir. Osmanlı'ya ait tarihi şahsiyet, eser ve kaynaklar incelendiğinde hikmet, ilim, adalet, zanaat ve yüksek manevî değerlere rastlanmaktadır. Değerler eğitimi kapsamında bu kaynak ve eserleri okuyabilecek, anlayabilecek, aktarabilecek ve yeniden değerli bir toplumun inşasında rol alabilecek nesiller yetiştirilmesi çağımızın en önemli bir ihtiyacı durumuna gelmiştir.

Diğer bir tartışma konusu ve bulgulardan elde edilen sonuç, değerler eğitiminin etkili bir okul kültürü ve iklimi oluşmasında olumlu etkilerinin bulunduğu ilişkin öğretmen görüşlerinin bulunmasıdır. Kültürün oluşmasını sağlayan en önemli etkenlerden bazıları değerler, inançlar, normlar dil ve mekânlardır. Okul, bu etkenleri bir arada barındıran küçük bir toplum ve örgüttür. Bir okulda değerler, ortak amaçlar, bir arada yaşama, mekân, dil-iletişim, ve normlar bulunmaktadır ancak bu unsurlar sürekli değilse, uygulamada değilse, kurallar açık

ve anlaşılır değilse; yönetici, öğretmen, öğrenci, diğer çalışanlar ile veliler mekân, normlar, değerler ve inançlar doğrultusunda bir bağlılık ve aidiyet duygusuna sahip olamamışlarsa bu okulda okul kültürü ve iklimi oluşmaz. İşte değerler eğitimi ile kültürü meydana getiren unsurlar hep birlikte faaliyete geçer ve beklenen okul kültürü oluşur. Etkili bir okul kültürü ve ikliminin bulunduğu okullarda öğretmen, öğrenci ve velilerin başarı, katılma, güven, iletişim gibi duygu, düşünce ve davranışları gelişir.

Başka bir tartışma konusu ve ulaşılan sonuç, değerler eğitiminin ekolojik çevre sorunlarının önlenmesine ve azalmasına katkı sağlama işlevinin bulunmasıdır. Öğretmenler, değerler eğitimi uygulamalarından sonra öğrencilerin yere çöp atmadıklarını, yerdeki çöpleri alıp çöp tenekesine attıklarını, çevredeki hayvanlara, ağaçlara ve bitkilere zarar vermediklerini gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Günümüzde Küresel ısınma, doğal kaynakların tükenmeye başlaması, buzulların erimesi, ozon tabakasının zarar görmesi, havyan ve bitki türlerinin tükenmeye başlaması; hava, toprak ve su kirliliğinin giderek artması gibi birçok çevre sorunları insanlığın geleceği açısından son derece tehlikeli boyutlara ulaşmış surumdadır. Sevgi, saygı, temizlik, şefkat, merhamet, kanaatkârlık gibi değerleri kavrayan çocuklar ve yetişkinler insan, hayvan ve bitkilere zarar vermez. Değer sahibi bireyler daha sorumlu ve bilinçli hareketle koruyucu olur. Buradan değerler eğitiminin; insan sağlığını koruma, çevre kirliliğini önlemede, kaynakların doğru ve tasarruflu kullanılmasında, bitki ve hayvan varlıklarının korunmasında, tarihi eser ve yapıların korunmasında etkili olduğu söylenebilir.

Öğretmenler, değerler eğitiminin sorunları çözmede daha etkili olabilmesi için müfredat programlarında daha çok yer alması gerektiğini, mevcut müfredat programlarının çağın ve ihtiyaçların gerisinde kaldığını ve bir an önce bu müfredat programlarının tamamen yenilenmesi gerektiğini düşünmektedirler. Değerler eğitiminin sorunlara daha etkili katkı sağlayabilmesi için müfredat programlarının da değer kazanımlarını destekleyici, çağdaş ve özgün olması gerekmektedir. Bu açıdan çok kapsamlı bir müfredat değişikliğine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Araştırmanın bazı eğitimci katılımcıları; değerleri benimsemiş ve davranış haline getirmiş, küçük yaşına rağmen son derece olumlu ve dengeli davranışlar gösteren bazı öğrencilerinin aileleri ile görüştüklerinde bu ailelerin Risale-i Nur Dersleri'ne katıldıklarını ve öğrencilerine de evde Risale-i Nur eksenli bir değerler eğitimi verdiklerini tespit ettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerdeki çok büyük olumlu davranış değişikliklerini gören eğitimciler, Risale-i Nur Dersleri hakkında yaptıkları araştırmalarda çok farklı, etkili ve ikna edici bir eğitim metodu ile karşılaştıklarını, bu metodu kendilerinin de uyguladıklarında öğrencilerde çok hızlı, olumlu ve kalıcı davranış değişiklikleri gözlemlediklerini ifade ederek Risale-i Nur Dersleri'nin seçmeli ders olarak ilkökul, ortaokul, lise ve üniversitelerde okutulması gerektiğini söylemişlerdir.

Nitekim Dr. Furkan Aydın ve Eron Manusov, 2010 yılında yaptıkları "Materyalizm, Hazcılık, Maneviyat ve Yaşam Memnuniyeti: Risale-i Nur Okuyanları Üzerine Ampirik Bir Çalışma" adlı araştırmada Risale-i Nur okuyanların yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğunu; doğruluk, adalet vd. değerlere bağlı olduklarını tespit etmişlerdir. Aydın ve Manusov (2010), Bediuzzaman Said Nursî'nin ve Risale-i Nur'un metodunu şu şekilde açıklar: *Risale-i Nur*'un şimdiye kadar hemen hiçbir eserde görülmemiş bir rağbete mazhar olması ve insanı tiryaki yapan nefsanî zevklerden uzaklaştırmakta tesirli olmasının sırrını soranlara karşı Said Nursî şöyle cevap veriyor: "*Risale-i Nur, bu dünyâda bir mânevî Cehennemî dalâlette gösterdiği gibi, îmânda dahi bu dünyâda mânevî bir Cennet bulunduğunu isbât ediyor. Ve günahların ve fenalıkların ve haram lezzetlerin içinde mânevî elîm elemeleri gösterip, hasenat ve güzel hasletlerde ve hakâik-ı Şeriat'ın amelinde Cennet lezâizi gibi mânevî lezzetler bulunduğunu isbat ediyor. Sefâhet ehlini ve dalâlete düşenlerini -o cihetle- akli başında olanlarını kurtarıyor.*" (Nursî, Hutbe-i Şamiye, s. 15; akt. Aydın, 2010). Nursî, eserlerindeki söz konusu metodun bu zamanın hedonik zevklerine insanları korumanın biricik etkin yolu olduğunu ekliyor (Aydın, 2010): "*Âkibeti görmeyen ve bir dirhem hazır lezzeti, ileride bir batman lezzetlere tercih eden hissiyât-ı insânîye akıl ve fikre galebe ettiğinden; ehl-i sefâheti*

sefâhetinden kurtarmanın yegâne çâresi, aynı lezzetinde elemi gösterip hissini mağlup etmektir. Ve –“Onlar dünya hayatını seve seve âhirete tercih ederler.” (İbrahim Suresi: 3)- ayetinin işâretiyle, bu zamanda âhiretin, elmas gibi nîmetlerini, lezzetlerini bildiği halde dünyevî kırılacak şişe parçalarını ona tercih etmek, ehl-i îman iken ehl-i dalâlete o hubb-u dünyâ ve o sır için tâbi olmak tehlikesinden kurtarmanın çâre-i yegânesi, dünyâda dahi Cehennem azâbını ve elemelerini göstermekle olur ki; *Risale-i Nur* o meslekten gidiyor." (Nursî, Hutbe-i Şamiye, s. 15; akt. Aydın ve Manusov 2010).

Nursî, eskiden olduğu gibi, insanlara Cennet mükâfatı ve Cehennem azabını anlatmanın tesirli olmadığını şöyle izah ediyor (Aydın ve Manusov, 2010): “*Bu zamandaki küfr-ü mutlakin ve fenden gelen dalâletin ve sefâhetten gelen tiryâkiliğin inadı karşısında, Cenâb-ı Hakk’ı tanıttırdıktan sonra ve Cehennem’in vücudunu isbât ile ve onun azâbı ile insanları fenâlıktan, seyyiattan vaz geçirmek; ondan, belki yirmiden birisi ders alabilir. Ders aldıktan sonra da, ‘Cenâb-ı Hak Gafûru’-Rahîm’dir, hem Cehennem pek uzaktır’ der sefâhetine devam edebilir. Kalbi, ruhu hissiyâtına mağlûb olur. İşte Risale-i Nur’daki ekser muvâzeneler, küfür ve dalâletin dünyâdaki elîm ve ürkütücü neticelerini göstermekle, en muannid ve nefîsperest insanları dahi o menhus gayr-i meşrû lezzetlerden ve sefâhetlerden bir nefret verip aklı başında olanları tevbe sevk eder.*” (Nursî, Hutbe-i Şamiye, s. 16; akt. Aydın ve Manusov, 2010). Nursî aynı eserinde şöyle devam ediyor (Aydın ve Manusov, 2010): “*Risale-i Nur’da pek çok muvâzenelerle ehl-i sefâhet ve dalâlet, dünyâda dahi bir mânevî Cehennem içinde azap çektiklerini; ve ehl-i îmân ve salâhat, dünyâda dahi bir mânevî Cennet içinde İslâmiyet ve insâniyet mîdesiyle ve îmânın tecelliyâtıyla ve cilveleriyle mânevî Cennet lezzetleri tadabilirler, belki derece-i îmânlarına göre istifâde edebilirler.*” (Nursî, Hutbe-i Şamiye, s. 16; akt. Aydın ve Manusov, 2010).

Batı'nın tüketim ve eğlenceye dayalı haz ve mutluluğu arayan hayat tarzının insanları daha çok bağımlı ve mutsuz hale getirdiğini, buna karşılık değerlendirmeye aldığı *Risale-i Nur* Okuyucu profiline uygun 341 kişi üzerinde yaptığı araştırmada

Risale-i Nur okuyan kişilerin daha az şeyle daha çok mutlu olduklarını, yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğunu ve daha özgür olduklarını tespit etmiştir.

Aydiner ve Manusov (2010), yaptıkları araştırmada ortaya çıkan bir tespiti ise şu şekilde ifade etmektedir: Maneviyat, dürüstlük ve hakkaniyet, ailevi ve arkadaş bağları, entelektüel faaliyetler, kişisel gelişim, estetiki deneyim, çevreye uyum, yardımlaşma ve fedakârlık ve sağlık alanları pozitif ortalama puana sahip. *Risale-i Nur* okuma seviyeleri yükseldikçe söz konusu alanların pozitif puanları daha da yükseliyor. Başka bir deyişle, kişiler *Risale-i Nur* okuyup, ilgili faaliyetlere katıldıkça, söz konusu değerlere kendi dünyalarında daha çok önem veriyorlar.

Görüldüğü gibi *Risale-i Nur* okuyan kişilerin yaşam memnuniyeti, değerlere bağlılık ve değerleri önemseme düzeyleri daha yüksek olmaktadır. Değerler eğitiminin amacı, bireyin ve toplumun yaşam memnuniyeti ve değerlere bağlılık düzeylerini artırmak olduğuna göre *Risale-i Nur Dersleri*'nin seçmeli ders olarak okullarda okutulması birçok toplumsal ve bireysel psikolojik, sosyolojik ve kültürel sorunun çözülmesini sağlayacaktır.

5.3 Öneriler

5.3.1 Millî Eğitim Bakanlığı'na Yönelik Öneriler

1. Değerler eğitimi uygulamalarını çeşitlendirmek ve zenginleştirmeye yönelik olarak çeşitli kurum, kuruluş ve STK'larla işbirliği yapılarak tarihi mekânlara geziler yapılabilmesi için işbirliği protokolleri ve projeler yapılabilir.
2. Okul ve öğretmenlerin eğitim görev ve sorumluluğu kapsamında yetkiler artırılarak eğitim faaliyetleri daha ön plana çıkarılabilir.
3. Öğretmen rol model davranışları ve yeterlilikleri dikkate alınarak okul yöneticileri ve öğretmenlere yönelik değerler eğitimi alanında hizmetiçi eğitimler verilebilir. Bu hizmetiçi eğitimlerin kapsamı genişletilerek velilere, diğer kurum çalışanları ile STK üyelerine de eğitimler verilebilir.
4. Değerler eğitiminde eğitimcilerin yaşadıkları kaynak, materyal ve ders içeriklerini temin etme güçlüğü sorununu çözmeye yönelik olarak Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, TRT, diğer kurumlar ve STK'larla işbirliği yapılarak değerler eğitimine yönelik şarkı, tiyatro, film, sunum, kamu spotları, basılı yayın, afiş, vb. materyal ve çeşitli içerikler geliştirilerek Millî Eğitim Bakanlığı EBA (Eğitim Bilişim Ağı) Sistemi, Diyanet İşleri Başkanlığı ve TRT'nin resmi web sayfaları üzerinden öğretmen, öğrenci ve velilerin kullanımına sunulabilir.
5. Okulların fizikî yapıları FATİH Projesi ve değerler eğitimi başta olmak üzere çeşitli eğitim etkinlik ve projelerin yapılmasına uygun olarak projelendirilebilir. Projelendirmede; uygun konferans salonlarının yer alması, okul bahçelerinin daha geniş ve yeterli düzeyde oturma bankları ve masaların bulundurulması, yeşil alanların artırılması; kantin alanlarının daha geniş, öğrencilerin oturarak yeme içme alışkanlığı kazanabilecekleri şekilde tasarlanması; giriş kapıları ile kat merdivenlerinin daha geniş tasarlanması, derslik ve atölyelerin daha geniş

tasarlanması, tuvalet sayılarının öğrenci kapasitesi ile orantılı ve daha kullanışlı olarak tasarlanması gibi hususlar göz önünde bulundurulabilir.

6. Okul dışı çevreden kaynaklanan çeşitli sorunların önlenmesi amacıyla okullarda özel güvenlik birimleri oluşturulabilir.
7. Okulların daha çok sosyal ve kültürel etkinlik ve uygulama gerçekleştirebilmeleri amacıyla okullara bütçe tahsis edilebilir.
8. Okullarda oluşan acil ihtiyaçları karşılama ve sorunları gidermeye yönelik olarak okul bütçeleri oluşturulabilir.
9. Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı işbirliği ile Ailelere ve yeni evlenecek olan kişilere yönelik tüm yurt genelinde, özellikle katılımı kolaylaştırmaya yönelik olarak mahalle okul ve camilerinde eğitim, sağlık, değerli aile ve evlilik kursları verilebilir.
10. Okul öncesi eğitimde değerler eğitimi daha ön plana çıkarılarak özellikle okul öncesi yönetici, öğretmen ve velilerine yönelik hizmetiçi eğitimler verilebilir.
11. Öğretim programları yeniden düzenlenerek oluşturulacak yeni müfredat programlarında değerler eğitimi kazanımlarına daha çok yer verilebilir.
12. Özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde hiç Türkçe bilmeden okula başlayan öğrencilerin birkaç ay içerisinde Türkçe'yi ve okuma-yazmayı öğrenebildiği dikkate alınarak İngilizce Dersleri'nin de müfredat değişikliği yapıp okul öncesi dönemden itibaren ve yeni uygulamalarla İngilizce öğretilmeye başlanabilir.

13. Müfredat programlarında Osmanlıca, hat sanatı, tezhip sanatı gibi önemli kültürel değerlere yer verilerek bu sanat ve değerlerin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanabilir.
14. Müfredat bütünlüğü içerisinde Osmanlı ve Selçuklu tarihi ile ilgili her türlü eser ve vesikaya ulaşılabilecek bir sistem geliştirilerek EBA'ya entegre edilebilir. Böylece öğretmen, öğrenci ve velilerin bu kaynaklardan yararlanabilmeleri sağlanabilir.
15. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul ve kurumların daha sağlıklı stratejik planlar hazırlayıp izleyebilmelerini sağlamaya yönelik olarak Millî Eğitim Bakanlığı Stratejik Plan Modülü geliştirilebilir. Böylece okul ve kurumların sistematik ve bilimsel bir stratejik plan hazırlayıp izlemeleri sağlanabilir. Hazırlanan bu stratejik planlarda değerler eğitimi kazanımlarına yer verilebilir.
16. Önemli şahsiyetlerin yaşamları ve eserlerinden yararlanılarak değerler eğitimi içerikleri geliştirilebilir. Bu içerikler EBA'da yayımlanarak öğretmen, öğrenci ve velilerin kullanımına sunulabilir.
17. Akademik başarının değerlendirilmesinde değer kazanım düzeyleri de puanlandırılarak dikkate alınacak şekilde düzenlemeler yapılabilir.
18. Değerler eğitimi kapsamında İlkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerde okuma becerileri ile birlikte yazma ve anlama becerilerinin de esas alındığı Osmanlıca Dersleri verilebilir. Bu derslere daha çok ağırlık verilerek yaz tatilleri ile hafta sonu tatillerinde hem öğrencilere hem de velilere yönelik takviye edici kurslar düzenlenebilir.
19. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Kur'an-ı Kerim ve Siyer Derslerinde Arapça "okuma, yazma ve anlamaya" yönelik kazanımlara ağırlık verilebilir.

20. Risale-i Nur Dersleri okullarda seçmeli ders olarak okutulabilir.
21. Değerler eğitime yönelik 18. Millî Eğitim Şûrası Kararları uygulanarak değerler eğitimi alanında önemli gelişme ve ilerlemeler sağlanabilir.
22. Her yıl bir veya birkaç ildeki stadyumda tüm Türk-İslam Devletleri'nin de öğretmen, öğrenci ve velileri ile birlikte katılacakları “Değerler Olimpiyatları” düzenlenerek bu olimpiyatlarda tarihi ve güncel değerlerimizle ilgili etkinlikler icra edilebilir.
23. Değerler eğitimi, FATİH Projesi gibi kapsamlı millî bir projeye dönüştürülebilir.

5.3.2 Okul Yöneticilerine Yönelik Öneriler

1. Okullardaki değerler eğitimi çalışmalarının daha fazla önemsenerek eğitim ve etkinliklerde öğretmenlere gerekli destek ve imkânların sağlanabilir.
2. Değerler eğitimi faaliyetlerinde yönetici, öğretmen, öğrenci, veli ve diğer kurumlarla işbirliği yapılarak eğitim faaliyetlerine katılım sağlanması ve okulda etkin bir değerler eğitimi iklimi oluşturulabilir.
3. Okul içinde ve dışında değerler eğitimi ile ilgili çeşitli uygulama ve etkinliklerin yapılabilmesi için çalışma ve planlamalar yapılabilir.
4. Sene başı öğretmenler kurulunda okulun değerler eğitimi komisyonu kurularak değerler eğitimi faaliyetlerinin daha planlı ve sistemli yürütülmesi sağlanmalıdır.
5. Değerler eğitimi kapsamında gerekli çevre inceleme/araştırma çalışmaları yapılarak bulunan yerdeki kültürümüze yansıtan tarihi mekânlar ve önemli şahsiyetler tespit edilmeli ve bu mekânlara geziler mekânlar ve şahsiyetler hakkında öğrencilere bilgiler verilebilir.
6. Okul duvarlarına değerlerle ilgili özlü sözler yazdırılabilir, resimler çizdirilebilir.

7. Ev ortamına yakın, öğrencilerin öğretmenleri ile birlikte oturup sohbet edebilecekleri; çay, meyve suyu içebilecekleri, kitap okuyabilecekleri nezih alanlar oluşturulabilir.
8. Öğrencilerle birlikte yaşlı ve hasta ziyaretleri yapılabilir.
9. Küçük iyilik hareketleri düzenlenebilir. Muhtaç aileler ziyaret edilerek imkânlar dâhilinde ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları karşılanabilir.
10. Hafta bir gün öğretmen, öğrenci ve veli işbirliği ile okul temizliği etkinlikleri düzenlenebilir.
11. Velilerin öğrencileri ile sosyal etkinliklere katılabilecekleri ve birlikte vakit geçirebilecekleri “Baba-oğul sahada” etkinlikleri kapsamında halı saha maçları tertip edilebilir.
12. Velilerin manevî bir atmosferde öğrencileri ile birlikte vakit geçirebilecekleri “Baba-oğul, anne-kız sabah namazında camide buluşma etkinlikleri” düzenlenebilir.
13. Öğretmen, öğrenci ve velilerin katılımıyla hafta sonu kahvaltı ve sohbet etkinlikleri düzenlenebilir.
14. Öğrencilere dua etmeyi öğretici eğitim etkinlikleri yapılabilir.
15. Bulunulan yerdeki önde gelen şahsiyetler ve kanaat önderleri okula davet edilerek küçük sohbetler düzenlenebilir.
16. Haftada veya ayda bir gün sağlıkla ilgili etkinlikler düzenlenebilir. Bu etkinlikler kapsamında doktor, psikolog, diyetisyen, diş hekimi gibi uzmanlar okula davet

edilerek öğrenciler ve veliler madde bağımlılığı, beslenme, ruh ve beden sağlığı ve hijyen gibi konularda bilgilendirilebilir.

17. Aile ziyaretleri yapılarak öğrencilerin yattığı, yemek yediği, uyuduğu, vakit geçirdiği ortamlar incelenebilir ve varsa öneriler doğrultusunda bu ortamların daha uygun olarak düzenlenmesi için veliler bilgilendirilebilir.
18. STK'larla işbirliği yapılarak yardımlaşma, çevre koruma, sağlık, okula devam, kitap okuma, edebiyat, sanat vb. alanlarda okulda farkındalık oluşturma faaliyetleri yapılabilir.
19. Okulda spor, sanat, bilim ve benzeri alanlarda kurslar açtırılabilir.
20. Osmanlıca okuma-yazma, hat ve tezhip kursları açtırılabilir.
21. Öğrencilerin velileri ile birlikte katılabilecekleri kermes ve benzeri etkinlikler düzenlenebilir.
22. Okullarda geri dönüşüm kutuları oluşturularak ve farklı etkinliklerle israf, iktisat ve çevre sorunları konularında öğrenciler bilinçlendirilebilir.
23. Akran arabuluculuğu uygulamaları yapılabilir.
24. Okulun koridor duvarlarına önemli tarihi şahsiyetlerin resim ve bilgilerini içeren tablolar asılabilir.
25. Tarihî eserlerimizi tanıtıcı levhalar oluşturulup okul duvarlarına asılabilir.
26. Okulun bir bölümünde “değerler köşesi” oluşturulabilir.
27. Her ay yeni değer konusu işlenmeye başlandığında velilere bu değer konusunun amaçlarını, beklentilerini, bu husustaki veli sorumluluklarını ve eğitime ilişkin

diğer önerileri içeren “veli bilgilendirme mektupları” hazırlanarak velilere gönderilebilir. Bu mektuplarda çeşitli tarihî ve hikmetli kıssalara, özü sözlere ve örnek olaylara örneklere yer verilerek veli bilgilendirme mektuplarının etkililiği artırılabilir.

28. Öğretmen, öğrenci, veli ve güvenlik birimleri ile işbirliği sağlanarak şiddeti önleme ve azaltma projeleri geliştirilebilir.
29. Öğretmen ve öğrencilerle haftalık değerlendirme toplantıları yapılabilir.
30. Okulda olumlu, etkin bir okul kültürü ve iklimi oluşturulmasına yönelik plan, proje ve faaliyetler oluşturulabilir.
31. Eğitim bölgesi okulları arasında değerler eğitimi etkinlik, proje, uygulama ve planlama işbirliği yapılabilir.

5.3.3 Öğretmenlere Yönelik Öneriler

1. Değerler eğitimi uygulama türlerini geliştirmek amacıyla okul içinde diğer sınıflarla etkin bir işbirliği yapılabilir.
2. Her gün ilk dersin başında 5-10 dakikalık hatırlatma ve açıklama konuşmaları/sohbetleri yapılarak öğrencilerin değerlere ilişkin düşünce ve davranışları güncel tutulmaya çalışılabilir.
3. Öğretmenler Osmanlıca kurslarına katılarak öğrencilerine Osmanlıca öğretebilir.
4. Okul öncesi öğretmenleri değerler eğitimini daha etkin olarak uygulamaya dönük diğer anaokulu öğretmenleri ile birlikte ortak etkinlik ve projeler geliştirebilirler.

5. Öğretmenler çeşitli hizmetiçi eğitim kurs ve seminerlerine katılarak spor, sanat, eğitim, bilim ve kültür alanlarında kendilerini geliştirip okuldaki değerler eğitimi faaliyetlerine katkı sağlayabilirler.
6. Öğretmenler sınıfta akademik başarı kadar değer kazanımlarına yönelik etkin bir eğitim vermelidir.
7. Eğitimciler değerler eğitiminde önemli şahsiyetlerin yaşamlarından ve eserlerinden yararlanabilirler.
8. Öğretmenler, rol model davranışlarının öğrenciler üzerinde en etkili bir unsur olduğunu dikkate alarak değerler eğitiminde rol model davranışlarını kullanmaya özen gösterebilirler.
9. Değerler eğitimi kazanımlarının öğrenciler tarafından kavranıp davranış haline gelmesi için değerler eğitiminde süreklilik ve kararlılık gerektiği dikkate alınarak yeri geldikçe fırsat eğitimleri ile de desteklenerek sınıfta, sınıf dışında, okul bahçesinde ve evde eğitimlerin sürdürülmesine yönelik önlemler alınmalıdır. Ailelerle işbirliği yapılarak öğrencilerin değer kazanımlarına ilişkin tutum ve davranışları sürdürmeleri sağlanabilir. Evde eşyalarını toplamak ve düzenli kullanmak, anne ve babasına yardım etmek, doğru olmak, sabretmek, tutumlu olmak, kanaatkâr olmak, kardeşlerine ve komşularına karşı sevgi ve saygı göstermek gibi tutum ve davranışların evde de sürdürülebilmesi için ailelere yönelik rehberlik yapılabilir.
10. Değerler eğitimi uygulamaları kapsamında örnek davranış ve tutum gösteren öğrenciler ödüllendirilebilir.
11. İyilik hareketleri etkinlikleri yapılabilir. Öğrencilerle birlikte hasta, yaşlı, yardıma muhtaç aileler ziyaret edilerek imkanlar dahilinde bu aile ve kişilere yardım edilebilir. Bunun için sınıfta bir sadaka kutusu oluşturulabilir.

12. Sınıf içinde küçük drama etkinlikleri ile değer kazanımları canlandırılabilir.
13. Öğrencilere çeşitli görev ve sorumluluklar verilerek öğrencilerin sorumluluk bilinci içerisinde görevlerini yapabilmelerine yardımcı olunabilir. Bu görevlendirmeler görev dağılımı şeklinde yapılırsa öğrenciler arasında işbirliği ve dayanışma duygularının da gelişmesi sağlanabilir.
14. Öğrencilere, değerlere örneklik teşkil edecek Hadis-i Şerifler ve Sünnetler öğretilir.
15. Öğrencilere dua etme alışkanlık ve becerileri kazandırılabilir.
16. Öğrencilere sadaka kültürü öğretilir.
17. Ailelerle işbirliği yapılarak öğrencilerin evde internet ve televizyona ayırdıkları zaman ve yararlandıkları içerikler kontrol altına alınabilir.
18. Ailelerle işbirliği yapılarak öğrencinin sokakta/dışarıda geçirdikleri zaman ile diğer boş zaman alanları kontrol altına alınabilir. Böylece öğrencilerin sokakta ve dış çevreden olumsuz davranışlar edinmesi önlenir.
19. Ailelerle işbirliği yapılarak öğrencilerin arkadaş çevresi kontrol altına alınabilir. Böylece madde bağımlılığı, şiddet, vb. kötü alışkanlık ve davranışlar edinmeleri önlenir.
20. Okuldaki öğretmenlerle daha fazla işbirliği yapılarak değerler eğitimi uygulama türleri geliştirilebilir, farklı sınıflardaki öğrenciler bu işbirliğine katılabilir.
21. Öğretmenler İkinci Üniversite, yüksek lisans, doktora, yabancı dil gibi akademik alanlarda kendilerini geliştirebilir ve görev yaptıkları okul/kurumlara daha nitelikli katkılar sağlayabilirler.

5.3.4 Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Yönelik Öneriler

1. Öncelikle öğretmen yetiştiren kurumlarda değerler eğitimi bir ders olarak okutulmalı ve değerler eğitimi ile ilgili pedagojik formasyona yer verilebilir.
2. Öğretmen yetiştiren kurumlar Millî Eğitim Bakanlığı ile daha etkin bir işbirliği sağlamalı, müfredat programları ve uygulamalar Millî Eğitim Bakanlığı, okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenmelidir.
3. Tüm üniversitelerde Risale-i Nur ve Osmanlıca Dersleri okutularak bilim, zanaat, teknik, kültür, tarih, ilim, felsefe gibi alanlardaki tarihî birikim ve değerlerimiz yeniden hayata geçirilebilir.
4. Öğretmen yetiştiren kurumlar STK'larla daha etkin bir işbirliği geliştirebilir.
5. Üniversiteler TRT ile işbirliği yaparak kültür, sanat ve değerlerimize ilişkin arşivlerini akademik personel ve öğrencilerin kullanımına sunmalıdır.
6. Öğretmen yetiştiren kurumlar ile diğer ilgili üniversiteler değerler eğitimi başta olmak üzere öz kültürümüze ve değerlerimize uygun içerik ve materyal geliştirme, uygulama türleri, öğretim yöntem ve teknikleri, ölçme ve değerlendirme teknikleri gibi çeşitli alanlarda araştırma ve geliştirme çalışmaları yapabilir.
7. Öğretmen yetiştiren kurumlar başta olmak üzere yüksek öğretim kurumları tarafından yıllık planlamalar dahilinde her ay, bulunan il/bölgedeki Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapmakta olan yönetici ve öğretmenlere yönelik çalıştay, konferans, seminer gibi faaliyetler gerçekleştirebilirler.
8. Öğretmen yetiştiren kurumlar görevdeki öğretmen ve yöneticilere yönelik olarak her yıl eğitim şenlikleri düzenleyebilirler.

9. Öğrencilere ve halka yönelik spor, sanat ve kültür faaliyetleri tertip edilebilir.
10. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul ve kurumlarda işbirliği temsilcilikleri şeklinde birimler oluşturulabilir. Bu birimler sayesinde etkin ve sürekli bir işbirliği sağlanabilir.
11. Sosyal sorumluluk projelerine değerler eğitimi konuları dâhil edilebilir.
12. Şehir kültür ve değerlerinin oluşmasında çok önemli olduğu dikkate alınarak şehir vizyon projeleri geliştirilebilir.
13. Esnaf ve sanatkârlar, çiftçiler vb. ticari örgüt ve kuruluşlara yönelik temiz ticaret, doğa ve çevre dostu sağlıklı tarım, gibi meslekî ahlak ve değerlerle ilgili bilinçlendirici faaliyetler yapılabilir.
14. Unutulmaya yüz tutmuş meslek, zanaat ve kültürel değerlerin yeniden topluma kazandırılabilir. Bu meslek, zanaat ve kültürel değerleri yeniden icra edecek ve üretecek bireyler yetiştirilebilir.

5.3.5 Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- a) Bu çalışmada Batman İli'ndeki ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak değerler eğitimi ve uygulamalarını değerlendirdik. Aynı şekilde yönetici, veli ve öğrenci görüşlerine dayalı farklı çalışmalar yapılabilir.
- b) Eğitim ve öğretim yılı başında öğretmen ve yöneticilerine yönelik; beklentilere ilişkin, yılsonunda da algı (gerçekleşme) düzeylerine ilişkin ölçekler uygulanarak değerler eğitimi uygulamalarının etkililiği üzerine çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2014). "Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bakış". Zavalı, Y. S. (Der.). *Değerler Eğitimi*, (s. 38-55). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Aktepe, V. (2013). "Ailede Değerler Eğitimi ve Program İhtiyacı". Turan R. ve Ulusoy K., (Ed.). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*, (s. 77-99). Ankara: Pegem Akademi.
- Ay, E. (2014). "Karakter Eğitiminde Vatandaşlık Eğitiminin Yeri ve Önemi". Turan, R., Ulusoy, K., Zengin, M. (Ed.). *Farklı Yönleriyle Değerler ve Eğitimi*, (s. 212-225). Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, M. Z., Gürler Akyol, Ş. (2014). *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler*. Nobel Yayınları.
- Aydiner, F., Manusov, E. (2010). Materyalizm, Hazcılık, Maneviyat ve Yaşam Memnuniyeti: Risale-i Nur Okuyanları Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Erişim Tarihi 27.12.2014, <http://iikv.org/>
- Bakanlığı, M. E. (2010). 18. Milli Eğitim Şurası. Erişim Tarihi 28.12.2014
- Büyüköztürk Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.Y. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dilmaç, B. (2012). *İnsanca Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Durmuş, A. (2013). "Karakter Eğitiminde Çevre İmkanları". Hökelekli, H., Kaymakcan, R., Zengin, M. (Ed.). *Değerler ve Eğitimi*, (s. 323-331). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Hökelekli, H. (2013). *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaymakcan, R., Meydan H. (2014). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kızıler, H. (2014). Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi. *Millî Eğitim Sosyal Bilimler Dergisi*. 43(204), 5-17.
- Nursî, Bediuzzaman Said. (2007). *Lem'alar*. İstanbul: Zehra Yayıncılık.

Tan, Ç. (2012). İlköğretim Okul Yöneticilerinin Takım Liderlik Davranışlarının Öğretmenlerin İş Doyumu, Örgütsel Adanmışlık Ve Örgütsel Vatandaşlık Düzeylerine Etkisi. (Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ. Erişim Tarihi 26.12.2014, <http://tez.yok.gov.tr>.

Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük* (8. bs). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ulusoy, K., Dilmaç, B. (2014). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Yaman, E. (2014). *Değerler Eğitiminde Yeni Ufuklar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

EKLER

EK 1: Değerler Eğitimi Katılımcı Öğretmen Görüşleri İle İlgili Görüşme Formu

GİRİŞ

Saygıdeğer meslektaşım;

Değerler eğitimi ve uygulamalarına yönelik olarak Değerler Eğitimi Kazanımlarının planlanmasında ve uygulanmasında amaç ve hedefleri, uygulama örnekleri, algı düzeyleri (gerçekleşme düzeyi), karşılaşılan sorunlar ve sorunların çözümü gibi konularda siz değerli öğretmenlerimizin görüşlerini ortaya koyacak bu çalışma umuyorum ki Değerler Eğitimi ve Uygulamalarına önemli katkılar sağlayacaktır. Zaman ayırıp bu araştırmaya katkı sağladığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Öncelikle;

- Görüşmenin gizli olduğunu, görüşmede asla isminiz, kimliğinizle ilgili bilgilerin geçmeyeceğini, görüşme verilerinin sizden toplandığını hiç kimsenin bilmeyeceğini belirtmek isterim.
- Görüşmede beyan ettiğiniz bütün bilgiler, sizin isminiz yerine konan kodlar ve şifreler ile belirtilecek, kesinlikle isminiz ve kimliğiniz belirtilmeyecektir.
- Görüşme esnasında veya sonrasında, tez yazımı esnasına kadar, istediğiniz zaman görüşmeyi bitirebilir, istediğiniz kısımlar çıkarılabilir, istediğiniz takdirde size ait evraklar ve kayıtlar size teslim edilecektir. Araştırmada kullanılmayacaktır.
- İzin vererseniz, görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Bu şekilde hem zamanı daha iyi kullanma imkânımız oluyor, hem de sorulara vereceğimiz yanıtların kaydını daha ayrıntılı tutma fırsatını elde etmiş oluyoruz. Görüşme sonunda istemediğiniz bazı kısımları silebiliriz.

Zeynel Abidin TAYMUR
Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

S O R U L A R

1. Değerler eğitiminin amaçlarını kazandırmaya yönelik ne tür uygulamalarınız var, neler yapıyorsunuz?
2. Öğrenciye değer kazandırmaya yönelik, programda önerilen etkinlikler dışında neler yapmaktasınız?
3. Değerler eğitime yönelik uygulamalarınızda ne tür sorunlar yaşıyorsunuz? Bu sorunları nasıl çözüyorsunuz, çözemediğiniz sorunlar nelerdir?
4. Değerler eğitime yönelik uygulamalarınızdan sonra öğrencilerde değişiklikler oluşuyor mu? Nasıl?
5. Değerler eğitiminin amaçlarını kazandırmaya yönelik, bir öğretmen olarak rol model davranışlarınızın ne tür etkisi oluyor?
6. Öğrencilere değerlerin kazandırılma düzeyini nasıl belirliyorsunuz? Yani öğrencilerin değerleri kazanıp kazanmadığını nasıl ölçüyorsunuz?
7. Okul yönetiminin ve öğrenci, öğretmen, veli ve sosyal çevre etkileşiminin bulunduğu bir örgüt olarak okulun, değerler eğitimi kazandırmaya yönelik, size nasıl bir sorumluluk yüklediğini düşünüyorsunuz?
8. Size göre okul ya da öğretmenler değerler eğitime yönelik faaliyetler yapmalı mıdır? Niçin?

(Sorunun Sonunda) Size göre okullarda verilen değerler eğitimin gerçek amaç/amaçları nedir?

(Sorunun Sonunda) Size göre okullarda verilen değerler eğitiminin amaç/amaçları ne olmalı?

9. Sizce, değerler eğitimindeki değer kavramı sizin değerler anlayışınızla uyuyor mu? Açıklar mısınız?

Sorunun Sonunda: Öğrencilere hangi değerleri kazandırmanın gerekli olduğunu düşünüyorsunuz? Niçin?

10. Okulda ve toplumda yaşanan şiddet olayları gibi çeşitli sorunların değerler eğitimi ile önlenebileceğini, giderilebileceğini düşünüyor musunuz? Niçin? Değerler eğitimi başka hangi sorunların çözümüne katkı sağlayabilir? Nasıl?

Katılımınız İçin Teşekkürler

EK 2: Görüşme Formu Kullanım İzin Onayı

Zeynel Abidin TAYMUR <ztaymur@gmail.com>
Alıcı: fatih__ates34@hotmail.com

Merhaba Sayın Hocam,

Ben Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı - Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bölümü Tezli Yüksek Lisans Öğrencisiyim. Batman İl Merkezindeki ilkokullarda görev yapan İlkokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Ve Uygulamalarına Yönelik Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Batman İl Örneği) tez çalışmasını yapmaktayım. 2014 yılında yapmış olduğunuz "İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin değerler eğitimi ve uygulamalarına yönelik görüşleri üzerine nitel bir çalışma" adlı tez çalışmasından yararlanmak ve tezinizde kullanmış olduğunuz "Katılımcı Görüşme Formu ve Sorularını" Batman İl'i'nde uygulamak üzere tezimde kullanmak istiyorum.uygun görmeniz halinde tarafıma gerekli iznin verildiğine dair cevap yazılmasını arz ederim.

Selam ve duayla...

Zeynel Abidin TAYMUR

fatih ATES <fatih__ates34@hotmail.com>
Alıcı: Zeynel Abidin TAYMUR <ztaymur@gmail.com>

Değerli öğretmenim Zeynel Abidin TAYMUR, tezime ait görüşme formumu kullanabilirsiniz, çalışmalarınızda başarılar diliyorum. Fatih Ateş

EK 3: Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğünden Alınan Uygulama İzin Yazısı

**T.C.
BATMAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü**

Sayı : 41758622/480/347291
Konu: Görüşme formu

13/01/2015

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bölümü Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Zeynel Abidin TAYMUR İlkokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi ve Uygulamalarına Yönelik görüşleri üzerine Nitel bir araştırma konusunda Yüksek Lisans Tez çalışmasını yürütmekte olduğu, bu konuyla ilgili olarak İlkokullarda görevli sınıf öğretmenleri, branj öğretmenleri ve Yöneticilere yönelik "Değerler Eğitimi Katılımcı Öğretmen Görüşleri ile ilgili Görüşme formu" düzenleyeceği hakkındaki 08.01.2015 tarihli dilekçesi ekte sunulmuştur.

İlimize bağlı tüm İlkokullarda söz konusu görüşme formunun uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Mehmet Naci ŞEMDİNOĞLU
Milli Eğitim Müdür Yardımcısı

OLUR
13/01/2015

Mehmet ÇELİK
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: sinavhizmetleri@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Aymelek KAYAPINAR :Şef
Tel : 488 2132720-243
Faks: 488 2133048

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 4474-44e4-30de-b1a5-4557 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Van'ın Özalp İlçesi'nde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Özalp İlçesi'nde, lise öğrenimini Batman'da tamamladıktan sonra Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitimi Fakültesinden 2001 yılında mezun olduktan sonra Batman'ın Kozluk İlçesi Kavakdibi Köyü İlkokulu'nda Sınıf Öğretmeni olarak göreve başladı. Daha sonra Batman Merkez Mobil İlköğretim Okulu ve Merkez TOKİ Dumlupınar İlköğretim Okulu'nda Müdür Yardımcısı olarak görev yaptı. Batman'ın Sason İlçesinde İlçe Milli Eğitim Şube Müdürlüğü ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü görevlerini yaptı. Batman Merkez Metin Bostancıoğlu İlkokulu ve Balpınar İlkokulu'nda Okul Müdürlüğü görevlerini yaptı. Halen Batman Merkez Kuyubaşı İlkokulu'nda Okul Müdürü olarak görev yapmaktadır. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyoloji Bölümünde öğrenimine devam etmektedir.